

Томас Камкарт и Даниъл Клайн

J

ПЛАТОН

и

ПТИЦЕЧОВКАТА

близат 6 *Бара..*,

*Ускорен курс по философия,
илюстриран с вицове*

?
>

ЕКСЛИБРИС

ПЛАТОН И ПИЩЕЧОВКАТА ВЛИЗАТ В БАРА.
*Ускорен курс по философия,
илюстриран с вицове*
Томас Камкарт и Даниъл Клайн

PLATO AND A PLATYPUS WALK INTO A BAR
Understanding Philosophy Through Jokes
Thomas Carthcart and Daniel Klein

Text copyright © 2007 Thomas Cathcart and Daniel Klein
Editor Ann Treistman

Illustration credits: ©The New Yorker Collection 2000/Bruce Eric Kaplan/
cartoonbank.com: pg 18; ©Andy McKay/www.CartoonStock.com: pg 32;
©MikeBaldwin/www.CartoonStock.com: pgs 89, 103; ©The New Yorker Col-
lection 2000/Matthew Diffie/cartoonbank.com: pg 122; ©The New Yorker
Collection 2000/Leo Cullum/cartoonbank.com: pg 136; ©Merrily Harpur/
Punch Ltd: 159; ©Andy McKay/www.CartoonStock.com: pg 174.

Author Photo: Bill Hughes and Stefan Billups

Published in 2006 by Abrams Image,
an imprint of Harry N. Abrams, Inc.

All rights reserved. No portion of this book may be reproduced,
stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means,
mechanical, electronic, photocopying, recording, or otherwise, without written
permission from the publisher.

Превод Илиян Лолоб
Корица Николай Пекареб
Снитка на авторите Бил Хюз и Стефан Билъпс

ISBN 978-954-8208-54-3
Всички права запазени.
Екслибрис 2007

В памет на нашия философски дядо
ГРАУЧО МАРКС,
който е обобщил основната ни идеология с думите:

*„Това са тоите принципи;
ако не ви харесват, иашт и други“.*

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод във вицософията /	9
I. Метафизика /	15
II. Логика /	33
III. Епистелология /	57
IV. Етика /	81
V. философия на религията /	99
VI. Екзистенциализъм. /	117
VII. философия на езика /	129
VIII. Обществено-политическа философия /	145
IX. Относителност /	169
X. Метафилософия /	179
Summa Time: заключение /	185
Велики моменти в историята на философията /	187
Речник /	191

Увод във ВИЦОСОФИЯТА

ДЕМЕТРИЙ: Ако Атлас поддържа на плещите си целия свят, то кой поддържа Атлас?

ТАСО: Атлас е стъпил на гърба на една костенурка.

ДЕМЕТРИЙ: А тя на какво е стъпила?

ТАСО: На друга костенурка.

ДЕМЕТРИЙ: А *другата* костенурка на какво е стъпила?

ТАСО: Драги ми Деметрий, *надолу са все костенурки.*

Този откъс от древногръцки диалог илюстрира прекрасно философската идея за безкрайния регрес - концепция, която изниква, щом си зададем въпроса има ли първопричина - за живота, за вселената, за времето и пространството и преди всичко за Създателя. Все нещо трябва да е създало Създателя, поради което причинната връзка не може да свърши нито с костенурката, нито с него. Или със Създателя зад него. Нито с другия зад него. Надолу са все Създатели - или нагоре, ако ви се вижда по-правилно да ги търсите в тази посока.

Ако установите, че с безкрайния регрес няма да стигнете бързо доникъде, може да помислите върху доктрината *creatio ex nihilo* - създаване от нищо - или както се изразява Джон Ленън в малко по-различен контекст: "Преди Елвис нямаше нищо".

Но нека се вслушаме в думите на нашия Тасо. Осврн че носи просветление, отговорът му „Надолу са все костенурки!" звучи като финал на виц. *Бих-баог-бум!*

За нас това не е изненада. Конструкцията и финалът на виц-речевите и конструкцията и финалът на философските концепции са направени от един и същ материал. Те подлагат ума ни на сходни терзания. Това е така, защото философията и вицовете произтичат от един и същ вътрешен подтик - да объркат сетивата ни за действителното положение на нещата, да преобърнат световите ни с главата надолу и да изкарат наяве скрити, често неудобни истини за живота. Онова, което философът нарича прозрение, за разказвача на вицове е „страхотен финал".

Да вземем за пример следния класически виц. На пръв поглед той е изпълнен с прелестно леколшслие, но ако се вгледаме по-отблизо, виждаме, че стига до самата сърцевина на английската емпирична философия - до въпроса на какъв вид информация за света можем да разчитаме.

Морти се прибира къщи и заварва жена си и най-добрия си приятел Лу голи в леглото. Точно когато Морти се кани да отвори уста, Лу скача От леглото и пита:

- Преди да си казал каквото и да е, стари приятелю, на кого вярваш повече - на мен или на очите си?

Поставяйки под съмнение първенството на сетивния опит, Лу повдига въпроса какъв вид информация е сигур-

на и защо. Дали един начин за събиране на факти за света - например зрението - е по-надежден от други - да речем, сляпата вяра, която приема действителността според описанието на Лу?

Ето още един пример за философски виц, този път вариация върху аргумента по аналогия, според който ако два резултата, са сходни, то те трябва да имат сходна причина:

ЕДИН деветдесетгодишен мъж отива на лекар и казва:

-Докторе, осемнайсетгодишната ми жена чака бебе.

Докторът отговаря:

- Нека да ви разкажа една история. Някакъв човек отишъл на лов, но вместо пушката погрешка взел чадъра си. В гората го нападнала мечка, той вдигнал чадъра, стрелял и я убил.

Човекът казва:

- Невъзможно. Някой друг трябва да е застрелял мечката.

Докторът отговаря:

- Точно това имах предвид!

Едва ли може да намерите по-добра илюстрация на аргумента по аналогия - философски трик, който напоследък (и погрешно) се използва като доказателство за интелигентния дизайн (тоест, ако има зеница, трябва да има и дизайнер на зеницата там някъде на небето).

Бихме могли да продължаваме в този дух безкрайно и всъщност точно това се каним да направим - от агностицизма до дзен, от херменевтиката до вечността. Ще ви покажем как философските идеи могат да бъдат осветлени с вицове и колко много вицове са наточени с изумително философско съдържание. Почакайте, дали не става дума за едно и също нещо? Ще ни позволите ли да отложим отговора на този въпрос за малко по-късно?

СТУДЕНТИТЕ, които попадат за пръв път на лекция по философия, обикновено се надяват да получат известна представа – примерно – за смисъла на всичко това, но после някакъв разрошен човек със сако от тцид и панталони неподходящ, цвят се качва на подиума и започва да говори за смисъла на „смисъла“.

Да започнем отначало, казва той. Преди да отговорим на който и да е въпрос, бил той голям или малък, трябва да разберем какво означава самият въпрос. Слушайки неохотно, скоро откриваме, че онова, което има дажже този човек, е дяволски интересно.

Просто философията - и философията - са такива. Едни въпроси пораждаат други, а те на свой ред пръкват цяло поколение въпроси. *Надолу са Все въпроси.*

Можем да започнем от такива основни въпроси, като „Какъв е смисълът на всичко това?“ и „Съществува ли Бог?“ или „Как да остана верен на себе си?“ и „Да не съм сбъркал аудиторията?“, но много бързо откриваме, че за да отговорим на първоначалните въпроси, трябва да зададем други. Този процес е причина за появата на внушително количество философски дисциплини, всяка от които задълбочено изследва специфични Големи Въпроси, като Задава въпросите, залегнали в основата им, и се опитва да намери отговор. Има ли въпроси?

И така, въпросът „Какъв е смисълът на всичко това?“ се разглежда от дисциплината, известна като метафизика, а „Съществува ли бог?“ от друга, наречена философия на религията. „Как да остана верен на себе си?“ спада към школата на екзистенциализма; „Да не съм сбъркал аудиторията?“ - към нов дял на философията, наречен метафилософия, който поставя въпроса: „Що е философия?“ И тъй нататък, като всяка област от философията се занимава с различни въпроси и концепции.

Подредихме тази книга не хронологично, а според въпросите, които ни се въртяха в главата, когато попаднахме

на първата си лекция по философия - и според философските дисциплини, които ги изследват. Хубавото в случая е, че има цял куп вицове, които по една случайност заемат същата концептуална територия като тези дисциплини. (Чиста случайност? Или все пак съществува интелигентен дизайн?) А за да е толкова хубаво всичко, има важна причина - когато двамата излязохме от аудиторията напълно объркани и дезориентирани, бяхме убедени, че никога няма да проумеем тази дълбока материя. Точно в този момент един четвъртокурсник се приближи нехайно към нас и ни разказа вица, в който Морти се прибира вкъщи и намира най-добрия си приятел Ау в леглото с жена си.

- Ето, *това* наричам философия! - каза той.

Ние го наричаме вицософия.

ТОМАС КАТКАРТ

ДАНИЕЛ КЛАЙН

Август 2006 г.

{1}

МЕТАФИЗИКА

*Метафизиката се хвърля към Големите Въпроси с главата
напред: Що е битие? Каква е природата на реалността? Имаме
ли свободна воля? Колко ангели могат да танцуват на върха на
една карфица? Колко души са необходими, за да се стени
електрическа крушка?*

ДЕМЕТРИЙ: Напоследък нещо ме тревожи, Тасо.

ТАСО: А именно?

ДЕМЕТРИЙ: Какъв е смисълът на всичко това?

ТАСО: На всичко кое?

ДЕМЕТРИЙ: Нали знаеш, на живота, смъртта, любовта -
на цялата тази лозова сармичка.

ТАСО: Защо си мислиш, че нещо от това има някакъв
смисъл?

ДЕМЕТРИЙ: Защото трябва да има. Иначе животът би
бил просто...

ТАСО: Какво?

ДЕМЕТРИЙ: Ех, как ми се пие едно узо...

ТЕЛЕОЛОГИЯ

Има ли вселената цел?

Според Аристотел всичко има *телос* - някаква вътрешна цел, която му е отредено да постигне. Жълът има *телос*: да стане дъб. Това му е „отредено да бъде“. Птиците имат *телос*; както и пчелите. Казват, че б Бостън, който се слави с вкусния си боб, дори бобът има цел. Това е част от самия строеж на реалността. |

Ако тази идея ви звучи малко абстрактно, в следващата история мисис Голдщайн приземява въпросния *телос*.

МИСИС Голдщайн върви по улицата с двете си внучета.

Една приятелка я спира да попита на колко са години.

Тя отговаря:

- Докторът е на пет, а адвокатът на седем.

Има ли *телос* човешкият живот?

Аристотел мисли, че има. Според него *телосът* на човешкия живот е щастието – твърдение, оспорвано от други философи през цялата човешка история. Свети Августин, седем века по-късно, е убеден, че *телосът* на живота е да обичаш Бог. За екзистенциалист от 20 век като Мартин Хайдегер, човешкият *телос* е да живееш, без 9^а отхвърляш истинската си съдба като човек, особено смъртта. *Щастие ли? Колко плиткоулно.*

Вицовете за смисъла на живота се множат толкова бързо, колкото и различните видове смисъл на живота, а те на свой ред се множат толкова бързо, колкото и философите.

ЕДИН търсач на истината научава, че най-мъдрият гуру в цяла Индия живее на върха на най-високата индийска планина. Търсачът тръгва на път и накрая намира приказната

планина. Тя е невероятно стръмна и човекът неведнъж се подхлъзва и пада. Добира се до върха целия в рани и синини, и там вижда гуруто, който седи с кръстосани крака пред пещерата си.

- О, мъдри гуру - казва търсачът, - дойдох да те питам каква е тайната на живота.

- А, да, тайната на живота... - отговаря гуруто. - Тайната на живота е чаша чай.

- Чаша чай? Да бия толкова път, за да открия смисъла на живота, и ти да ми кажеш, че е чаша чай!

Гуруто свива рамене.

- Хубаво, може и да не е чаша чай.

Този гуру признава, че да се формулира *телосът* на живота е трудна работа. А и не е чаша чай за всекиго.

Съществува разлика между *телоса* на живота - какви е отредено да бъдат човешките същества, и целите на конкретен индивид в живота - какъв иска да бъде той. Дали Сам, зъболекарят от следващата история, наистина търси универсалния *телос* на живота или просто прави каквото си знае? Ясно е, че майка му има своя собствена идея за *телоса* на живота на сина си.

ЕДИН зъболекар от Филадельфия на име Сам Липшиц заминал за Индия, за да търси смисъла на живота. Минали месеци, а майка му нямала никаква вест от него. Накрая тя взела самолета за Индия и попитала кой е най-мъдрият човек там. Упътвили я към един ашрам, където пазачът й казал, че трябва да чака една седмица, преди гуруто да я приеме, а когато я приеме, й се разрешава да му каже само три думи. Тя започнала да чака, като грижливо подбирала думите си. Когато най-после я поканили да влезе при гуруто, тя му казала:

- Сам, прибирай се вкъщи!

Погледнете думата „метафизика“ в речника и ще научите, че произлиза от заглавието на трактат на Аристотел и се занимава с въпроси на ниво на абстракция отвъд (*шета*) научното наблюдение. Оказва се обаче, че това е пример за нещо, което жа латински се нарича *post hoc focus topicus*. Всъщност Аристотел изобщо не е нарекъл трактата си „метафизика“, а още по-малко го е нарекъл така, защото трактатът му се занимава с въпроси отвъд сферата на науката. Това име му е дадено през „Щ>“ ви век от един редактор на събраните съчинения на Аристотел - избрал го е, защото тази глава била „отвъд“ (тоест следвала) Аристотеловия трактат за физиката.

ЕСЕНЦИАЛИЗЪМ

Какъв е строежът на реалността? Какви конкретни качества правят предметите такива, каквито са? Или както обичат да казват философите: „Какви атрибути правят нещата не такива, каквито не са?“

Аристотел разграничава, между *есенциални* и *слугайни* качества. Както се изразява той, есенциалните качества са онези, без които даден предмет не би бил такъв, какъвто е, а случайните качества са онези, които определят *формата* на предмета, но не и *същността* му. Например според Аристотел рационалността е есенциална за всяко човешко същество, и тъй като Сократ е човешко същество, рационалността на Сократ е есенциална за това да бъде човешко същество. Без качеството рационалност, Сократ просто не би бил Сократ. Той не би бил дори човешко същество, така че как би могъл да бъде Сократ?

От друга страна, Аристотел мисли, че Сократовото качество да притежава чип нос е чиста случайност; чипоносното е част от *формата* на Сократ, но не е есенциално за това какъв или кой е той. Ако се изразим по яруг начин, отнемете рационалността на Сократ и той вече няма да е Сократ, но ако го подложите на пластична операция, ще е Сократ с нов нос. Кое то ни подсеща за един виц.

Когато навършил седемдесет години, Томпсън решил да промени напълно начина си на живот, за да постигне дълголетие. Минал на строга диета, тичал, плувал и се печал на слънце. Само за три месеца отслабнал с петнайсет килограма, вталил се с петнайсет сантиметра и разширил гръдната си обиколка с дванайсет сантиметра. Строен и с тен, Томпсън решил като венец на всичко да си направи нова спортна прическа, но на излизане от бръснарницата го блъснал автобус.

Издъхвайки, той извикал:

- Господи, как можа да ми сториш това?

А един глас от небето отговорил:

- Право да ти кажа, Томпсън, не те познах.

Злощастният Томпсън изглежда е променил някои свои случайни качества, макар да разбираме, че есенциално си остава все същият Томпсън. Впрочем, разбира го и Томпсън. Колкото и да е иронично, единственият герой в този виц, който не разпознава Томпсън, е Бог, когото сме разглеждали по определение като всезнаещ.

Редица други вицове в същия дух илюстрират разликата между есенциалните и случайните качества.

Ейб: Отговори ми на една гатанка, Сол. Кое е зелено, виси на стената и си свири с уста?

Сол: Предавам се.

Ейб: Херингата.

Сол: Но херингата не е зелена.

Ейб: Може да я боядисаш зелена.

Сол: Но херингата не виси на стената.

Ейб: Може да ѝ удариш един пирон и да я окачиш на стената.

Сол: Но херингата не свири с уста!

Ейб: И какво от това? Хубаво, нека да не свири с уста.

Със следващия вариант едва ли ще пожънете големи аплодисменти в някой комедиен клуб, но може да отбележите няколко точки на годишната конференция на Американската философска асоциация.

Ейб: Какъв е предметът „X“, който притежава качествата зелен цвят, окаченост на стената и способност да свири суета?

Сол: Не ми идва наум нищо, което да съответства на това описание.

Ейб: Херинга.

Сол: Херингата не е зелена на цвят.

Ейб: Не като есенциално качество, Соли. Но херингата може да е зелена по случайност, нали така? Боядисай я в зелено и ще видиш.

Ейб: Но херингата не притежава качеството окаченост на стената.

Ейб: А какво ще стане, ако случайно я окачиш с един пирон на стената?

Сол: Как може случайно да окачиш херингата с пирон на стената?

Ейб: Повярвай ми. Всичко е възможно. Това е философията.

Сол: Добре, но херингата не свири с уста, дори случайно.

Ейб: Хубаво, дай ме под съд.

Сол и Ейб се обръщат за аплодисменти към участниците в конференцията на Американската философска асоциация, но залата е потънала в пълно мълчание.

Сол: Това да не е конференция на стоици? Ами дори Ницше е предизвикал повече смях, когато е изнесъл представлението си във Ватикана.

Понякога даден предмет има свойства, които на пръв поглед изглеждат случайни, но после се оказват такива само в определени граници, както се вижда от следния виц.

- Защо СЛОНЪТ е ГОЛЯМ, СИВ И набръчкан?

- Защото ако беше малък, бял и кръгъл, щеше да е аспириин.

Можем да си представим нисичък слон; бихме го нарекли „слонче“. Можем да си представим дори слон, който е мръсно кафяв; бихме го нарекли „един вид мръсно кафяв слон“. А слонът без бръчки би бил „ненабръчкан слон“. С други думи, размерът, сивият цвят и бръчките не издържат теста на Аристотел, с който определяте каква е *същността* на слона. Вместо това, тези свойства описват формата на слона по правило и по *случайност*. Вицът обаче твърди, че това е вярно само донякъде. Нещо толкова малко, бяло и кръгло като хапче аспириин не може да бъде слон и ако се изправим пред такъв предмет, едва ли ще се изкушим да питаме: „Аспириин ли взимаш, Боб, или нетипичен слон?“

Работата е там, че размерът, сивият цвят и набръчканата кожа не са достатъчно точни термини, за да бъдат есенциални качества на слона. Дали нещо е слон или не се определя от размери в определени *граници* и от цвят в определени *граници*. Набръчканата кожа, от друга страна, може да се окаже „червена херинга“ (което на англий-

ски означава номер за отвличане на вниманието) и дори херинга, която свири с уста.

РАЦИОНАЛИЗЪМ

А сега да поговорим за нещо съвсем различно - за една метафизична школа, която е произвела буквално тонове сатира без никаква помощ от нас. Има само един проблем: всички тези шеги се разминават със същността; на въпроса.

Когато философът рационалист от седемнайсети век Готфрид Вилхелм Лайбниц изрича прочутите думи: „Това е най-добрият от всички възможни светове“, той се излага на безмилостни подигравки. Всичко започва през следващия век с „Кандид“, много забавен роман от Волтер за един добродушен младеж (Кандид) и неговия учител по философия д-р Пангос (Волтеровия портрет на Лайбниц). В пътуванията си млягдият Кандид вижда бичувания, несправедливи екзекуции, епидемии и земетресение, моделирано по Лисабонското земетресение от 1755 година, когато градът е сринат до основи. Нищо обаче не може да промени убеждението на д-р Пангос, че „всичко е за най-добро в този най-добър от всички възможни светове“. Когато Кандид иска да спаси от удавяне холандския анабаптист Жак, Пангос го спира, като му доказва, че Лисабонският залив е „създаден специално, за да се удави анабаптистът в него“.

Два века по-късно, през 1⁵⁶ година, Ленърд Бърнстийн доукрасява шегата в мюзикъла си „Кандид“. В най-популярната песен от шоуто „Най-добрият от всички възможни светове“ по текст на Ричард Уилбър доктор Пангос и хорът възхваляват войната като „всяко зло за добро“, защото тя сплотява всички нас - като жертви.

Тери Съдърн и Мейсън Хофенбърг се присъединяват към веселбата със своята неприлична версия по темата – романа „Канди“. В него се разказва за едно наивно младо момиче, което въпреки че бива използвано от всички мъже, които среща по пътя си, запазва невинността и оптимизма си. През 1964 година книгата е филмирана с изцяло звезден състав, включващ философа Ринго Стар.

Все смешни неща, но за съжаление до едно представящи погрешно тезата на Лайбниц. Той е *рационалист* - професионален философски термин за човек, който мисли, че разумът превъзхожда всички други начини за придобиване на познания (за разлика, например, от *елтирика*, който твърди, че сетивата са основният път към познанието). Лайбниц стига до идеята, че този е най-добрият от всички възможни светове, като доказва по чисто логически начин следното:

1. Не би имало изобщо свят, ако Бог не е решил да го създаде.
2. „Принципът на достатъчното основание“ гласи, че когато съществува повече от една алтернатива, трябва да има обяснение защо нещата са по един начин, вместо по друг.
3. Щом като Бог е решил да създаде един конкретен свят, обяснението трябва по необходимост да бъде намерено в свойствата на самия Бог, тъй като по онова време е нямало нищо друго.
4. Щом като Бог е едновременно всемогъщ и морално съвършен, той трябва да е създал най-добрия възможен свят. Ако се позамислите, при тези

обстоятелства това е бил единственият възможен свят. Вицетоки всесилен и морално свършен, Бог не би могъл да създаде свят, който да не е най-добрият.

Болтер, Бърнстийн и сътрудници, както и Съдърн и Хофенбърг се присмиват на нещо, което според тях е имал предвид Лайбниц: „Всичко е много гот“. Но Лайбниц не е мислил, че в света няма зло. Той просто твърди, че ако на времето Бог е създал света по някакъв друг начин, това] би довело до още повече зло. I

За щастие разполагаме с няколко вица, които действително хвърлят светлина върху философията на Лайбниц.

ОПТИМИСТЪТ е убеден, че това е най-добрият от всички ВЪЗМОЖНИ светове. Песимистът се страхува, че това наистина е така.

Както се подразбира от вица, оптимистът подкрепя идеята, че този е най-добрият от всички възлюбени светове, докато песимистът я отхвърля. От рационалистичната гледна точка на Лайбниц, светът е просто това, което е; вицът изяснява очевидната истина, че песимизмът и оптимизмът са лични нагласи, които нямат нищо общо с неутралното, рационално описание на света, дадено от Лайбниц

ОПТИМИСТЪТ казва: „Чашата е наполовина пълна“.

Песимистът казва: „Чашата е наполовина празна“.

Рационалистът казва: „Чашата е два пъти по-голяма, отколкото трябва да бъде.“

Всичко е кристално ясно.

БЕЗКРАЙНОСТ И ВЕЧНОСТ

Оказва се обаче, че колкото и да е прекрасен или да не е прекрасен този свят, ние сме тук само на гости, гд то за кратко време. Само че кратко в сравнение с какво? С безкрайността?

Идеята за безкрайността озадачава метафизиците, така да се каже, цяла вечност. Неметафциците обаче не са толкова впечатлени.

Две крави пасат на ливадата. Едната се обръща към другата и казва:

- Макар числото „пи“ обикновено да се изписва до петия знак, то всъщност продължава до безкрайност.

Втората крава я поглежда и отговаря:

- Му-у.

Следващият виц съчетава идеята за вечността с една друга изключително забавна философска представа – относителността:

Докторът казва на една жена, че ѝ остава да живее шест месеца.

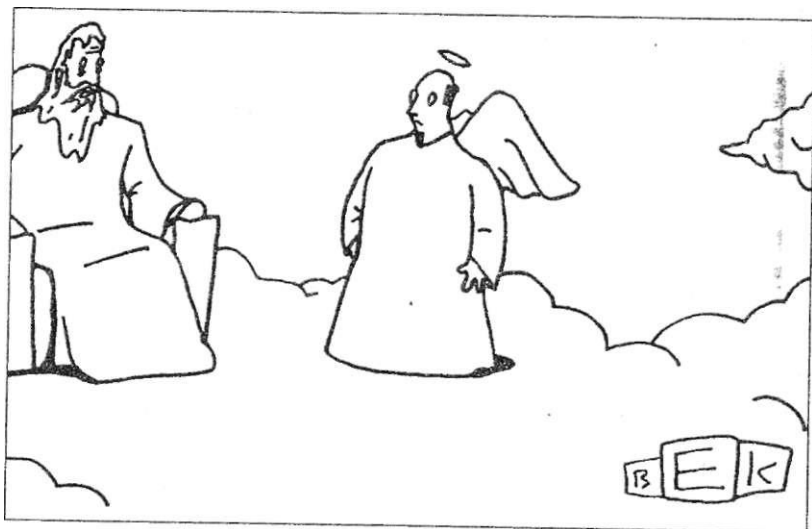
- Мога ли да направя нещо? - пита жената.

- Да - отговаря докторът. - Можете да се омъжите за счетоводител - специалист по данъчни декларации.

- С какво ще помогне това за болестта ми? - пита жената.

- О, за болестта ви няма да помогне с нищо - казва докторът, - но тези шест месеца ще ви се сторят цяла вечност!

Вицът повдига философския въпрос: „Как може някакъв ограничен срок, прилгерно шест месеца, да се сравни с нещо безгранично, като вечността?“ Хората, които го Задават, никога не са съжителствали със счетоводител - специалист по данъчни декларации.

- Малко неудобно ти е да призная, но Всичко, което се случва, се случва бeй особена пригина.

За разлика от Бог, показан отляво (да не се обърква с Бог там горе), Лайбниц стига до другата крайност. Бидейки рационалист, той не се задоволява с твърдението, че нещо „просто се случва“, сякаш има не по-малка вероятност вместо него да се случи нещо друго. Според него трябва да има някаква *пригина*, която придава *необходимост* на всяка ситуация. Защо в Сиатъл вали повече дъжд, отколкото в Албъркърки? Защото условията А, В и С правят *невъзможно* обратното. При наличието на условията А, В и С не би могло да бъде иначе. Дотук повечето от нас биха се съгласили с него, особено жителите на Сиатъл. Но Лайбниц отива още по-далеч, като твърди, че дори тези предварителни условия (А, В и С) не биха могли да бъдат различни. Както и онези преди тях, и онези преди тях, и тъй нататък, и тъй нататък, и скуби-дуби-ду. Той го нарича „принцип на достатъчното основание“ — това означава, че причината, поради която всяко действително състояние на нещата е действително, е, че би било невъзможно да бъде иначе. Вселена, където в Сиатъл не пада диспропорционално голямо количество дъжд, и която не притежава *всигки други условия, додели го такова количество дъжд*, просто не би могла да се нарече вселена. Тя щеше да е хаос и представката „*все*“ би отпаднала от думата.

ДЕТЕРМИНИЗЪМ VERSUS СВОБОДНА воля

Имаме ли някакъв контрол *върху* съдбата си тук и сега?

През вековете се е изписало много философско мастило по въпроса дали човешките същества могат свободно да взимат решения и да действат, както и дали решенията и действията им се определят от външни сили: наследственост, среда, история, съдба, „Майкрософт“.

Древногръцките автори на трагедии наблюдават върху влиянието на характера и неизбежните му недостатъци при определянето на хода на събитията.

На въпроса дали вярва в свободната воля, писателят от двацети век Ацък Башевис Сингър отговаря иронично: „Нямам друг избор“. (Всъщност това е позиция, която някои философи заемат без никаква ирония – принудени сме да вярваме в собствената си свободна воля, защото иначе не би имало основание да вярваме в моралната отговорност. Нашият морален избор би бил извън контрола ни.)

Напоследък представата, че психологически сили извън нашия контрол определят поведението ни, подкопа идеята за моралната отговорност до такава степен, че днес всички се оправдаваме с ролята на биологичните фактори - например обвиняемият твърди, че съдържанието на захар б закуската го е подтикнало да извърши убийство. Това е твърдението „дяволът ме накара да го направя“, предприето в психологически одежди.

От друга страна, има някои детерминисти, които казват: „Бог ме накара да го направя. Всъщност Бог е определил всичко във вселената до най-малката подробност“. Барух Спиноза, холандски/еврейски философ от седемнайсет век, и Джонатан Егуаргс, американски теолог от двацети век, са основните представители на този вид теологичен детерминизъм. Орелът, жабата и шофьорът от следната история вероятно са убедени, че са избрали и извършили действията си свободно.

Мойсей, Исус и един белобрад старец играят голф. Мойсей изпълнява дълъг удар, топката пада на феъруея, но после се търкулва право към езерото. Мойсей вдига стика, разделя водата и топката стига на другия бряг.

Исус също изпълнява дълъг удар и точно когато изглежда, че топката ще падне насред езерото, тя изведнъж се издига и застава неподвижно във въздуха. Исус тръгва спокойно по водата и изкарва топката на грийна.

Белобрадият старец изпраща топката към оградата; тя отскача и пада на улицата, където се удря в насрещно движещ се камион и се връща на феъруея. Насочва се право към езерото, но пада върху лилиево листо, където една жаба я вижда и я взема в уста. Внезапно към жабата се спуска орел, грабва я и отлита. Когато орелът и жабата минават над грийна, жабата пуска топката и тя пада право в дупката.

Мойсей се обръща към Исус и му казва:

- Ето затова не обичам да играя с баща ти.

философия НА ПРОЦЕСА

Това рано или късно е трябвало да се случи - да се яви философ, оспорващ идеята за вездесъщ Бог, който има пръст във всичко, философът от двацети век Алфред Норт Уайтхед твърди, че Бог не само е неспособен да определя бъдещето, но и че бъдещето ще определи него. Според философията на процеса, създадена от Уайтхед, Бог не е нито всесилен, нито всезнаещ, а се изменя от събитията в процеса на развитието им. Или както може би биха се изразили привържениците на „Нова Епоха“: „Бог е толкова - как да кажем - толкова еволюиран“.

Алвин работи в магазина си, когато отгоре се разнася гръмовит глас:

- Алвин, продай магазина!

Алвин не му обръща внимание.

Гласът продължава ден след ден да повтаря:

- Алвин, продай магазина за три милиона долара!

След неколкоседмичен тормоз Алвин не издържа и продава магазина.

Гласът му нарежда:

- Алвин, отивай в Лае Вегас!

Алвин пита защо.

- Алвин, вземай трите милиона и отивай в Лае Вегас!

Алвин се колебае, но се подчинява. Сяда на масата за блекджек и му се падат осемнайсет точки. Крупието има шест.

- Алвин, поискай карта!

- Какво? Крупието има...

- Вземи карта!

Алвин иска карта от крупиецо и му се пада асо. Деветнайсет точки. Той въздъхва с облекчение.

- Алвин, изтегли още една карта!

- *Какво!*

- ИЗТЕГЛИ ОЩЕ ЕДНА КАРТА!

Алвин иска още една карта. Пада му се асо. Сега има дваисет точки.

- Алвин, изтегли още една карта! - настоява гласът.

- Имам дваисет точки! - изкрещява Алвин.

- ВЗЕМИ ОЩЕ ЕДНА КАРТА! - нарежда гласът.

- Е, хайде *дай* ми още една карта! - казва Алвин на крупиецо. Пак му се пада асо. Дваисет и едно!

А гръмовитият глас отгоре възкликва:

- Е, това вече не е за вярване!

Хей, има нещо симпатично в този Бог, който може учуди сам себе си.

ПРИНЦИПЪТ НА ПЕСТЕЛИВОСТТА

Във философията винаги е съществувало антиметафизично течение. Кулминацията му настъпва с победата на научния възглед за света през последните два века. Рудолф Карнап и Виенският кръжок (които въпреки разпространеното мнение не са диско група от седемдесетте години) стигат дори дотам, че обявяват метафизиката извън закона като нерационална спекулация, отхвърлена от науката.

Руди и В. К. черпят идеите си от Уилям Окам, теолог от четиринайсети век, който формулира принципа на пестеливостта, известен още като „бръснача на Окам“. Този принцип гласи, че „теориите не трябва да бъдат по-сложни, отколкото е необходимо“. Или, както метафизично се изразява Окам, теориите не трябва „непременно да умножават нещата“.

Да допуснем, че Исак Нютон вижда как ябълката пада и възкликва: „Разбрах! Ябълките са част от гигантската борба между гремлините, които ги дърпат нагоре, и троловете, които ги бутат надолу, и троловете се оказват по-силни!“

Окам би отговорил: „Добре, Исак, теорията ти може би не взима предвид всички наблюдаеми факти, но продължавай нататък, без 9^а усложняваш нещата!“

Карнап би се съгласил с това.

Вечерята свършва и петгодишното момче пита баща си:

- Къде отиде мама?

- Мама отиде на сбирката на пластмасовите съдове Tupperware.

За момент това обяснение задоволява детето, но после то пак пита:

-А какво е сбирка на пластмасовите съдове Tupperware, татко?

Бащата решава, че най-добре е да даде съвсем просто обяснение:

- Ами, синко - казва той, - на сбирката на пластмасовите съдове жените сядат заедно и си продават една на друга пластмасови съдове.

Детето избухва в смях:

- Стига бе, татко! Каж ми какво е?

Простата истина е, че сбирката на Tupperware наистина се състои именно в това няколко жени да седнат заедно и да си продават една на друга пластмасови съдове. Нр специалистите по маркетинг от фирмата Tupperware, тъй като са метафизици, искат да ни убедят, че работата е далеч по-сложна, отколкото изглежда на пръв поглед.

ДЕМЕТРИЙ: Задавам ти един прост въпрос, а ти ми отговаряш по десет различни начина. Това не е голяма помощ.

ТАСО: Ако ти е нужна помощ, обърни се към социален работник. Чувал съм, че в Спарта е пълно със социални работници.

ДЕМЕТРИЙ: Не, аз искам да знам кой е верният отговор.

ТАСО: А-ха! Ето, че вече има някакъв напредък.

{И}

ЛОГИКА

Без логика разулът е безполезен. С нея лгожете да пегелите спорове и да си навлежете олгразата на тълпата.

ДЕМЕТРИЙ: Има толкова много противоречиви философии. Как да съм сигурен коя е вярна?

ТАСО: Кой казва, че някоя е вярна?

ДЕМЕТРИЙ: Ето, пак започваш. Защо винаги отговаряш на въпроса ми с въпрос?

ТАСО: Имаш нещо против ли?

ДЕМЕТРИЙ: Чудя се защо изобщо те питам, след като някои неща просто са верни. Например две плюс две е равно на четири. Това е вярно, край на историята.

ТАСО: Защо си толкова сигурен?

ДЕМЕТРИЙ: Защото съм интелигентен атинянин.

ТАСО: Това е друг въпрос. Но причината да си сигурен, че две плюс две е равно на четири, е защото това следва от неоспоримите закони на логиката.

ЗАКОНЪТ ЗА НЕПРОТИВОРЕЧИЕТО

Тасо е прав.

Нека започнем с един класически виц, който черпи от аристотеловата логика.

S
|

ЕДИН равин приема хората от селото. Шмуел става и се жалва:

- Рави, Ицхак всеки ден пуска овцете си в моята нива»и съсипва посевите ми. Земята з моя. Не е честно. 1

Равинът казва:

- Прав си.

После става Ицхак:

- Но, Рави, няма начин овцете ми да отидат на водопои при езерото, ако не преминат през неговата нива. Без вода ще умрат. От векове насам всеки пастир има право да преминава през нивите около езерото, значи аз също имам това право.

Равинът казва:

- Прав си.

Прислужницата, която чува всичко това, се обажда:

- Но, Рави, не може и двамата да са прави.

А равинът отговаря:

- Права си.

Прислужницата уведомява равина, че е нарушил аристотеловия закон за непротиворечието — за един равин това не е толкова лошо, колкото да наруши закона, забраняваш, да пожелаваш прислужницата на съседа, но не е и много хубаво. Законът за непротиворечието твърди, че нищо не може едновременно да бъде и да не бъде така.

НЕЛОГИЧНИ РАЗСЪЖДЕНИЯ

Нелогичните разсъждения са най-голямото зло за философите, но Бог ни е свидетел, че понякога са полезни. Вероятно затова са и толкова разпространени.

ЕДИН ирландец влиза в дъблински бар,, поръчва три халби „Гинес" и ги изпива, като отпива глътка от първата, после глътка от следващата, докато бирите свършат. След това поръчва още три. Барманът казва:

- Нали знаеш, че ако си взимаш по една халба, ще изветряват по-бавно.

Човекът отговаря:

- Да, знам, но имам двама братя, единият в Щатите, другият в Австралия. Когато всеки от нас пое своя път, си обещахме, че ще прием по този начин в памет на онова време, когато пиехме заедно. Всяка от двете чаши е за един от братята ми, а третата е за мен.

Един ден човекът идва в бара и поръчва две бири. Другите редовни посетители забелязват това и в бара настъпва тишина. Когато човекът отива на бара да поръча още бира, барманът казва:

- Моля приеми моите съболезнования, приятелю.

Ирландецът отговаря:

- О, не, всичко е наред. Просто приех мормонската вяра и се наложи да откажа пиенето.

С други думи, логиката, която обслужва себе си, може да обслужи и бас.

ИНДУКТИВНА ЛОГИКА

Индуктивната логика тръгва от конкретните примери към общите теории и е методът, използван за потвърждаване на научните хипотези. Ако наблюдавате падането на достатъчен брой ябълки от дърветата, ще стигнете до заключението, че ябълките винаги падат надолу, вместо нагоре или настрани. После може би ще формулирате по-обща хипотеза, която включва и други падащи тела, например круши. По този начин се извършва напредъкът на науката.

В литературните анализи едва ли има друг герой, който да се слави с по-големи способности за „дедукуия“ от безстрашния Шерлок Холмс, но в действията си Холмс обикновено изобщо не прибегва до дедуктивна логика. Той всъщност си служи с индуктивна логика. Първо внимателно наблюдава ситуацията, а после обобщава въз основа на досегашния си опит, използвайки аналогии и вероятности, както постъпва например в следната история:

Холмс и Уотсън са на екскурзия. Посред нощ Холмс се събужда и побутва д-р Уотсън.

- Уотсън - казва той, - погледни към небето и ми кажи какво виждаш.

- Виждам милиони звезди, Холмс - отговаря Уотсън.

- И към какво заключение те навежда това, Уотсън?

Уотсън се замисля и отговаря:

- Ами, от астрономическа гледна точка, заключавам, че има милиони галактики и потенциално милиарди планети. От астрологическа гледна точка, виждам, че Сатурн е в съзвездието Лъв. От часова гледна точка, заключавам, че часът е приблизително три и петнайсет. От метеорологична гледна точка, подозирам, че утре времето ще е хубаво. От теологична гледна точка, виждам, че Бог е всесилен, а ние

сме малки и незначителни. Хм, а ти какво мислиш, Холмс?
- Уотсън, идиот такъв! Някой ни е откраднал палатката.

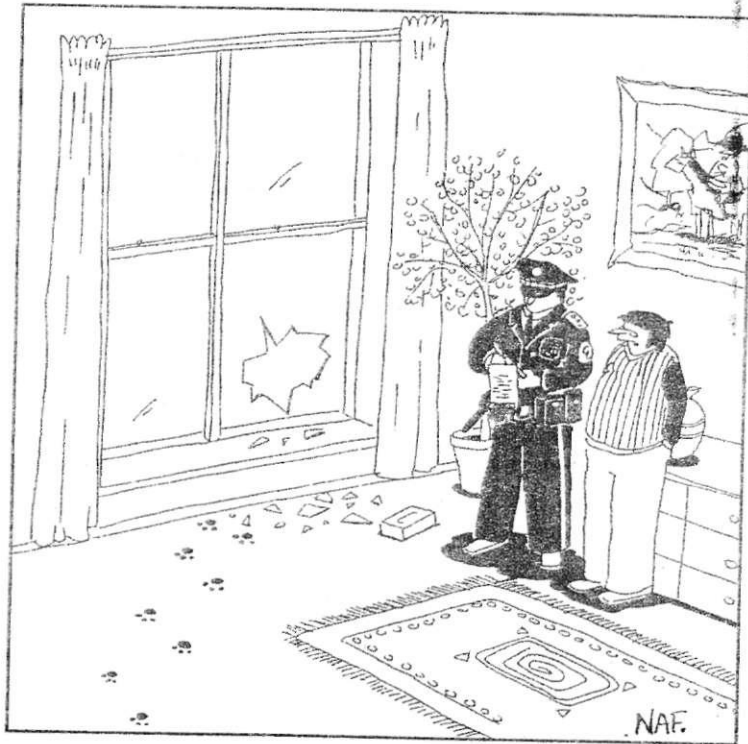
Не знаем как точно Холмс стига до това заключение, но може би е горе-долу така:

1. Легнах си да спя в палатка, а сега виждам Звездите.
2. Интуитивната ми работна хипотеза, основана на аналогии с подобни преживявания от миналото, е, че някой е откраднал палатката.
3. За да проверя тази хипотеза, ще трябва да разгледам и отхвърля алтернативните хипотези:
 - а. Може би палатката е още тук, но някой прожектира картина на звездите върху покрива на палатката. Това е слабо вероятно въз основа на досегашния ми опит за човешкото поведение и пак опитът ми подсказва, че апаратурата би трябвало да е в палатката, а тя очевидно не е.
 - б. Може би вятърът е отнесъл палатката. Това е слабо вероятно, тъй като според досегашния си опит стигам до заключение, че ако имаше толкова силен вятър, щях да се събудя, макар че Уотсън едва ли щеше да се събуди.
 - в. И тъй нататък, и тъй нататък, и тъй нататък.
4. Не, струва ми се, че първоначалната ми хипотеза вероятно е правилна. Някой ни е откраднал палатката.

Чиста индукция! Помислете си само колко години описваме уменията на Холмс с погрешния термин.

ФАЛСИФИЦИРУЕМОСТ

ИНДУКТИВЕН СКОК?

– Имат предвид, що за крадец би взел само паничката на кугето?

Пациент: Снощи сънувах, че в леглото ми са Дженифър Лопес и Анджелина Джоли и тримата цяла нощ правихме любов.

Психоаналитик: Очевидно изпитвате дълбоко желание да спите с майка си.

Пациент: Какво? Някоя от тези две жени няма и най-малка прилика с майка ми.

Психоаналитик: Аха! Формиране на реакция! Очевидно потискате истинските си желания.

Горното *не* е виц — някои фройдисти наистина разсъждават по този начин. А проблемът с този вид логика е, че не съществува комбинация от действителни обстоятелства, които да са в състояние да опровергават теорията им за едиповия комплекс. В критиката си срещу индуктивната логика философът от двайсети век Карл Попър твърди, че за да е достоверна една теория, трябва да има някакви възможни обстоятелства, доказващи погрешността ѝ. В горния псевдоблиц не съществуват обстоятелства, които фройдистът би приел за доказателство.

А ето един *истински* виц, който още по-силно подкрепя твърдението на Попър:

Двама души си приготвят закуска. Единият маже с масло препечената филия и казва:

- Забелязал ли си, че ако изпуснеш препечената филия, тя винаги пада с маслото надолу?

Другият отговаря:

- Не, обзалагам се, че само изглежда така, защото винаги е неприятно да чистиш пода, след като филията падне с маслото надолу. Обзалагам се, че пада също толкова често с маслото нагоре.

Първият казва:

- О, така ли? Я виж.

Той пуска филията на земята и тя пада с маслото нагоре.

Вторият казва:

- Видя ли, аз ти казах.

Първият отговаря:

- О, разбирам какво е станало. Намазал съм я от обратната страна.

I

За такъв чобек никога няма да се намерят достатъчно доказателства, които биха оборили теорията мд.

ДЕДУКТИВНА ЛОГИКА

Дедуктивната логика тръгва от общото и се движи към частното. Най-краткото дедуктивно твърдение е силогизмът: „Всички хора са смъртни; Сократ е човек; следователно Сократ е смъртен“. Удивително е колко често хората объркват всичко и казват нещо като: „Всички хора са смъртни; Сократ е смъртен; следователно Сократ е човек“, което не следва логически. Все едно да кажете: „Всички хора са смъртни; хамстерът на сина ми е смъртен; следователно хамстерът на сина ми е човек“.

Друг начин да объркате дедуктивния аргумент е като тръгнете от погрешна предпоставка.

Стар каубой влиза в бара и си поръчва питие. Както си седи и си пие уискито, до него сяда млада дама. Тя се обръща към каубоя и пита:

- Вие истински каубой ли сте?

Той отговаря:

- Ами, прекарах целия си живот в ранчото, грижа се за конете, поправам оградата, жигосвам говедата,

значи сигурно съм истински каубой.

Тя казва:

- Аз пък съм лесбийка. По цял ден си мисля за жени. Още щом се събудя, започвам да си мисля за жени. Когато се къпя или гледам телевизия, всичко ме навежда на мисълта за жени.

Малко по-късно до стария каубой сяда някаква двойка и го пита:

- Вие истински каубой ли сте?

Той отговаря:

- Винаги така съм си мислил, но току-що разбрах, че съм лесбийка.

Може би ще е забавно да анализираме къде точно каубоят греша. А може и да не греша. Но ние все едно ще направим анализа.

В първия си отговор на въпроса дали е истински каубой, той разсъждава:

1. Ако някой през цялото си време прави нещата, които правят каубоите, той е истински каубой.
2. Аз през цялото време правя тези каубойски неща.
3. Следователно съм истински каубой.

Жената разсъждава:

1. Ако една жена през цялото време си мисли за жени, тя е лесбийка.
2. Аз съм жена.
3. Аз през цялото време си мисля за жени.
4. Следователно съм лесбийка.

Когато каубоят стига логично до същото заключение, той приема предпоставка, която в неговия случай е погрешна: а именно, (2) аз съм жена.

Добре-добре, никой не е казал, че философията и вицете са едно и също нещо.

ИНДУКТИВЕН АРГУМЕНТ ПО АНАЛОГИЯ

|
|

Нищо не може да се сравни с аргумента по аналогия. Освен може би патицата. Пример за употреба на аргумент по аналогия намираме в отговора на въпроса какво ш|и кой е създал вселената. Някои твърдят, че т|й като вселената прилича на часовник, трябва да има и Часовникар! Както посочва английският емпирик от осемнайсети век Дейвид Хюм, това е несигурен аргумент, защото всъщност няма нищо, което да е свършено аналогично на вселената като цяло, освен някоя друга вселена, така че не бива да правим опит да пробутваме нещо, което е само част от *та|и* вселена. А и защо точно часовник? - пита Хюм. Защо да не кажем, че вселената е аналогична на кенгуру? В края на краищата, и двете са взаимосвързани органични системи. Но при аналогията с кенгуруто ще стигнем до съвсем различно заключение за произхода на вселената: а именно, че тя е родена от друга вселена, която е правила секс с трета вселена, фундаментален проблем на аргументите по аналогия е допускането, че т|й като някои аспекти на А са сходни с В, и другите аспекти на А са сходни с В. Това невинаги е така.

Напоследък аргументът за часовника отново се завръща на сцената под формата на „теорията за интелигентния дизайн“ - според нея свръхсложността на нещата в природата (помислете си за снежинките, зеницата, кварките) доказва, че трябва да има и свръхинтелигентен дизайнер. Когато срещу Комисията по образованието в град Добър, щат

Пенсилвания, е заведено дело за това, че е включила в учебната програма интелигентния дизайн като „алтернатива“ на еволюционната теория, съдията, гледащ делото, Джон Джоунс III, всъщност постановява, че членовете на комисията трябва да се върнат в училище. В изпъстрената си с остроумия реч Джоунс не може да издържи на изкушението да се пошегува с някои от така наречените експертни свидетели на защитата, например с един професор, който признава, че аргументът по аналогия е погрешен, но добавя, че „същият се прилага успешно в научната фантастика“. Да влезе следващият свидетел, мол-н-я!

Друг проблем, свързан с аргументите по аналогия, е, че при различни гледни точки намирате съвсем различни аналогии.

Трима студенти от инженерния факултет обсъждат какъв трябва да е бил този Бог, който е създал човешкото тяло. Първият казва:

- Бог сигурно е машинен инженер. Погледнете колко много сглобки има.

Вторият казва:

- Според мен Бог е електроинженер. В нервната система има хиляди електрически връзки.

Третият казва:

- Всъщност Бог е строителен инженер. Кой друг би прокарал тръбопровод за токсични отпадъци през зоната за развлечения?

В крайна сметка аргументите по аналогия не са особено задоволителни. Те не ни дават 0N3U вид сигурност, която бихме искали да имаме, когато става дума за основ

ни вярвания като съществуването на Бог. Няма нищо по-лошо от лошата аналогия на философа, освен може би тази на гимназиста. Хвърлете един поглед на резултатите от конкурса за най-лоши аналогии в училищно съчинение, организиран от в. „Уошингтън поуст“.

- Отдавна разделени от безмилостната съдба, родените под нещастна звезда влюбени се втурнали един към друг през затревената ливада като дватаоварни влака, единият от които потегля от Кливланд в 18:36 и се движи с 55 мили в час, а другият от Тонека в 19:47 и се движи с 35 мили в час.
- Джон и Мери не се познавали. Те били като две малки колибри, които също не се познавали.
- Малката лодка леко се понесла по езерото точно така, както не би се понесла топка за боулинг.
- От тавана се разнесе нечовешки вой. В цялата сцена имаше нещо призрачно и сюрреалистично, все едно, че се намирате в друг град и любимото ви телевизионно състезание започва в 19 часа, вместо в 19:30.

ЗАБЛУДАТА POST HOC ERGO PROPTER HOC

Първо, една дума за социалното използване на тази фраза: в някои кръгове, ако сте на парти и я изречете с безизразно лице, може да ви излезе късметът. Интересното е, че тя има точно обратен ефект, акс(я изречете на родния си език: „След това, следователно поради това“. Чудна работа.

Фразата описва погрешното допдскане, че ако едно нещо *следва* друго, то е *пригинено* от него. По очевидни причини тази погрешна логика е популярна в союнополити-

ческият дискурс, например: „Повечето хора, пристрастени към хероин, са започнали с марихуана“. Вярно, но още повече са започнали с мляко.

В някои общества *post hoc* прави живота по-забавен: „Слънцето изгрява, когато петелът изкукурига, следователно кукуригането на петела е причина за изгрева на слънцето“. Благодарим ти, петльо! Или вземете за пример една наша колежка:

Всяка сутрин тя излиза пред вратата и се провиква:

- Нека тази къща бъде избавена от тигри!

После се прибира.

Накрая ѝ казахме:

- Защо е всичко това? В радиус хиляда километра няма нито един тигър.

А тя ни отговори:

- Виждате ли? Значи действа.

Вицовете от типа *post hoc* нарастват право пропорционално на човешките заблуди.

Възрастен еврейски господин се жени за по-млада жена и двамата са много влюбени. Само че колкото и да се старае съпругът в сексуално отношение, жената никога не достига оргазъм. Тъй като еврейската жена има законно право на сексуална наслада, двамата решават да се допитат до равина. Равинът ги изслушва, поглажда брадата си и им дава следния съвет:

- Наемете някой снажен младеж. Докато двамата правите любов, нека младежът ви вее с кърпа. По този начин жената ще започне да фантазира и ще достигне оргазъм.

Съпрузите се прибират и изпълняват съвета на равина. Наемат красив младеж и той им вее с кърпа, докато правят любов. Това обаче не помага и жената все още е незадоволена.

Объркани, двамата се връщат при равина.

- Добре - казва равинът на съпруга, - нека опитаме обр-
ратното. Нека младежът прави любов с жена ти, а ти да им
вееш с кърпа. i

И този път двамата изпълняват съвета на равина.

Младежът си ляга с жената, а съпругът им вее с кърма-
та. Младежът се захваща за работа с голям ентузиазъм и
жената скоро получава страхотен, разтърсващ, върховен
оргазъм. i

Съпругът се усмихва, поглежда младежа и казва
победоносно:

- Видя ли, бе глупчо, как се вее с кърпа!

Добре, само още един *post hoc* виц за последно. Обещаваме.

ЕДИН осемдесетгодишен мъж в старческия дом се при-
ближава към възрастна дама, облечена със секси розови
шорти, и казва:

- Днес имам рожден ден!

- Прекрасно - отговаря тя. - Басирам се, че мога да поз-
ная точно на колко години си.

- Наистина ли? Как?

Дамата казва:

-Лесно. Сваляй панталона.

Мъжът сваля панталона.

- Добре - казва тя - сега сваляй и гащите.

Мъжът сваля гащите. Жената го препипва набързо и
казва:

-Ти си на осемдесет и четири!

- Как позна? - пита той.

Тя отговаря: »

- Вчера ми каза.

Старецът се хваща на най-стария номер - *post hoc ergo
propter hoc*, с други думи, след като го е препипала, следова-

телнозащото го е препипала... Именно тази част от фразе-
та — *propter* — всеки път действа безотказно.

Общо взето, изпадаме в заблуди от типа *post hoc ergo
propter hoc*, защото не забелязваме, че има някаква друга
причина.

Едно момче ОТ Луизиана развежда братовчеда си от Нью
Йорк из местните блата.

- Вярно ли е, че алигаторът няма да те нападне, ако но-
сиш фенерче? - пита градското момче.

Братовчедът отговаря:

- Зависи колко бързо го носиш.

Градското момче разглежда фенерчето като *propter*,
докато то е само реквизит във вица.

ЗАБЛУДАТА „МОНТЕ КАРЛО“

Любителите на хазартни игри са чували за заблуда-
та „Монте Карло“. Някои може да се изненадат, че е за-
блуда. Сигурно досега са я разглеждали като стратегия-
та „Монте Карло“. Всъщност точно на това разчитат
крупиятатата.

Знаем, че за колелото на рулетката, където половина-
та позиции са червени, а другата половина — черни, вероят-
ността да спре на червено е 50 процента. Ако го въртим
голям брой пъти - например, 1000, - и колелото не е нагласе-
но или няма някакъв цруз дефект, то би трябвало да спре
на червено средно 500 пъти. Затова, ако го завъртим шест
пъти и то спре шест пъти на черно, се изкушаваме да до-
пуснем, че ако седмия път заложим на червено, шансът ще
бъде на наша страна. Сега вече трябва да се падне червено,
нали така? Само че не е така. Вероятността колелото да
спре на червено и седмия път е точно 50 процента, как-

мо и при всяко друго завъртане, и това си остава вярно, независимо колко пъти поред е спирало на черно.

Ето един мъдър съвет, основан на заблудата „Монте Карло“:

Ако пътувате със самолет, за да се чувствате в безопасност, си носете бомба... защото има много слаба вероятност на един и същ самолет да се возят двама души с бомба.

1

КРЪГОВ АРГУМЕНТ

Кръговият аргумент е аргумент, при който доказателството за някакво твърдение съдържа самото твърдение. Често кръговият аргумент е сам по себе си вий, и не е нужна никаква допълнителна украса.

Есен е и индианците в резервата питат новия си вожд дали зимата ще е студена. Израснал в съвременния свят, вождът никога не е бил посветен в древните тайни и няма начин да знае дали зимата ще е студена или мека. За всеки случай той нарежда на племето да събира дърва и да се подготвя за студена зима. След няколко дни се сеца, че може да се обади в метеорологичната служба и да пита каква е прогнозата за зимата. Метеорологът отговаря, че според него зимата ще е доста студена. Вождът нарежда на племето да събира още повече дърва.

След няколко седмици вождът пак звъни в метеорологичната служба.

- Още ли има изгледи зимата да е студена? - пита той.

- Със сигурност - отговаря метеорологът. - Изгледите са зимата да е много студена.

Вождът нарежда на племето да събере колкото може повече дърва.

След няколко седмици пак се обажда в метеороло-

гичната служба и пита какви са последните прогнози за зимата. Метеорологът отговаря:

- Според последните ни прогнози зимата ще е една от най-студените в историята!

- Така ли? - казва вождът. - Защо сте толкова сигурни?

Метеорологът отговаря:

- Индианците събират дърва като луди!

Оказва се, че доказателството за необходимостта племето да се запаси с повече дърва е б това, че племето се Запасява с повече дърва. За щастие днес индианците разполагат с циркулярни - или ако предпочитате кръгови - триони.

ПОГРЕШЕН АРГУМЕНТ С ПОЗОВАВАНЕ НА АВТОРИТЕТИ

(ARGUMENTUM AD VERECUNDIAM)

Аргументът с позоваване на авторитети е един от любимите аргументи на нашия шеф. Да цитирате авторитет, за да подкрепите твърдението си, само по себе си не е логическа грешка; експертното мнение е легитимно доказателство наред с всички други доказателства. Погрешното б случая е да си служите с уважението към авторитета като единствен начин да наложите позицията си, въпреки убедителните аргументи б полза на противното.

Тед среща приятеля си Ал и ахва от изненада:

- Ал! Чух, че си умрял!

- Едва ли - отговаря Ал и се засмива. - Съвсем жив съм, както виждаш.

- Невъзможно - казва Тед. - Каза ми го много по-сигурен човек от теб.

Най-важното при аргумента с позоваване на автори-

мети е кого приемате за истински авторитет.

ЕДИН човек влиза в магазин за домашни любимци и иска да разгледа папагалите. Собственикът му показва два красиви екземпляра:

- Този струва 5000 долара, а другият - 10 000 -| казва той.

- Ау! - учудва се човекът. - Какво може да прави този за 5000 долара? к

- Може да изпее всички арии на Моцарт - отговаря собственикът.

- А другият?

-Той изпълнява целия „Пръстен на Нибелунгите“ на Вагнер. Там отзад имам още един папагал за 30 000 долара.

- Невероятно! А той какво може да изпее? "

- Не съм го чул да пее нищо, но другите двама му викат „маестро“.

Според нашите авторитети едни авторитети се радват на по-голямо уважение от други; проблемът възниква когато противникът в спора не ги признава.

Четирима равини обичали да обсъждат заедно теологически въпроси и тримата винаги се съюзявали срещу четвъртия. Един ден, след като за пореден път загубил спора, четвъртият равин решил да се обърне към по-висша инстанция.

- О, Господи! - извикал той. - Знам със сърцето си, че аз съм прав, а те грешат. Моля те, дай ми знак, за да им го докажа!

Бил хубав слънчев ден. Още щом равинът свършил молитвата си, на небето се появил буреносен облак. Чул се гръм и облакът се разнесъл.

- Знак от Бог! Видяхте ли - прав съм, знаех си!

Но другите трима не се съгласили и заявили, че когато

времето е горещо, често се образуват буреносни облаци.

Равинът пак се обърнал към небето с молитва:

- О, Господи, трябва ми по-силен знак, за да им докажа, че съм прав, а те грешат. Моля те, Господи, дай ми по-ясен знак!

Този път се появили четири буреносни облака, понесли се един към друг, слели се в един голям облак, от който излязла светкавица и ударила дървото на близкия хълм.

- Казах ли ви, че съм прав! - извикал равинът, но приятелите му настоявали, че не се е случило нищо, което да не може да се обясни с естествени причини.

Равинът се канел да помоли за много-много голям знак, но още щом изрекъл думите: „О, Господи...“ небето притъмняло, земята се разтресла и се чул гръмовен глас:

-ТО-О-О-ОЙ Е ПРА-А-А-А-В!

Равинът сложил ръце на кръста, обърнал се към другите и попитал:

-Е?

- Добре де - свил рамене един от другите равини. - Сега сме трима срещу двама.

ПАРАДОКСЪТ НА ЗЕНОН

Парадоксът е наглед правилен логически довод, основан върху наглед верни допускания, който води до противоречие или друг очевидно неверен извод. С малко по-различни думи това би могло да бъде и определението за виц - поне за повечето вицове в тази книга. Има нещо абсурдно, когато верни твърдения по съвсем логически начин водят до неверни; а абсурдното е смешно. Ако се помъчим да мислим едновременно за две взаимно изключващи се идеи, ще ни се завие свят. Но по-важното е, че на партиято може да разкажете някой забавен парадокс и да разсмеете всички.

Що се отнася до едновременното застъпване на две взаимно изключващи се идеи, Зенон Елейски няма равен на себе си. Знаете ли неговия парадокс за състезанието между Ахил и костенурката? Естествено Ахил бяга по-бързо от костенурката, затова на костенурката се дава голяма преднина. При стартовия изстрел - през пети век преди новата ера си служели не с пистолет, а с копие - първата задача на Ахил е да стигне до точката, откъдето тръгва костенурката. Разбира се, през това време тя вече се е придвижила малко напред. Сега Ахил трябва да стигне до тази следваща точка. Междувременно обаче, костенурката се е придвижила още малко напред. Колкото пъти Ахил стига до предишното местоположение на костенурката, дори да го прави безброй много пъти, той никога не може да я догони, лгакар да е страшно близо до нея. Единственото, което се иска от костенурката, за да спечели състезанието, е да не спира.

Хубаво, Зенон може да не е Джей Лено, но за философ от пети век преди новата ера се справя доста добре. И също като класическите комици от миналото, Зенон може спокойно да заяви: „Знам един милион такива истории“. Е, всъщност, историите са само четири. Друга от тях е парадоксът с пистата за надбягвания. За да стигне до края на пистата, бегачът трябва да пробяга безброй дължини. Първо трябва да стигне до средата; после до средата на оставащото разстояние; после до средата на следващото разстояние и т.н. и т.н. На теория, тъй като трябва да стигне до тези средни точки безброй много пъти, той никога не може да се добере до края на пистата. Но бегачът, разбира се, стига дотам. Това е очевидно дори за Зенон.

Ето един стар виц, измислен сякаш от самия Зенон:

Продавач: ГОСПОЖО, тази прахосмукачка ще намали работата ви наполовина.

Клиентка: Страхотно! Дайте ми две.

Около този виц има нещо особено. Парадоксът с пистата за надбягвания противоречи на здравия разум и дори да не се сещаме къде е грешката в него, все пак сме сигурни, че *някъде* има такава. Но при вица за прахосмукачката логиката на Зенон съвсем не е парадоксална. Ако целта на жената е да свърши работата си за максимално кратко време, тя няма да успее, колкото и прахосмукачки да си купи (и колкото и други хора да чистят с тях едновременно с нея). Ако използвате две прахосмукачки, ще намалите времето за почистване на килима с три четвърти; ако използвате три - с пет шести; и тъй нататък, като броят на прахосмукачките може да нараства до безкрайност.

ЛОГИЧЕСКИ И СЕМАНТИЧНИ ПАРАДОКСИ

Майката на всички логически и семантични парадокси е парадоксът на Ръсел, носещ името на автора си, английският философ от двацети век Бърtrand Ръсел. Той гласи следното: „Нека вземем множеството от множества, които не принадлежат на себе си. Принадлежи ли то на себе си?“ Изключително забавен въпрос – стига да сте завършили висша математика. Но не се отчайвайте. За щастие двама други логици от двацети век - Грелинг и Нелсън – предлагат един по-достъпен вариант на Ръселовия парадокс. Това е семантичен Парадокс, основан на идеята за думи, които сочат към себе си.

Ето какъв е: има два вида думи - притежаващи свойството, което назовават (автологични) и непритежаващи свойството, което назовават (хетерологични). Примери за автологични думи са „къс“ (която е къса дума), „многосричен“ (която има няколко срички) и нашата любима дума „седемнайсетбуквен“ (която има седемнайсет букви). Примери за хетерологични думи са „кривокрак“ (дума, която изобщо няма крака – нито криви, нито прави) и „едно-

сричен" (*дума*, която има повече от една сричка). Въпросът е: каква е ддмата „хетерологичен" - автологична или хетерологична? Ако е автологична, то тя е хетерологична. Ако е хетерологична, то тя е автологична. Ха-ха'

Още ли не се смеете? Хдбаво, ето друг случац, където илюстрирането с виц изяснява по-добре философската концепция:

В едно градче единственият бръснар - между другото, мъж - бръсне всички местни жители, но само тези, |<оито не се бръснат сами. Сам ли се бръсне бръснарят? \

Ако се бръсне, значи не се бръсне. Ако не се бръсне, значи се бръсне.

Ето с този вариант на парадокса на Ръсел вече наистина може да забавлявате гостите.

Тъй като не влизаме често в дамските тоалетни, не сме сигурни какво точно става там, но знаем със сигурност, че мъжете сред читателите ни са запознати с парадоксите, изписани по стените на мъжките тоалетни, особено в университетските общности. Това са логически и семантични парадокси по модела на Ръсел и Грелинг-Нелсън, само че по-смешни. Спомняте ли си ги? Спомняте ли си къде сте седели в този момент?

Вярно ИЛИ грешно: „Това изречение е невярно".

Или:

„Ако НИКОИ се опита да се провали и успее, кое от двете е направил?"

За да се позабавлявате, следващия път, когато застанете пред писоара, напишете на стената: „Каква е думата „хетерологично" - автологична или хетерологична?" Така ще демонстрирате истинска класа.

ДЕМЕТРИЙ: Много хубаво. Само че какво общо има всичко това с отговора на Големите въпроси?

ТАСО- Е, да кажем, отиваш при Делфийския оракул и го питаш: „Какъв е смисълът на всичко това, Делфи. И той отговаря: „Животът е пикник; всички пикници са приятни; следователно животът е приятен . Логиката ти дава нещо, за което да си побъбриш.

1
:

ЕПИСТЕМОЛОГИЯ : ТЕОРИЯ НА ПОЗНАНИЕТО

*Откъде япаете, зе ^наете нещата, които си мислите, гг знаете?
Щклогете като възможност отговора „Просто ?,нам" и онова,
което ще ви остане, се нариха епистемология.*

ДЕМЕТРИЙ: Сега се чувствам по-добре, Тасо. Преглътнах логиката, така че останалото ще е като пикник на Акропола.

ТАСО: Какъв Акропол?

ДЕМЕТРИЙ: ТозУ Акропол! Погледни, ето там! Може би не трябва да пишеш толкова много 430, приятелю.

ТАСО: Но дали наистина е Акрополът или само нещо, което ти вярваш, че е Акрополът? Откъде знаеш, че е истински? Всъщност откъде знаеш, че има нещо истинско?

ДЕМЕТРИЙ: ТозУ пътаз черпя.

ЛОГИКА VS. БОЖЕСТВЕНО ОТКРОВЕНИЕ

И така, как *знает* нещо, ако всъщност изобщо знаем нещо?

През Средновековието този въпрос се е свеждал до това, дали божественото откровение като източник на човешко познание удря логиката вземята, или обратно?

ЕДИН човек пада в дълбок кладенец, лети трийсет метра надолу и накрая успява да се хване за някакъв корен. Силите му започват да го напускат и в отчаянието си той изкрещява:

- Има ли там горе някой?

Поглежда нагоре и вижда само кръг небе. Изведнъж облаците се разделят и лъч ярка светлина огрява лицето му. Разнася се дълбок глас:

- Аз, Бог, съм тук. Пусни корена и ще те спася.

Човекът се замисля за миг и после пак изкрещява:

- Има ли там горе някой друг?

Когато висите само на един корен, везните обикновено се накланят в полза на логиката.

През седемнайсети век Рене Декарт предпочита логиката пред божествения източник на познание. Подходът му придобива известност като „Декарт над Бог“.

Той сигурно би искал никога да не е изричал думите „*Cogito ergo sum*“ („Мисля, следователно съществувам“), защото никой не си спомня нищо друго за него – само тези думи и факта, че ги е изрекъл, докато е седял в пещта за хляб. А и отгоре на всичко, неговото „*cogito*“ винаги се тълкува погрешно б смисъл, че според него мисленето е основно човешко качество. Е, той наистина е бил убеден в това, но то няма нищо общо с *cogito ergo sum*. Декарт стигнал до въпросното *cogito* чрез експеримент с радикално усъмняване във всичко, за да установи дали има нещо, в което не може да се усъмни. Отначало поставил под съмнение

съществуването на външния свят. Това било лесно. После Започнал да се съмнява в собственото си съществуване. Но колкото и да се съмнявал, неизбежно се изправял пред факта, че има някой, който се съмнява. Очевидно самият той! Как би могъл да се усъмни в собствените си съмнения? Декарт би си спестил много погрешни тълкувания, ако просто беше казал: "*Dubito ergo sum*" („Съмнявам се, следователно съществувам“).

Всеки американски съдия, гледащ криминални дела, изисква от съдебните заседатели да прилагат процеса за търсене на сигурни доказателства, използван от Декарт, и да разглеждат твърдението за вината на подсъдимия със стандарт, висок почти толкова, колкото този на Декарт. Въпросът пред съдебните заседатели не е същият; съдията не ги пита дали вината на подсъдимия *изобщо* подлежи на съмнение, а само дали има *ра^ут-ни* основания за съмнение. Но дори при този по-нисък стандарт от съдебните заседатели се изисква да извършат сходен – и почти толкова радикален – експеримент, като този на Декарт.

СЪДЯТ обвиняемия за убийство. Има силни доказателства, сочещи вината му, но липсва труп. В заключителната пледоария адвокатът на защитата прибегва до един трик.

- Дами и господа съдебни заседатели - казва той, - приготвил съм ви една изненада - след минута предполагаемият убит ще влезе в съдебната зала.

Той поглежда към вратата. Изумените съдебни заседатели също поглеждат натам. Минава една минута. Нищо не се случва. Накрая адвокатът казва:

- Всъщност аз си измислих, че мъртвият ще влезе в залата, но всички погледнахте към вратата в очакване. Следователно, обръщам ви внимание, че в случая има разумни основания за съмнение дали някой изобщо е бил убит и ви приканвам да признаете клиента ми за невинен.

Съдебните заседатели се оттеглят да обсъдят присъда-

та. След няколко минути се връщат и признават обвинението за виновен.

- Как можахте да направите такова нещо? - провиква се адвокатът. - Със сигурност изпитвате съмнение. Видях, че всички погледнахте към вратата.

Председателят на съдебното жури отговаря: !

- О, ние погледнахме, но вашият клиент не погледна.

ЕМПИРИЗЪМ

4

Според ирландският емпирик от осемнайсети век епископ Джордж Бъркли, "*Esse est percipi*" („Да бъдеш значи да бъдеш възприеман“), което означава, че така нареченият обективен свят е изцяло в съзнанието. Бъркли твърди, че единственото ни познание за този свят произтича от сетивата, (философите наричат тази информация „сетивни данни“). Извън тези сетивни данни, казва Бъркли, не може да направите никакви други заключения, например за съществуването на външни субстанции, които изпращат вибрации, стимулиращи сетивата ни. Но добрият епископ все пак стига до заключение, че сетивните данни *трябва* да идват отнякъде, така че това „отнякъде“ сигурно е Бог. В общи линии идеята на Бъркли е, че Бог е там горе и постоянно качва сетивни данни в космическия уебсайт, към който всички ние сме включени денонощно 7 дни седмично. (А все сме си мислили, че Бог работи денонощно, но 6 дни седмично).

Според прецакуето съвременникът на Бъркли д-р Самюел Джонсън, след като научил за теорията „*Esse est percipi*“, ритнал един кол за връзване на коне и се провикнал: „Ето така опровергавам епископ Бъркли!“

Бъркли сигурно много се е забавлявал. Ритникът и изкълченият пръст доказват единствено, че Бог упорито насочва координатите на сетивни данни към д-р Джонсън;

първо, усещане, че кракът среща препятствие, незабавно последвано от усещането за болка.

Нещата стават по-сложни, когато източникът на сетивните ни данни е друго човешко същество:

Един човек се тревожи, че жена му губи слуха си и се обръща за съвет към лекар. Докторът му препоръчва да я подложи на проста проверка вкъщи:

- Застани зад нея и ѝ задай някакъв въпрос - първо от седем метра, после от три метра и накрая точно зад нея.

Човекът се връща вкъщи и намира жена си в кухнята, с лице към печката. Той вика от вратата:

- Какво има за вечеря?

Жената не отговаря.

На три метра от нея пак пита:

- Какво има за вечеря?

Никакъв отговор.

Накрая застава точно зад нея:

- Какво има за вечеря?

Жена му се обръща и отговаря:

- За трети път ти казвам - пиле!

В случая съпрузите имат сериозен проблем с интерпретирането на сетивните данни.

НАУЧНИЯТ МЕТОД

Днес не трябва да си кой знае какъв гений, за да разбереш, че цялото познание за външния свят ползваме чрез сетивата си. Но невинаги е било така. В миналото много философи са били убедени, че в съзнанието ни има вродени идеи, които са там *априори*, тоест преди опита. Едни твърдят, че представите ни за Бог са вродени; според други същото се отнася и за представата ни за причинността.

Дори днес, когато някой каже: „За всичко си има причина“ или „Вярвам в прераждането“, той изрича твърдение, което не може да бъде нито доказано, нито отхвърлено въз основа на опита. Но повечето от нас приемат, че най-доброто доказателство за истината на някакво твърдение за външния свят е сетивният опит и в този смисъл всички сме емпирици. Освен ако не сме кралят на Полша - изключението, доказващо правилото:

Кралят на Полша и свитата му от херцози и графове тръгнаха на лов за елени. Точно когато приближили гората, зад едно дърво изскочил някакъв слуга, който размахвал отчаяно ръце и крещял:

- Не съм елен!

Кралят се прицелил и прострелял слугата в сърцето, като го убил на място.

- Ваше величество, защо направихте това? - попитал един херцог. - Той каза, че не е елен.

- Боже господи! - отвърнал кралят. - Стори ми се да казва, че е елен.

Добре, нека сега сравним този крал с един първокласен дчен.

ЕДИН учен извел жена си на разходка с колата сред природата.

Жена му казала:

- О, погледни! Овцете са остригани

- Да - отговорил мъжът. - От тази страна.

На пръв поглед ще си помислим, че жената реагира нормално, докато мъжът ѝ като дчен възприема по-предпазлив, по-надчен подход, като отказва да излезе извън сетивните данни. Само че ще сгрешим. Всъщност точно жената формулира нещо, което повечето учени биха приели като

по-научната хипотеза. „Опитът“ на емпириците не се ограничава с директното сетивно преживяване. Учените използват *предидния* си опит, за да изчисляват вероятностите и да стигат до по-обща твърдения. Онова, което жената всъщност казва, е: „Виждам, че обуите са остригани, поне от тази страна. От досегашния си опит знам, че фермерите обикновено не стрижат обуите само от една страна и дори този фермер да е постъпил така, вероятността овцете да се подредят в ливадата така, че да са обърнати само с остриганата си страна към пътя, е нищожно малка. Следователно мога уверено да твърдя: „Тези овце са изцяло остригани“.

Допдскаме, че героят на вица е някакъв прекомерно обрзован кабинетен дчен. А още по-вероятно е да допуснем, че човек, който не може да екстраполира от предидния си опит, е просто глднак или, както казват в Индия, сардар.

ЕДИН полицаи от Делхи провежда разговор с трима сардари, които се обучават за детективи. За да изпробва уменията им при разкриването на заподозрени лица, той показва на първия една снимка за пет секунди и после я скрива.

- Това беше заподозреният. По какво ще го разпознаеш?

Сардарят отговаря:

- Много лесно. Ще го заловим бързо, защото е едноок.

Полицаят казва:

- Сардар такъв! Това е, защото на снимката, която ти показах, човекът е в профил.

После полицаят показва снимката за пет секунди на втория и го пита:

- Ето заподозреният. По какво ще го разпознаеш?

Вторият сардар се усмихва и казва:

- Ха! Лесно ще го хванем, защото има само едно ухо.

Полицаят се ядосва:

- Какво ви става на вас двамата? Разбира се, че се виждат само едно око и ухо, защото снимката е в профил. Не можете ли да измислите нещо по-добро?

Крайно изнервен, той показва снимката на третия сардар и с много раздразнителен тон пита:

- Ето заподозреният. По какво ще го разпознаеш?

Сардарят поглежда изпитателно снимката и казва:

- Заподозреният носи контактни лещи.

Полицаят е изненадан от отговора, защото не е сигурен дали заподозреният не носи контактни лещи.

- Много интересен отговор - кима той. - Почакай тук няколко минути, докато проверя досието и пак ще си поговорим.

Той излиза от стаята, отива в офиса, проверява досието на заподозрения в компютъра си и се връща усмихнат.

- Страхотен си! Направо не мога да повярвам. Заподозреният наистина носи контактни лещи. Много добре! Как успя да стигнеш до толкова проницателно заключение?

- Много просто - отговаря сардарят. - Невъзможно е да носи обикновени очила, защото има само едно око и едно ухо.

Триумфът на емпиризма в западната епистемология проличава от начина, по който автоматично допускаме, че всички си служат с този метод на проверка:

Три жени се преобличат, за да играят тенис, когато в съблекалнята се втурва гол мъж с торба на главата. Първата жена поглежда кренвирша му и казва:

- Е, не е моят мъж. ,

Втората кима:

— Не, не е той.

Третата допълва:

Все пак, въпреки триумфа на емпиризма и науката, много хора продължават да тълкуват някои необикновени събития като чудеса, вместо като резултат от естествени причини. Според скептично настроеният английски емпирик Дейвид Хюм единственото рационално основание да повярвате, че нещо е чудо, е всички дрдги обяснения да са още по-невероятни. Например, някой настоява, че има палма в саксия, която пее арии от „Аида“. Кое е по-невероятно: че палмата в саксия наредшава природните закони или че човекът е лдд, послъгва или се е надрдсал с гъби? Отговорът на Хюм е: „Много ви моля!“ (6 следващия перифразираме). Тъй като вероятността човекът да се е излъгал или да е поразтеглил истината винаги е по-голяма от вероятността да са наредшени природните закони, Хюм не предвижда никакви обстоятелства, при които би могло рационално да стигнете до заключение, че се е случило чудо. Прибавете към това общоизвестния факт, че палмите в саксия предпочитат Пучини пред Верди.

Интересното в следната история е, че Бил, очевидно последовател на Хюм, подлага предполагаемото чддо на проверка и накрая стига до заключение, че алтернативното обяснение е *още по-талко* вероятно:

ЕДИН ден Бил се оплакал на приятеля си, че лакътят много го боли. Приятелят му го посъветвал да отиде да се прегледа при свами - индийския мъдрец, който живеел в една близка пещера.

- Оставяш бурканче с урина пред пещерата, свами медитира върху него, магически ти поставя диагноза и ти казва какво да направиш. Струва само десет долара.

Бил решил, че няма да изгуби нищо, затова напълнил едно бурканче с урина и го оставил пред пещерата заедно с десетдоларова банкнота. На другия ден се върнал и намерил бележка, в която пишело: „Имаш възпаление на лакът-

ната става, дължащо се на преумора от тенис. Избягвай да вдигаш тежко. Ще си по-добре след две седмици".

По-късно същата вечер Бил започнал да си мисли, че „чудото“ на мъдреца вероятно е нагласено от приятеля му, който сигурно сам е написал бележката и я е оставил пред пещерата. Бил решил да си отмъсти. Той смесил чешмяна вода, фекална проба от кучето и урина от жена си и сина си. За капак добавил телесен флуид от себе си и оставил микстура-та пред пещерата заедно с десет долара. После се обадил на приятеля си и му казал, че има и други здравословни проблеми и затова е занесъл още едно бурканче на мъдреца.

На другия ден отишъл при пещерата и намерил нова бележка: „Чешмяната ти вода е прекалено твърда. Използвай омекоцител. Кучето ти има глисти. Купи му витамини. Синът ти взима кокаин. Запиши го в програма за рехабилитация. Жена ти е бременна с две близначки. Не са от теб. Намери си адвокат. И ако не спреш да се пипаш, възпалението на лакътната става никога няма да ти мине“.

Обикновено във биологичните, както и във философията преобладава скептичното отношение към чудесата.

Пред вратата на стария „Доктор“ Блум, който е собственик на местния железарски магазин и се слави с чудотворното си лекарство срещу артрит, има дълга опашка от пациенти. Една дребна старица, прегъната на две, бавно доуцуква до края на опашката, помагайки си с бастун.

Когато идва нейният ред, тя влиза в задната стаичка на магазина и след половин час пак се появява, но сега ходи съвсем изправена, с гордо вдигната глава.

Една жена от опашката възкликва:

- Това е чудо! Влезе прегъната на две, а сега излизаш изправена. Какво ти направи „Доктора“?

Старицата отговаря:

- Даде ми по-дълъг бастун.

Слепецът очевидно люже да бъде не по-малък емпири! от всеки друг, въпреки че в опита му не фигурират визуални данни:

По време на пасхалните празници един еврей обядва в парка. До него сядат слепец и еврейният му предлага част от обяда си - парче мацох (безквасен, набразден хляб). Слепецът го взима, опипва го и пита:

- Кой написа тези глупости?

Героят на следващата история прави абсурдната грешка да допусне, че слепите нямат никакъв друг начин за чувствителна проверка:

ЕДИН човек влиза в бара с кучето си и си поръчва питие.

Барманът казва:

- Забранено е да се влиза с кучета!

- Това е моето куче водач - отговаря човекът, без да му мигне окото.

- О, извинявай, приятелю - казва барманът. - Ето, първата чаша е от мен.

Човекът взима чашата и сядат на масата до вратата.

В бара влиза друг човек с куче. Първият посетител го дърпа настрана:

- Няма да те пуснат тук с кучето, освен ако не кажеш на бармана, че то е твоето водач.

Вторият посетител любезно му благодари, отива на бара и си поръчва питие. Барманът казва:

- Хей, забранено е да се влиза с кучета!

- Но това е моето куче водач! - заявява човекът.

- Не ти вярвам - отговаря барманът. - Никой не използва чихуахуа за куче водач.

Човекът замълчава за половин секунда и изкрещява:

- Какво?!?! Пробутали са ми чихуахуа!?!?

НЕМСКИ ИДЕАЛИЗЪМ

О, стига глупости! Нищо не се състои само от сетивни данни - във всеки предмет се крие нещо повече. Например някъде зад него.

Така мисли немският философ от осемнайсети век Имануел Кант. Той чете английските емпириуи и по собствените му думи те го пробуждат от догматичната дрямка. До този момент Кант дописка, че съзнанието може да ни даде сигурност за това какъв наистина е сватът. Но емпириците доказват, че тъй като получаваме Познанието си за външния свят чрез сетивата, то в известен смисъл винаги е несигурно. Ягодата е червена или сладка, само когато я възприемаме чрез определени механизми – с очите и с вкуса си. Знаем, че някои хора, чиито вкусови рецептори са различни от нашите, може да не я възприемат по същия начин. Затова, пита Кант, какво е ягодата „в себе си“, поради което ни изглежда червена и сладка - или нещо друго - когато премине през нашите сетивни механг^ми?

Допускаме, че науката може да ни каже какво *въсгизност* е нещо в себе си, дори сетивата ни да не могат. Но ако се позамислите, науката съвсем не ни приближава до „ягодата в себе си“. Едва ли ще ни помогне да кажем, че комбинацията от даден химически състав на ягората и дадено неврологично устройство на даден човек определя дали ягодата ще ни се стори сладка или кисела - и че този химически състав е онова, което ягодата е „наистина“ в себе си. Онова, което имаме предвид под „даден химически състав“, е просто „ефектът, който наблюдаваме, когато изследваме ягодата с определена апаратура“. Изследването на ягодата ни казва само как изглежда тя, когато бъде изследвана с въпросната апаратура, точно както, ако я сложите в устата-

та си, ще разберете как я възприемате, когато я изследвате с вкусовите си рецептори.

Кант стига до заключението, че не знаем нищо за предметите такива, каквито са в себе си. *Нещото в себе си, Ding an sich*, казва той, е „равно на X“. Можем да познаваме само феноменалния свят, света на привидностите; не можем да научим нищо за трансценденталния, *ноуменалния* свят зад привидностите.

С това твърдение Кант хвърля ръкавицата за промяна на парадигмата във философията. Разумът не е в състояние да ни каже нищо за света отвъд сетивата ни. Чрез чистия разум не можем да стигнем нито до Бог в ролята му на оператор за въвеждане на данни, нито до каквото и да е метафизично обяснение на света. От този момент нататък философията вече не е същата.

Секретарка: Докторе, в чакалнята има невидим човек.

Доктор: Кажете му, че няма да мога да го видя.

Възможно е този виц да не ви помогне особено, за да си обясните разграничението между феноменално и ноуменално, въведено от Кант. Причината е, че част от него се губи при превода. Ето същия виц така, както ни го разказаха за пръв път в бирхалето на Кьонигсбергския университет:

Секретарка: Хер доктор, в чакалнята има едно *Ding an sich*.

Урологът: Пак *Ding an sich!* Ако днес дойде още едно *Ding an sich*, ще започна да крещя! Как изглежда?

Секретарка: Откъде да знам?

Урологът: Опишете го.

Секретарка: Сигурно се шегувате.

Ето – това е оригиналният *виц в себе си*.

В него се крие много повече, отколкото личи на пръв поглед. Секретарката решава по причини, известни само на нея, да не сподели с доктора своите данни за това, че в чакалнята има *Ding an sich*. Каквито и да са те, трябва да са феноменални! (Ако следвате мисълта ни). По какво е разбрала? Сигдрно е нещо, свързано със сетивата. Може да е *шестото* чувство, може да са само сетивата от едно до пет, но със сигурност е някакво чувство. Онова, което в случая остава неизвестно, е, че секретарката е защитила докторска дисертация върху „Критика на чистия разум“ на Кант, след което е осъзнала, че по този начин е свела възможностите си за кариера до секретарка или оператор на фритюрник. Затова тя решава, че нареждането на доктора „Опишете го“ означава не „Какви сетивни феномени изпитвате?“, а по-скоро „Опишете го така, както е в себе си, отвъд привидностите“. Тя изпада б разбираемо объркване, въпреки че после се съвзема, омъжва се за Хелмут, който е братовчед на доктора, и отглежда три прекрасни деца.

За Кант и за повечето епистемолози след него въпросите какво можем да знаем и как можем да го знаем трябва да се анализират според това какво можем да кажем *стислено* за онова, което знаем и как го знаем. *Какъв вид твърдения за света съдържат познание за света?*

Кант се заема със задачата да отговори на този въпрос, като разделя твърденията на две категории: аналитични и синтетични. Аналитични твърдения са онези, които са верни по дефиниция. Твърдението „Всички птичечовки са бозайници“ е аналитично. То не ни казва нищо ново за никаква действителна птичечовка, което не бихме могли да научим, ако само погледнем димата „птичечовка“ в речника. От друга страна, твърдението „Някои птичечовки са кривоогледи“ е синтетично. То ни дава нова информация за света, защото „кривоогледи“ не е част от определението за птичечовка. „Някои птичечовки са кривоогледи“ ни

Портрет на нещо в себе

казва нещо за птичечовките, което не бихме могли да открием, ако само потърсим дул-шта в речника.

По-нататък Кант прави разграничение между твърдения *априори* и *апостериори*. Твърденията *априори* са такива твърдения, каквито сме в състояние да правим сал|о въз основа на разума, без 9' прибягваме към сетивния опит. По-горното ни твърдение „Всички птичечовки са бозайници" е известно *априори*. Не е нужно да отидем да разгледаме няколко птичечовки, за да установим, че е |ярно. Достатъчно е само да погледнем в речника. Твърденията *апостериори*, от друга страна, са основани на сетивния ни опит за света. „Някои птичечовки са кривогледеи" може да ни стане известно само ако проверим определен брой птичечовки - или лично, или като приемем думите на човек, който твърди, че вече е проверил.

Дотук видяхме примери за аналитични твърдения *априори* („Всички птичечовки са бозайници") и синтетични твърдения *апостериори* („Някои птичечовки са кривогледеи"). Кант задава въпроса: „Има ли трети вид - синтетично твърдение *априори*?" Това би било твърдение, което ни дава ново познание за външния свят, но такова, което може да се постигне само с разума. Емпиристите смятат, че няма синтетично познание *априори*, тъй като източник на познанието ни за външния свят е сетивният опит. Кант обаче казва: „Почакайте малко на телефона! Какво ще кажете за твърдения от типа: „Всяко явление има причина"? То е синтетично - казва ни нещо ново за света извън съдържащото се в определенията на „причина" и „събитие". Но то също така е и *априори*, познаваме само с разума, а не от опит. Как така? „Защото - отговаря Кант - трябва да допуснем, че е вярно, ако искаме да имаме раз-

бираем опит". Ако не допуснем, че сегашната ситуация е причинена от верига предходни събития, не бихме могли да осмислим нищо. Все едно, че живеем във филма „Мълхоланд Драйв", където събитията настъпват в произволна последователност. В този случай трябва да се откажем от всякакви твърдения или преценки за света, защото не бихме могли да разчитаме, че той ще се държи последователно във всеки следващ момент.

Стоотици вицове се градят върху объркването на аналитични *априори* твърдения със синтетични *апостериори* твърдения:

Има един железен начин да доживееш до дълбоки старини - яж по едно кюфте на ден в продължение на сто години.

Шегата се крие в предлагането на аналитично *априори* „решение" за проблем, които изисква синтетично *апостериори* решение. Въпросът за железния начин да постигнете дълголетие определено изисква някаква информация за света. „Какви са нещата, за които от опит знаем, че водят до дълголетие?" Очакваме отговорът да бъде нещо като „Откажете цигарите" или „Вземайте 400 милиграма коензим Q-10 преди сън". Но тук отговорът е аналитичен, а неуместното споменаване на кюфтетата има за цел да ви обърка. „За да живеете до старини, живеете сто години, защото сто години според общоприетото определение са старини. Яжте и кюфтета. Няма да ви навредят". (Е, може би всички тези трансмазнини в кюфтетата все пак *биха погли* да ви навредят, но не и ако ги ядете в продължение на сто години).

Ето друг виц:

Джо: Какъв прекрасен певец, а?

Блоу: АМИ! Ако имах неговия глас, и аз щях да пея така.

|

Същият случай. Под „прекрасен певец“ *разбирате* човек, който притежава страхотен глас – какъвто въпросният изпълнител очевидно притежава. Така че твърдението „Ако имах неговия глас, и аз щях да пея така“ не ни показва нищо ново за певческите способности на Блоу. Всъщност той казва само: „Ако бях прекрасен певец, щях да съм прекрасен певец“. И ако това не е вярно по определение, то нищо не е вярно по определение.

Ето един по-усложнен пример за това какво се случва, когато объркате синтетични *апостериори* и аналитични *априори* твърдения:

ЕДИН човек пробва костюм по поръчка и казва на шивача:

- Искам да скъсите този ръкав! Той е пет сантиметра по-дълъг!

Шивачът отговаря:

- Не, просто свийте малко лакътя си, ето така. Виждате ли, ръкавът се прибра.

Човекът казва:

- Добре, хубаво, но погледнете яката! Щом свия лакът, яката се вдига почти до темето ми!

Шивачът казва:

- Какво от това? Изправете малко глава. Идеално.

Човекът пак се оплаква:

- Но сега лявото рамо е пет сантиметра по-ниско от дясното.

Шивачът отговаря:

- Няма проблем. Наведете се наляво в кръста и ще се изравни с другото.

Човекът с костюма излиза от ателието с присвит лакът, изправена глава и наведен наляво. Единственият начин да се движи в тази поза е като се поклаща и накуцва.

В този момент го забелязват двама минувачи.

Първият казва:

- Виж този нещастен инвалид. Сърцето ми се къса при вида му.

Вторият отговаря:

- Да, но шивачът му трябва да е истински гений! Виж как му стои костюмът!

Синтетично срещу аналитично, нали така? (И тук не говорим за тъкани). Непознатият си мисли: „Шивачът на този човек му е ушил идеален костюм“, което е синтетично *апостериори* твърдение, наглед даващо информация, базирана на наблюдения за шивача и демонстрираното дмение при дшиването на костюма. Но за шивача „Костюмът, който уших, е точно по мярка“ е всъщност аналитично твърдение. Все едно, че казва: „Костюмът, който уших, е костюмът, който уших“. Това е така, защото всеки костюм, който клиентът пробва, ще му е точно по мярка, тъй като шивачът нагажда клиента към костюма.

ЧАСОВНИКЪТ НА КАНТ

Кант поставя чистия разум, на първо място го такава степен, че не вижда нужда да трупа лъчен опит за решаване на проблемите на познанието. Ето защо той никога не напуска родното си градче Кьонигсберг и води самотен живот, като се придържа към изключително строги навици, например всекидневна разходка след вечеря. Твърди се, че гражданите на Кьонигсберг сверявали часовниците според точката, в която се намирал професор Кант при тази всекидневна разходка напред-назад по една и съща улица (по-късно наречена *Philosophengang*, или „Алеята на философа“).

Не толкова широко известно (вероятно защото може и да не е вярно) е, че клисарят на Кьонигсбергската катедрала също сверявал часовника на църковната кула според всекидневната разходка на Кант, а Кант, на свой ред, определял, че е времето на разходка по часовника на кулата.

И това ако не е объркване на аналитично и синтетично! И Кант, и клисарят са убедени, че всеки получава нова информация, като следи поведението на другия. Кант си мисли, че като наблюдава часовника на кулата, научава колко е часът според официалното германско стандартно време, което, на свой ред, се определя чрез наблюдение на въртенето на Земята. Клисарят си мисли, че като наблюдава разходката на Кант, научава колко е часът според официалното германско стандартно време поради вярата си в присъщата на Кант пунктуалност. Всъщност, всеки от двамата стига само до аналитично заключение, вярно по дефиниция.

Заклучението на Кант „Отивам на разходка в 3:30 часа“ всъщност се свежда до аналитичното твърдение „Отивам на разходка, когато отивам на разходка“ – защото Кант определя, че часът е 3:30 по часовник, който е сверен според разходката му. Заклучението на клисаря „Часовникът ми е верен“ се свежда до „Часовникът ми показва, каквото показва“ – защото критерият му за точността на часовника е разходката на Кант, която, на свой ред, е основана на това, което показва часовникът.

ФИЛОСОФИЯ НА МАТЕМАТИКАТА

Какво ще кажете за дълбокото прозрение на Деметрий, че $2 + 2 = 4$? Дали то е аналитично твърдение, вярно по дефиниция? Дали отчасти това, което имаме предвид под „4“, не е, че то е сбор от 2 и 2? Или е синтетично? Дава ли ни ново познание за света? Дали стигаме до него, като преброим две неща, после още две, а накрая преброим всички заедно? Последният подход се използва от племето вухуна, обитаващо австралийската пустиня.

Абориген от племето вухуна казва на някакъв западен антрополог, че $2 + 2 = 5$. Антропологът го пита откъде знае. Аборигенът отговаря:

- С броене, естествено. Първо правя два възела на въжето. После правя два възела на друго въже. Завързвам двете въжета и получавам пет възела.

Голяма част от философията на математиката е прекалено техническа и трудна. Не би е нужно да знаете нищо друго, освен че що се отнася до математиката има три вида хора: едни, които могат да броят и други, които не могат.

ПРАГМАТИЗЪМ

За епистемологичен прагматик като американския философ от края на деветнайсети век Уилям Джеймс истината на едно твърдение се крие в практическите, последици от него. Според Джеймс *избирате* нашата истина по това как ще промени нещата на практика. Казваме, че Нютоновият закон за гравитацията е верен не защото съответства на „истинското състояние“ на нещата, а защото е доказал *ползността* си за предсказване на поведението на два обекта един спрямо друг при най-различни обстоятелства: „Хей, обзалагам се, че ябълките ще падат на земята дори в щата Ню Джързи“. Ако някой ден дадена теория престане да бъде полезна, то това ще е денят, в който ще я заменим с друг.

Жена съобщава за изчезването на съпруга си в полицията. Полицията иска да го опише и тя започва:

- Висок е един и осемдесет и четири, добре сложен, с гъста къдрава коса.

Приятелката ѝ я прекъсва:

- Какви ги приказваш? Мъжът ти е висок един и петдесет и осем, плешив е и има огромен корем.

Жената отговаря:

- Че кой иска да намерят същия съпруг?

Дотук вицът е добре известен. Може и да го знаете. Онова, което не е така добре известно, е диалогът, който следва по-нататък:

Полицаяте казват:

- Госпожо, искаме описание, което съответства на действителния ви съпруг.

Жената отговаря:

- Съответства, не съответства! Истината не може да

се определи само по епистемологични критерии, защото адекватността на тези критерии не може да се определи отделно от поставените цели и застъпваните ценности. С други думи, в крайна сметка истината е онова, което носи удовлетворение, а Бог ми е свидетел, че моят съпруг не беше способен на това.

ФЕНОМЕНОЛОГИЯ

След полет до висините на абстракцията философията притежава способността да се приземява меко в обичайния всекидневен опит. Точно това се случва с епистемологията в началото на двайсети век, когато феноменолозите започват да спорят какво всъщност означава да знаеш нещо. Повече методология, отколкото система от философски принципи, феноменологията се стреми да разбере човекия опит по-скоро като изживяване, отколкото като обективни данни. Подходът ѝ е по-сходен с този на писателя романист, отколкото на склонния към абстракции философ.

феноменолози като Едмунд Хусерл използват немската дума *empfindung*, означаваща „съпреживяване“ или „емпатия“, за да опишат един начин на познание, който се стреми да проникне в преживяването на друго човешко същество и да познае и почувства света по същия начин, по който го познава и чувства това човешко същество; тоест, да се поставите в неговите обувки - или в нейните бикини.

- Доктор Джанет - казва смутено жената, - имам сексуален проблем. Съпругът ми не ме възбужда.

- Добре, утре ще ви прегледам обстойно - отговаря д-р Джанет. - Доведете и него.

На другия ден жената идва със съпруга си.

- Съблечете се, г-н Томас - казва д-р Джанет. - Обърнете се с гръб към мен. Добре, сега легнете. А-ха, ясно. Добре, може да се облечете.

Доктор Джанет дърпа жената настрана. I

- Вие сте си съвсем здрава - казва ѝ тя. - И мен не ме възбужда.

ДЕМЕТРИЙ: Трябва да призная, Тасо, че е добър човек д
Знае всички тези епистемологични истории.

ТАСО: Добре? В какъв смисъл? Какво разбираш под „добре“

ДЕМЕТРИЙ: Преди да ти отговоря, искам и аз да ти за
дам един въпрос. Знаеш ли какво разбирам под „джа
сен досадник“?

{IV}

ЕТИКА

*Отсяването на доброто отпилото е предметът на етиката.
То е и нещо, което дава възможност на свещениците, мъдре-
ците и родителите да се намират на работа. За съжаление
децата и философите се намират на работа, като все питат
свещениците, мъдреците и родителите: „Защо?“*

ДЕМЕТРИЙ: Размишлявах върху твоя въпрос какво означа-
ва „добре“ и намерих отговора – „добре“ е да постъп-
ваш според някакъв справедлив принцип.

ТАСО: Кълна се б Зевс, Тасо, ти си пълен с изненади - за-
почнал си да говориш като истински философ. Само
един последен въпрос: по какво определяш кои прин-
ципи са справедливи?

ДЕМЕТРИЙ: Как по какво? И аз като всички други съм ги
научил от майка си.

ТАСО (настрани): Заию всички отлични ученици се падат
все на Сократ?

АБСОЛЮТИСТКА ЕТИКА: БОЖЕСТВЕН ЗАКОН

Божественият закон пребръща етиката в нещо ллно просто: щом Бог казва, че нещо е неправилно, то е неправилно – изцяло и абсолютно. Бог не казва нищо друго по въпроса. Тук обаче настъпват усложнения. Първото е, откъде сме сигурни какво всъщност мисли Бог? фундаменталистите имат готов отговор: така се казва в Светото писание. Само че откъде хората в Светото писание знаят, че съобщенията, които получават, наистина са от Бог? Авраам си мисли, че Бог иска да принесе в жертва *сипи си* на олтара. Той си казва: „Щом Бог иска така, най-добре да го послушам“. Първият ни философски въпрос към Авраам е: „А бе, ти луд ли си? Чуваш „Бог“ да ти казва да направиш нещо идиотско и не искаш да ти покаже най-малкото документ за самоличност?“

Друг проблем около спазването на божествения закон е тълкуването му. Какво по-точно означава да почиташ майка си и баща си? Да им пращаш картичка за празниците? Или да се омъжиш за скдчния син на семейния зъболекар, както искат от теб родителите ти? При тези въпроси едва ли ще се впуснете в богословски спорове върху Талмуда, особено ако синът на зъболекаря е висок метър и двайсет и тежи 135 килограма.

Мойсей се спуска със сетни сили от планината Синай, като носи скрижалите с Десетте божи заповеди в ръка и съобщава на събралото се множество:

- Имам една добра и една лоша новина. Добрата новина е, че Го накарах да ги намали на десет. Лошата е, че прелюбодеянието остава. >

Младият и игарящ от плътски желания Свети Августин очевидно се опитва да влезе в подобни преговори, когато

шрича прочдтите думи: „Господи, дай ми целомъдрие. Но не веднага!“ Ясно е, че и Августин като талмудистите се мъчи да цепи косъма на две. „Искам да кажа, ти не си определил точно кога да не ивършваме прелюбодеяние, нали така?“ Звучи като виц.

ПЛАТОНИЧНА ДОБРОДЕТЕЛ

В своя магнум опус „Републиката“ Платон твърди, че държавата е отражение на душата. И така, за да разгледа добродетелите на индивида, той пише диалог за добродетелите на идеалната държава. Платон нарича дправниците на тази държава философи-царе, което може би обяснява популярността му сред философите, философите-царе управляват държавата така, както разумът управлява човешката душа. Основната добродетел - както на философите-царе, така и на раздма – е мъдростта, която Платон определя като разбиране на идеята за Доброто. Само че понякога общоприетата идея за доброто не съвпада с философската.

На заседание на университетската управа изведнъж се явява ангел и казва на декана на философския факултет:

- Ще изпълня едно от три желания по твой избор: мъдрост, красота - или десет милиона долара.

Професорът веднага избира мъдростта.

Проблясва светкавица, професорът изглежда напълно преобразен, но продължава да седи на мястото си, втренчил поглед в масата. Един от колегите му прошепва:

- Кажй нещо.

Професорът отговаря:

-Трябваше да взема парите.

Стоицизъм

Етическият въпрос, който занимава стоиците през четвърти век преди новата ера, е как да реагират на преобладаващото дсещане за фатализъм, произтичащо от живота в една строго контролирана империя. Тъй като не могат да променят почти нищо във всекидневието си, те решават да променят отношението си към самия живот. Стоиците изобретяват стратегия за емоционално откъсване от всекидневието. Наричат я *апатия* и да тях тя се превръща в добродетел, като по този начин се подлагат на много подигравки в местната таверна. Стоиците са готови да жертват всички видове щастие (секс, наркотици и дионисиевия хип-хоп), за да избегнат нещастieto, което им носят страстите (болести, предавани по полов път, махмурлук и лоша поезия). В действията си те се ръководят само от разума и никога от страстите, и следователно считат себе си за единствените щастливи хора – което означава, че са не-нещастни.

В следната история мистър Купър проявява съвременна форма на стоицизъм: стоицизъм на чужд гръб.

Семейство Купър влиза в зъболекарския кабинет, където мистър Купър дава да се разбере, че бърза.

- Никакви излишни глезотии, докторе - нарежда той. - Никаква упойка - нито газ, нито инжекции. Просто извадете зъба и толкова.

- Бих искал повече пациенти да проявяват подобен стоицизъм - казва с възхищение зъболекарят. - Покажете кой е зъбът?

Мистър Купър се обръща към жена си:

- Мила, отвори си устата.

Дж- К. Честъртън пише: „Думата „добър" има много Значения. Например, ако някой застреля майка си от разстояние петстотин метра, бих го нарекъл добър стрелец, но не и непременно добър човек". В случая определението „непременно" показва, че Честъртън е притежавал истински философски ум.

УТИЛИТАРИЗЪМ

Всички знаем думите на червения вожд от двацети век Владимир Ленин „Целта оправдава средствата", но ироничното в случая е, че те не се различават много от възгледите на Джон Стюарт Мил, един от любимите философи на евангелистите, подкрепящи Републиканската партия. Стюарт Мил и утилитаристите издигат идеята за „консеквенталистката" етика: моралната правота на една постъпка се определя единствено от последиците ѝ.

Главната героиня в следната история несъмнено е утилитарист:

МИСИС О'Калахън нарежда на художника, който рисува портрета ѝ, да прибави по една златна гривна на ръцете, перлена огърлица на врата, рубинени обици и диамантена тиара.

Художникът посочва, че това би било чиста измама.

Мисис О'Калахън казва:

- Виж какво, съпругът ми се е хванал с една млада блондинка. Искам като умра тя да се побърка да търси тези бижута.

С подобна аргументация понякога може да намерите извинение за много сериозни неща, стига да сте убедени, че последиците са достатъчно „добри".

Вдовицата мисис Бревърт се разхожда край басейна в клуба си и забелязва красив мъж, който се препича на слънце. Тя се приближава до него и казва:

- Май не съм ви виждала тук преди. I
- Слабо вероятно е да сте ме виждали - отговаря мъжът.
- Прекарах трийсет години в затвора.
- Така ли? А за какво?
- Убих съпругата си.
- А-ха! - възкликва мисис Бревърт. - Значи, не сте женен!

Влиятелният съвременен утилитарист Питър Сингър често прави аналогия между решенията, за които всички сме съгласни, че имат ужасни последици, и наглед подобните решения, които според него са етически сходни с тях. В едно свое есе той описва следната ситуация: може да спечелите париза нов телевизор, ако продадете бездомно дете на корпорация, която ще използва органите му за трансплантиране. Всички ще се съгласим, че това е много лошо нещо. Но Сингър веднага посочва, че всеки път, когато си купите нов телевизор, вместо да изпратите парите на благотворителна организация, която се грижи за бездомните деца, правите в общи линии същото. Не ви ли става много неприятно, когато някой ви говори подобни неща? Това е аргумент по аналогия от драматичния частен случай към по-общата морална присъда, също като 6 следния класически виц:

ТОЙ: Ще СПИШ ЛИ С мен за един милион долара?

Тя: Един милион долара! Леле! Сигурно ще спя.

Той: А какво ще кажеш за два долара?

Тя: Разкарай се, драги! За каква ме мислиш?

Той: Това вече установихме. В момента се пазарим за цената.

Висшият КАТЕГОРИЧЕН ИМПЕРАТИВ И СТАРОТО ЗЛАТНО ПРАВИЛО

Коронният принцип на Кант, критерият за всички други етически максими, е нещо, което той нарича „висш категоричен императив“. На пръв поглед този императив като че ли не е нищо дрдго, освен понатрдфен вариант на старото златно правило.

Златното правило: „Постъпвай с дрдгите така, както искаш да постъпват с теб“.

Висш категоричен императив: „Действай само според онази максима, която би искал да се превърне в световен Закон“.

Естествено, Кантовият вариант определено звучи похладно. Самият термин „висш категоричен императив“ има — как да кажем - германски тон. Кант не е виновен - човекът си е германец.

Все пак категоричният императив и златното правило *наистина* споделят много обща философска територия:

- И едното, и другото не се отнасят до конкретно действие, например „Уважавай баща си и майка си“ или „Изяж си спанака“.
- Вместо това, и двете посочват абстрактен принцип, по който определяте когл действия са правилни и кои — неправилни.
- И при едното, и при другото този абстрактен принцип подсказва идеята, че всички хора са също толкова ценни, колкото ние с вас, и затова трябва да се отнасяме към всички също толкова морално, колкото към нас двамата... и особено към мен.

Но между категоричният императив и златното правило има една фундаментална разлика и следната сентенция я уцелва безпогрешно:

Садистът е мазохист, който се придържа към златното правило.

Причинявайки болка на другите, мазохистът прави само това, което изисква златното правило: постъпвай така, както искаш да постъпват с теб, за предпочитане с камшик. Кант обаче би казал, че няма начин дори мазохистът с ръка на сърцето да заяви, че моралният императив „Причинявай болка на другите“ може да бъде бсеобщ Закон в някакъв годин за живееие свят. Дори той би сметнал това за нелогично.

Английският драматург Джордж Бърнард Шоу се ръководи от подобни съображения, когато иронично пренаписва златното правило:

„Не постъпвай с другите така, както би искал те да постъпват с теб; възможно е да имате различни вкусове“.

Вариации върху златното правило се срещат не само в Кант, но и във всички световни религии:

ХИНДУИЗЪМ (около тринайсети век пр.н.е.)

Не прави на другите онова, което не желает да ти направят... Това е цялата дхарма. Запомни го добре.

ЪАахабхарата

ЮДАИЗЪМ (около тринайсети век пр.н.е.)

Не прави на съседа си онова, което е омразно за теб; това е цялата Тора; останалото са коментари; отиди да ги научиш.

Вавилонски Талмуд

ЗОРОАСТРИЗЪМ (около дванайсети век пр.н.е.)

Човешката природа е добра само ако не прави на другите онова, което не е добро за самата нея.

Аадистан-и-диник

БУДИЗЪМ (около шести век пр.н.е.)

Не постъпвай лошо с другите по начини, които намиращ лоши за самия себе си.

Тибетска Ахалгапада

КОНФУЦИАНСТВО (около шести век пр.н.е.)

Не прави на другите онова, което не искаш да правят на теб.

Конфуций, Сборник с цитати

Ислям (около седми век от н.е.)

Никой от вас не е вярващ, ако не желает на другия онова, което желает на себе си.

Суна от Хадит

БАХАЙСКА ВЯРА (около деветнайсети век от н.е.)

Не приписвай на никоя друга душа онова, което не би приписал на себе си, и не казвай това, което не трябва да казваш. Това е моята заповед за теб, спазвай я.

Бахаула, Тайното слово

СОПРАНОИЗЪМ (двайсет и първи век от н.е.) - по телевизионната серия „Семейство Сопрано“

Пречукай другия със същото уважение, с което би искал да пречукат и теб, капише?

Тони, Аванайсети епизод

ВОЛЯ ЗА ВЛАСТ

Немският философ от деветнайсети век Фридрих Ницше смело провъзгласява, че изхвърля традиционната Християнска етика на боклука. Той започва скромно, ката обявява, че Бог е мъртъв. Бог отвърща, като обявява - по €тените на мъжките тоалетни в университетските градчета - смъртта на Ницше. Като говори за смъртта на Бог, Ницше има предвид, че западната цивилизация е надраснала метафизичните обяснения за света, както и съпътстващата ги християнска етика. Той нарича християнството „стаден морал“, защото проповядва „неестествена етика“ - че е лошо да си алфа мъжкар, който управлява стадото. На мястото на християнската етика Ницше поставя жщцутвърждаващата етика на силата, която нарича „воля за власт“. Изключителният индивид - *Urbmensch*, или свръхчовекът - е над стадния морал и заслужено дава воля на естествената си сила и превъзходство над стадото. Фридрих очевидно принадлежи към школата на Тони Сопрано, що се отнася до златното правило. Вследствие на това, Ницше е обвиняван за всичко – от германския милитаризъм до киселото зеле.

ЛОШОТО С германската храна е, че колкото и да изядеш, само след час пак си гладен за власт.

Емотивизъм

Към средата на двайсети век етичната философия в по-голямата си част става метаетическа. Вместо да задават въпроса: „Кои действия са добри?“, философите питат: „Какво *ojuazaBa* да кажеш, че определено действие е добро? Дали „Х е добро“ означава само, че „аз одобрявам Х?“ И също така, дали „Х е добро“ изразява емоция,

която изпитвам, когато наблюдавам Х или мисля за Х?“ Последната позиция, известна като емотивизъм, намира израз в следната история:

ЕДИН човек пише писмо до данъчната служба:

„Откакто излъгах за данъците, цяла нощ не мога да мигна. В декларацията съм посочил по-нисък облагаем доход и затова прилагам чек за 150 долара. Ако пак не мога да заспя, ще изпратя и останалото“.

ПРИЛОЖНА ЕТИКА

Когато метаетическата хипотеза за значението на думата „добро“ започва да изпуска въздух, етичното *поведение* се връща на мода и философите пак започват да дискутират кои конкретни постъпки са добри. Биоетиката, феминистката етика и етиката за хуманното отношение към животните стават задължителни модни атрибути.

Един вид приложна етика, който разцъфтява през двайсети век, е професионалната - етичните кодове, регулиращи взаимоотношенията между професионалистите и техните клиенти и пациенти.

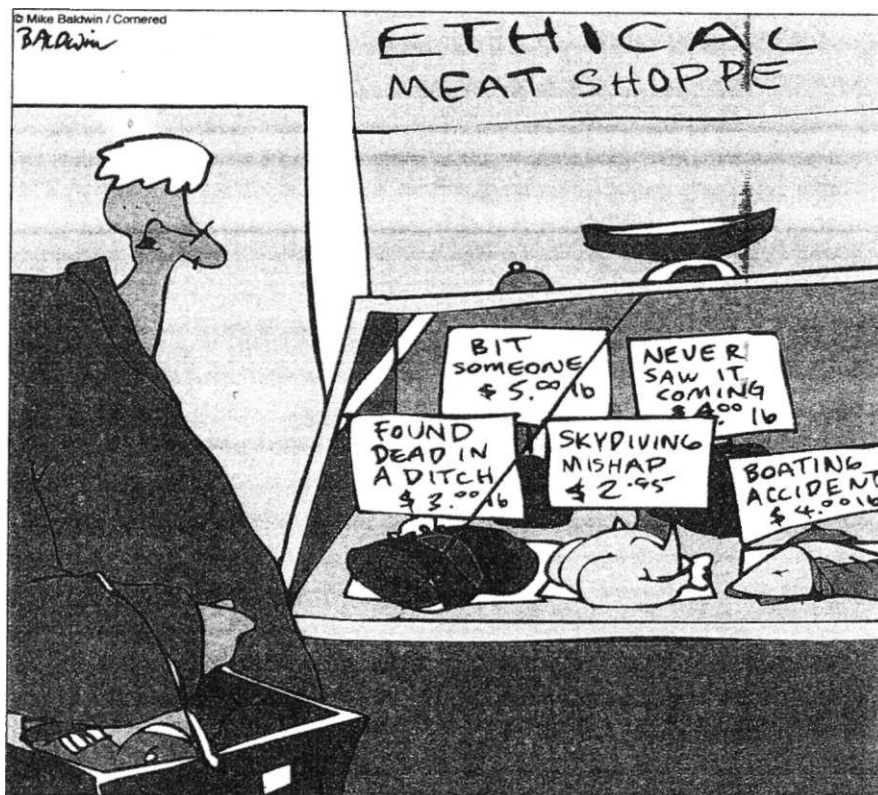
Четирима психиатри отиват на разходка, след като са участвали в конференция, посветена на професионалната етика. Единият казва:

- Знаете ли какво, всички идват при нас с чувството си за вина и със страховете си, а ние няма с кого да споделим собствените си проблеми. Защо сега не отделим малко време и да се изслушаме един друг?

Колегите му приемат предложението.

Първият психиатър признава:

ЕТИЧЕСКА МЕСАРНИЦА

Ухапало говек / НеВидяло откъде ту е дошло
 Наперено В канавката / Нещастен слугай при Въздушна
 акробатика / Морска злополука

- Изпитвам почти неудържимо желание да убия пациентите си.

Вторият казва:

- Гледам, когато мога, да излъжа пациентите си с парите.

Третият споделя:

- Занимавам се с продажба на наркотици и често карам пациентите си да действат като мои дилъри.

Идва ред на четвъртия:

- А аз, колкото и да се мъча, не мога да пазя тайна.

Всяка медицинска специалност разработва свои собствени етически принципи.

Четирима доктори отиват на лов за патици: семеен лекар, гинеколог, хирург и патолог. Над тях прелита птица, семейният лекар вдига пушката, но решава да не стреля, защото не е абсолютно сигурен, че е патица. Гинекологът също се кани да стреля, но осъзнава, че не знае дали патицата е мъжка или женска и сваля пушката. Хирургът междувременно я отстрелва, обръща се към патолога и казва:
 - Бягай да видиш дали е патица.

Дори адвокатите имат професионална етика. Ако клиентът сбърка и даде на адвоката си 400 долара, а сметката е само 300, естествено възниква етическият въпрос дали адвокатът трябва да каже на съдружника си.

Едва ли *ще* се изненадате от това, че свещениците също имат професионална етика, както и че Бог играе важна роля в нея.

ЕДИН млад равин е много запален играч на голф. Дори на Йом Кипур, най-свещения ден от годината, той тайно се измъква, за да поусъвършенства техниката си.

Когато стига до последната дупка и удря топката, като

по чудо излиза вятър и я вкарва право в целта.

Някакъв ангел става свидетел на чудото и се оплаква на Бог:

-Този човек играе голф на Йом Кипур, а ти му помагаш да вкара топката с един удар? Така ли го наказваш? |

- Разбира се - отговаря Бог с усмивка. - Сега ще! може ли да се похвали на някого?

Причината, поради която приложната етика, е интересна, но и озадачаваща, е, че етическите въпроси често се превръщат в дилема, в тръден избор Междд две добри неща: „Доколко голям е дългът към семейството ми, който ме спира да не напдна работа? Към децата ми, в сравнение с този към самия мен? Към страната ми, в сравнение с този към цялото човечество?" Именно тези прости етични дилеми осигуряват дълги години работа на журналисти като Аби и Ан Ландърс, които списват рубрики с отговори на читателски въпроси, а днес предоставят материал на Ранди Коен за седмичната му колонка, в „Ню Йорк Таймс“, озаглавена „Етичната личност“.

Неотдавна Коен писа в сайта www.slate.com, че един от десетте най-добри въпроса, които никой не му е задавал, е следният:

Въпреки че сегашната ти работа ти доставя удоволствие, след като неотдавна полугих повишение (ај съг новият ти на Кодор), ја жена ти това е недостатъчно, защото иска да се издигна. Не казват, че ти липсва алгибия, но не съм готов да направя онова, което е необходимо, ја да се ијказа нагоре – дълго работно време и кървави убијства. И все пак не е ли той особен дълг да се съобрази с желанията на жена си? В края на краищата, ние сте сетейство.

Макбет, Шотландия

ВЛИЯНИЕТО НА ПСИХОАНАЛИЗАТА ВЪРХУ ФИЛОСОФСКАТА ЕТИКА

Зигмунд фройд, макар и да не е философ, оказва силно влияние върху етическата философия с твърдението, че всъщност човешкото поведение се определя не от чисто рационални, философски идеи, а от несъзнавани биологични нагони. Колкото и да се мъчим да приведем живота си под рационален контрол, както повечето философи изискват от нас, подсъзнанието винаги изскача на повърхността. Изпадаме във фройдистка грешка, когато „неволно“ изречем нещо, изразяващо несъзнаваните ни желания – един пример за това е общинският съветник, който представя ослепително красивата си колежка като „забележителен пдбличен служител“.

Психоаналитикът пита пациента си как е минало посещенията при майка му. Пациентът казва:

- Не мина никак добре. Направих ужасна фройдистка грешка.

- Така ли? - учудва се психоаналитикът. - Какво ѝ каза?

- Исках да ѝ кажа: „Моля те, подай ми солта“, а вместо това казах: „Кучка такава! Съсипа ми живота!“

Според фройд един хубав сън може да ни разкрие повече за истинските, несъзнавани причини за поведението ни, отколкото цялата етическа философия на света.

Пациентът влиза задъхан в кабинета на психиатъра и се извинява, че е закъснял, защото се е успал.

- В съня си обаче стигнах до невероятно прозрение - казва той. - Разговарях с майка си и тя изведнъж се превърна в теб! В същия момент се събудих, облякох се, грабнах бутилка кола и един геврек и хукнах към кабинета.

Психиатърът отговаря:

- Бутилка и геврек? Ти на това закуска ли му викаш?

От друга страна, дори фройд признава, че свеждейки човешкото поведение до несъзнавани нагони, понякога пропускаме очевидната истина. На него принадлежи прочутото изречение: „Понякога пурата е само пура“.

ЕДИН човек се бръсне с бръснач, изпуска го и бръсначът отрязва пениса му. Той го вдига, пъха го в джоба, хуква навън, спира такси и казва на шофьора да го откара веднага в спешното отделение. *

Там разказва на хирурга какво се е случило.

Хирургът клати глава:

- Трябва да действаме бързо. Дай ми го.

Човекът бърка в джоба си и слага съдържанието в ръката на хирурга.

- Но това не е пенис - казва хирургът, - а пура!

А човекът отговаря:

- Боже господи, сигурно съм го изпушил в таксито.

СИТУАЦИОННА ЕТИКА

През шейсетте години на миналия век започва да се говори много за „ситуационна етика“. Според привържениците ѝ етичната постъпка във всяка ситуация зависи от конкретната комбинация от фактори. Кои са засегнатите? Какъв интерес имат от един или друг изход? Как изходът ѝ ще повлияе на бъдещи ситуации? И в крайна сметка кой Задава въпроса? В случай на изневяра, например, привържениците на ситуационната етика биха искали да знаят - наред с други неща - в какво състояние е бил бракът. Възможно е да одобряват изневярата, ако бракът вече е бил разстроен. Противниците на ситуационната етика изразяват яростно несъгласие, защото усещат, че подобна логика може да се използва за оправдание на всевъзможни постъпки. Някои от тези противници заемат абсолю-

тистка позиция: изневярата винаги е неправилна, независимо от обстоятелствата.

Но колкото и да е парадоксално, понякога точно като *игнорирате* конкретните страни на ситуацията, създаваме възможност за себична постъпка.

В банката нахлуват въоръжени бандити, подреждат клиентите и служителите с лице към стената и започват да прибират портфейлите, часовниците и бижутата им. Сред хората, които чакат реда си да бъдат обрани, са двама счетоводители от банката. Изведнъж единият пъха нещо в ръката на другия, който прошепва:

- Какво е това?

В отговор първият прошепва:

- Петдесетте долара, които имах да ти давам.

ДЕМЕТРИЙ: Пак не разбрах кое е правилно и кое - не, но в едно съм сигурен - най-важното в живота е боговете да са доволни от теб.

ТАСО: Например Зевс и Аполон.

ДЕМЕТРИЙ: Точно така. Или моята лична любимка Афродита.

ТАСО: Тя е и моя любимка... ако съществува.

ДЕМЕТРИЙ: Ако съществува? По-добре внимавай какво говориш, Тасо. Виждал съм как възрастни хора падат поразени от мълния за такива приказки.

!V}

ФИЛОСОФИЯ НА РЕЛИГИЯТА

Богът, ја който обигат да спорят специалистите по философия на религията, не е ОНји, ја който си лгислят повегато от нас. Той обикновено е по-абстрактен и прилига повеге на „Силата“ в „Звездните войни“, отколкото на Небесния отец, който по цяла ноц не спи от тревоги ја вас.

ДЕМЕТРИЙ: Онзи ден разговарях със Зевс и според него ти ми влияеш зле.

ТАСО: Това е много интересно, защото според мен той ти влияе зле.

ДЕМЕТРИЙ: По какъв начин?

ТАСО: Внушава ти, че гласовете, които чуваш в главата си, са истински.

ВЯРАТА В БОГ

Агностикият е човек, който мисли, че съществуването на Бог не може да бъде доказано въз основа на сегашните доказателства, но и не отрича възможността Бог да съществува. Агностикият е на една крачка от атеиста, за когото въпросът за съществуването на Бог е приключен. Ако двамата се натъкнат на горящ храст, който повтаря: „Аз съм, който съм“, агностикият ще почне да търси скрития магнетофон, но атеистът само ще свие рамене и ще си вземе още един бонбон.

Двама ирландци, КОИТО често си пийват заедно, седят в кръчмата и забелязват самотен плешив мъж на другия край на бара.

Пат: Хей, онзи там не е ли Уинстън Чърчил?

Шон: Не-е. Изключено. Уини няма да дойде на такова място.

Пат: Без майтап! Погледни го по-хубаво. Кълна се, че това е Уини Чърчил. Обзалагам се на десет лири, че е той.

Шон: Приемам!

Пат отива на другия край на бара и пита плешивия:

- Ти си Уини Чърчил, нали?

Плешивият изкрещява:

- Разкарай ми се от главата, идиот такъв!

Пат се връща при Шон и му казва:

- Е, сега вече никога няма да разберем.

Така разсъждава агностикият.

Атеистите са друга история, философите отдавна са съгласни, че споровете между вярващи и атеисти са безплодни. Причината е, че всяка страна тълкува *Всичко* различно. За да спорите, трябва да намерите някакъв общ език, така че единият от участниците да може да каже: „Аха! Щом приемаш X, трябва да приемеш и Y!“

Атеистите и вярващите никога не могат да намерят някакво X, за което да постигнат съгласие. Спорът не може да започне, защото всеки вижда *Всичко* от своята гледна точка. Това звучи малко абстрактно, но ще го разберете от следващата история - при това съвсем ясно.

Една възрастна и дълбоко религиозна женица всяка сутрин излиза пред вратата и крещи:

- Слава тебе, Господи!

И всяка сутрин съседът ѝ атеист крещи в отговор:

- Няма Бог!

Това продължава със седмици. „Слава тебе, Господи!“ - крещи жената. „Няма Бог!“ - отвърща съседът

Минава време, жената изпада във финансови затруднения и няма пари за храна. Тя излиза пред вратата, моли Бог да ѝ помогне да си купи нещо за ядене и завършва с думите:

- Слава тебе, Господи!

На другата сутрин, когато излиза пред вратата, намира продуктите, за които е молила. Разбира се, веднага изкрещява:

- Слава тебе, Господи!

Атеистът изскача зад един храст и казва:

- Ха-ха! Аз купих тези продукти. Няма Бог!

Жената го поглежда, усмихва се, а после изкрещява:

- Слава тебе, Господи! Не само че ме нахрани. Господи, но и накара Сатаната да плати!

Сам Харис, 6 забележителната си книга от 2005 година „Краят на бярата“, описва наблюденията си върху християнската вяра, които звучат почти като вий:

„Кажете на някой набожен християнин, че жена му му изневерява или че замразеният йогурт ще го направи невидим, и той вероятно ще поиска не

по-малко доказателства за това от всеки друг. Кажете му обаче, че книгата, която държи до леглото си, е написана от невидимо божество и то ще го накаже с вечен огън, ако не приеме всички невероятни твърдения, съдържащи се в нея, и той няма да поиска никакви доказателства".

Харис не споменава един недостатък на това да бъдете атеист - няма към кого да се обърнете, когато изживявате върховен оргазъм.

френският математик и философ от седемнайсети век Блез Паскал твърди, че решението дали да вярвате в Бог или не, всъщност е един вид облог. Ако изберем да се държим така, сякаш има Бог, стигнем до края и се окаже, че няма, не се е слдчило нищо страшно. Е, може би сме се лишили от възможността да се насладим изцяло на седемте смъртни греха, но това е дреболия в сравнение с другата възможност. Ако се обзаложим, че няма Бог, стигнем до края и установим, че има, изпускаме Голямата Баница - вечното блаженство. Следователно, според Паскал, по-добрата стратегия е да живеем така, сякаш има Бог. В академичните среди това е известно като „облога на Паскал“. За всички останали то е осигуровка срещу евентуални загуби.

Вдъхновена от „Размишленията“ на Паскал, една възрастна жена отива в банката, вади от чантата си 100 000 долара в брой и иска да си открие сметка. Предпазливият банкер я пита откъде има парите.

- От залагане - отговаря тя. - Много ми върви на комар.

- На какво залагате? - пита заинтригуваният банкер.

- О, на всичко - отговаря тя. - Например, веднага съм готова да се обзаложа за 25 000 долара, че до утре на обяд

ще имате татуирана пеперуда на дясната буза.

- Добре, много ми се ще да приема - казва банкерът, - но ми се вижда нередно да ви взема парите за такъв абсурден облог.

- Вижте какво - отговаря жената, - ако не приемете, ще намеря друга банка, където да си внеса парите.

- Хайде, хайде, не постъпвайте прибързано - казва банкерът. - Приемам.

Жената се връща на другия ден на обяд и води адвоката си и един свидетел. Банкерът се обръща, сваля панталоните си и приканва всички да видят, че е спечелил облога.

- Добре - казва жената, - но може ли да се наведете само още малко, за да сме сигурни?

Банкерът се навежда още малко, жената кима, отброява 25 000 долара от чантата си и му ги дава.

Адвокатът междуременно се хваща за главата.

- Какво му стана? - пита банкерът.

- А-а, горкият човек страда поради загубата си - отговаря тя. - Обзаложих се с него на 100 000 долара, че днес до обяд в офиса си ще ни покажете голия си задник.

Между осигуровката срещу евентуална загуба при залагане и манипулирането на вероятността да спечелим има тънка разлика. Да разгледаме следната неопаскалианска стратегия:

ЕДИН човек с папагал на рамото отива да чуе службата на първия ден от Рош Хашана. Той се обзалага с няколко души, че папагалът може да изнесе службата по-хубаво от кантора в синагогата. Идва време за службата, но папагалът запазва пълно мълчание. Двамата се прибират въщи и човекът започва да му се кара и да се вайка за загубата си. Папагалът казва:

- Поразмърдай си мозъка, глупак такъв! Помисли си само колко пари ще зложат срещу нас на Йом Кипур!

Този папагал май е намерил верния път. Може би е възможно да наклоним везните в наша полза и да спечелим облога на Паскал, като хем играем голф в неделя, хем не ядосваме Бог, ако случайно съществува! Бог знае, че сме се постарали.

ДЕИЗЪМ И ИСТОРИЧЕСКА РЕЛИГИЯ

Онези философи от осемнайсети век, които не са скептици, обикновено са деисти, и вярват в някакъв далечен, безпристрастен философски бог – създател, който по-скоро е сила, отколкото лице, повече часовникар, отколкото изповедник. Ортодоксалните евреи и християни не приемат това. Нашият Бог, казват те, не е часовникар. Той е Господар на историята, присъства при Изхода от Египет, скитането в пустинята и заселването в Обетованата Земя. С една дума, той винаги е на разположение – „съвсем непосредствена помощ в беда“.

Една еврейска баба гледа как внучето ѝ си играе край брега, когато излиза грамадна вълна и го отнася в морето. Тя почва да се моли:

- Моля те, Господи, спаси единственото ми внуче. Моля те, върни ми го.

Пак излиза голяма вълна, която връща детето на пясъка напълно невредимо.

Бабата поглежда към небето и казва:

- Имаше и шапка!

Я се опитайте да го кажете на някой часовникар!

*– После всеки месец ще полугаваш нов комплект заповеди.
Винаги можеш да се откажеш от абонамента и
да си запазиш първите десет абсолютно безплатно.*

ТЕОЛОГИЧЕСКИ ТЪНКОСТИ

Докато философите на религията се блънуват от Големите въпроси - например „Има ли Бог?“, теолозите ловят и пържат по-дребни риби, обикновено по велики пости

f

Според Падл Тилих, философ и теолог от дваисети век, разликата между философията на религията и теологията не се свежда само до размера на рѳбите. философът, твърди той, търси истината з^ Бог и Божественото колкото е възможно по-обективно, докато теологът *деге* е „обладан от вярата“, посветил ѳ се и се е обвързал с нея. С други думи, философът на религията разглежда Бог и религията отвън, докато теологът ги разглежда отвътре.

В теологията се вихрят спорове върху такива неотложни въпроси, като: „Дали Духът произтича само от Бог Отеу, или от Бог Отеу и от Бог Син?“ Миряните очевидно се нуждаят от просто обяснение на теологическите разногласия и, слава Богу, комиците винаги са готови да им го предоставят. Оказва се, че най-важното при определяне на религиозните убеждения на даден човек е кого припознава, и кого не.

Евреите не припознават Исус.

Протестантите не припознават папата.

Баптистите не се припознават в магазина за алкохол.

Последното правило може да се преформулира като съвсем практичен съвет. Ако ходите на риба, не канете баптист - ще изпие всичката бира. Но ако поканите двама баптисти, бирата ще си е само за вас.

Друг начин да различавате деноминациите е с какъв вид поведение може да си навлечете божествения гняв. За католиците това е да пропуснат литургията. За баптистите това са танците. За членовете на епископалната църква това е да изядете салатата си с десертна вилчка.

Но сериозно, приятели, междд отделните деноминации има важни доктринални различия. Например само католиците вярват в непорочното зачатие - доктрината, според която, за да износи Господ, самата Мария е родена без петното на първородния грях.

Исус върви по улицата и забелязва гѳпа хора, които хвърлят камъни срещу една прелюбодейка. Исус казва:

- Нека онзи, който няма грях, хвърли първия камък.

Изведнѳж във въздуха полита камък. Исус се обръща и пита:

- Майко, ти ли беше?

При секмантските вицове любимият на всички погжанр са вицовете за Контрареформацията. Основната ви колекция от първокласни контрареформистки вицове задължително трябва да включва следния:

ЕДИН човек изпада в тежко финансово положение и се моли на Бог да го спаси, като му помогне да спечели от лотарията.

Минават дни, после седмици, но човекът не печели нищо. Накрая, в пѳлно отчаяние, той се провиква към небето:

- Ти ни учиш: „Почукай и ще ти се отвори. Търси и ще намериш“. А аз тук долу преживявам такива страдания и още не съм спечелил от лотарията.

Отгоре се разнася глас:

- Ами хайде направи и ти нещо, бубеле! Поне си купи билет!

Героят на вица очевидно е протестант, защото също като Мартин Лцтер вярва, че може да бъдем спасени само чрез Божията благодат; ние самите не сме в състояние да направим нищо, за да спечелим спасение. Бог, от друга страна, въпреки че толкова на място употребява думата „бубеле“ (идиш, „драги“), налива вода във воденицата на католическата Контрареформауия. Възможно е този виц да се е появил на Тридентския събор през 1545 година, когато епископите решават, че спасението се постига йрез комбинация от благодат и дела, от молитва и купуване на билет.

Убеждението, което всички деноминации споделят, е, че тяхната теология е единственият правилен път към Бог.

ЕДИН човек пристига пред райските врати. Свети Петър го пита:

- Религия?
- Методист - отговаря човекът.

Свети Петър преглежда списъка си и казва:

- Отивай в двайсет и осма стая, но мини много тихо покрай осма стая.

Пред райските врати пристига друг човек.

- Религия?
- Баптист.
- Отивай в осемнайсега стая, но мини много тихо покрай осма стая.

Пред вратите пристига друг човек:

- Религия?
- Евреин.
- Отивай в единайсега стая, но мини много тихо покрай осма стая.

Евреинът пита:

- Ясно ми е, че за различните религии има различни стаи, но защо трябва да мина тихо покрай осма стая?

Свети Петър отговаря:

- В осма стая са Свидетелите на Йехова. Те са убедени, че са единствените тук.

Твърди се, че немският философ от деветнайсети век Артур Шопенхауер въвежда идеите на будизма във философията. Също като Гаутама Буда две хилядолетия преди него, Шопенхауер мисли, че животът е само страдание, борба и отчаяние, а единственото спасение е да се примирим със съдбата - да отхвърлим желанията и да се отречем от волята за живот. Хубавото в случая е, че и според двамата примирението води до състрадание към всички живи същества и святост. Един вид бартер.

Тема на много еврейски вицове е завършеният шопенхауеров песимист, така нареченият *квегер*.

Две жени седят на една пейка. След малко едната казва:

- Ой!

Другата отговаря:

- Ой!

Първата казва:

- Добре, стига сме си говорили за децата.

Както за Артур Шопенхауер, така и за Буда животът е непрекъснат цикъл от отчаяние и скука. Когато нямаме, каквото искаме, ние се отчайваме. Когато имаме каквото искаме, ни става скучно. Както Арти, така и Гаутама изпадат в най-дълбоко отчаяние, когато спасението изглежда съвсем наблизо.

Имало едно време един принц, който не по своя вина бил омагьосан от зла вещица. Проклятието било всяка година да изрича само една дума. Принцът обаче имал право да трупа точки - ако една година не казал нищо, на следващата можел да изрече две думи.

Един ден принцът срещнал красива принцеса и се влюбил безумно в нея. Затова решил две години да се въздържа от приказки, за да може като минат да отиде при нея и да ѝ каже: „Мила моя!“

Двете години минали, но той искал да ѝ каже и че я фича, затова решил да почака още три години, или да прекара общо пет години в мълчание. В края на петте години обаче почувствал, че иска да се ожени за нея, затова се наложило да чака още четири години.

Накрая деветата година мълчание свършила и той изпаднал в разбираема радост. Отвел принцесата в най-романтичната част на кралската градина, коленичил пред нея и казал:

- Мила моя, аз те обичам. Омъжи се за мен.

Принцесата отговорила:

- Моля?

Шопенхауер би очаквал точно такъв отговор.

През шестти и седми век от новата ера китайците и японците развиват един клон на будизма, който днес преживява ренесанс - дзен. От гледна точка на западната мисъл, дзен философията е един вид антифилософия. За учителя по дзен разумът, логиката, сетивните данни - всичко, върху което се гради западната философия - е илюзия и отвлечане на вниманието от върховното просветление. И така, как се постига просветление?

Помислете върху следните два въпроса:

- каква е разликата между патицата?
- какъв е звукът от пляскането с една ръка?

И двата въпроса предизвикват реакция, която във философските среди се изразява с: „Какво-о-о?!“ Те са нелогични. Не можем дори да си представим какъв би могъл да бъде отговорът. Но докато първият въпрос е тривиален пример за ученически хумор, вторият е класически дзен коан.

Коанът е гатанка или разказ, който, предаден от дзен учителя на ученика, притежава способността да го разтърси и да го отведе в едно състояние на съзнанието, наречено *сатори* - внезапно просветление. В това състояние всички разлики и оценки за обикновения свят се изпаряват и остава само дълбоко разбиране за единството на вселената и за всички преживявания в нея. Дзен будистът не би отговорил на въпроса какво се чува като пляскате с една ръка по някакъв буквален и научен начин, от типа: „Лек полъх на въздуха, причинен от движеща се плоска повърхност“. Не, отговорът на *qjen* будиста по-скоро ще бъде: „Уау!“ *Костите* ни катапултират към просветление, като атакуват съзнанието ни с невъзможни идеи. Издигнете се отвъд тях и - бум! - влизате в *сатори*.

Любимият на всички *коан* е:

Преди да търся просветление, планините бяха планини и реките бяха реки.

Докато търсех просветление, планините не бяха планини и реките не бяха реки.

След като постигнах сатори, планините бяха планини и реките бяха реки.

Ние, хората от Западния свят, можем да схванем най-общо идеята, че просветлението не е свързано с постигането на някакво абстрактно съзнание. Онова, което ни е трудно да разберем - и което съставлява *коанската* същина на работата с планините - е как просветленото съзнание може да бъде едновременно обикновено и трансцендентално. Или имате досет за този вид неща, или го нямате, а повечето от нас на Запад го нямат.

Това повдига въпроса дали старата гатанка за разликата между патицата може да се разглежда като един вид Западен *коан*. В края на краищата тя почива на нелогичното и абсурдното, и води до объркване. Но съдейки по реак-

цията на тази гатанка - истинският тест, що се отнася го *коаните* - отговорът трябва да бъде „не“. Усмивка, може би изкикотване, но за *сатори* не сме чували.

Уви, проблемът може би е цивилизационен - повечето от нас на Запад просто не могат да проумеят източната представа, че ако не можеш да проумееш нещо | значи си поел пътя към просветлението. И така, остава ни само този недодялан западен *псевдокоан*:

АКО имаш сладолед, ще ти го дам.

АКО нямаш сладолед, ще ти го взема.

Това е сладоледовият коан.

Най-забележителните коани се превръщат в Част от дзен учението и се предават от поколение на поколение. Например Шестият патриарх на дзен от седми век Хуи-ненг задава прочутия въпрос: „Как изглеждаше лицето ти преди да се родиш?“ Тренърът на отбора „Лейкърс“ от Лос Анджелис, известен с прякора „Дзен учителя“, също е дал своя принос: „Ако видиш Буда на игрището, подай му топката“.

философия НА ЛЕКОВЕРИЕТО

Тази философска школа се явява на сцената в края на 60-те години от миналия век, съвпадайки по бreme с твърдението на Тимоти Лиъри, професор от Харвард, че пътят към просветлението е чрез поглъщане на вълшебни гъби. Наречена по-късно и „философия на Новата епоха“, философията на лековерието е смесица от дребни източни учения и средновековни вярвания, като астрология, таро и кабала. „Декларативните изречения“ - твърденията

от типа: „Аз съм едно цяло с моята дуалност“ и „След като се научих да вярвам в Процеса, вече не се налага да нося пистолет“ - са също важна част от философията на Новата епоха. Това ни подсеща за възрастната дама, която се приближила до английския поет Самюел Тейлър Колридж след негова лекция в началото на деветнайсети век и му казала:

- Мистър Колридж, приех вселената!

Колридж я изгледал и отговорил:

- Боже господи, мадам, и за вас ще е по-добре така!

За щастие винаги се намират шегаджии, които да хвърлят светлина в мисловния полумрак на Новата епоха.

Колко привърженици на Новата епоха са нужни за смяната на електрическа крушка?

Нито един, защото току-що създадох група за взаимопомощ „Как да се справим с вътрешния мрак“.

Ако около привържениците на Новата епоха има някакъв съвременен елемент, той може би е убеждението им, че извънземните не само ни посещават, но и ни канят на космическите си кораби на вечеря и флирт. За да бъдат доведени вярванията на привържениците на Новата епоха до логичната им крайност, е нужен истински сатирик:

ЕДИН марсианец каца аварийно в Бруклин и установява, че основната част на летящата му чиния - незаменимият трувер - е повредена. Той влиза в магазинче за хранителни стоки и пита дали имат трувер. Продавачът отговаря:

- Как изглежда?

Марсианецът го описва:

- Кръгъл, отвън твърд, отвътре мек, в средата има дупка.

Продавачът кима:

- Прилича ми на геврек. Я виж, това ли ти трябва?

Марсианецът казва:

- Идеално! Тук за какво ги използвате?

Продавачът отговаря:

- Може да не повярваш, но ги ядем.

Марсианецът се учудва:

- Хайде де! Ядететрувери?

§

Продавачът казва:

- Да, защо не опиташ?

Марсианецът е доста скептичен, но отхапва от геврека:

- Ами да, с малко крем сирене няма да е никак лошо.

Друг елемент в инструментариума на последователите на Новата епоха е увлечението им по паранормалните явления, например ясновидството. Много привърженици на Старата епоха – известни още като рационални мислители – продължават да вярват, че за тези явления винаги ще се намери някакво логично обяснение.

- ДЯДО МИ знаеше точно годината, деня и часа на смъртта си.

- Ау, КОЛКО еволюирала душа! Откъде ли ги е научил?

- Съдията му ги каза.

Е, това вече е хеви метъл!

ДЕМЕТРИЙ: Пак ще питам нещо - ако Зевс не съществува, то Посейдон остава ли си негов брат?

ТАСО: Знаеш ли, Деметрий, ти или си много просветлен будист, или не ти стигат няколко тухли за амфитеатъра.

{VI}

ЕКЗИСТЕНЦИАЛИЗЪМ

„Съществуването предхожда същността“. Ако приемете това твърдение, яззи сте екзистенциалист. Ако не го приемете, пак ще продължите да съществувате, но всъщност сте аут.

ДЕМЕТРИЙ: Трябва да призная, Тасо, че понякога ми се иска да съм като теб.

ТАСО: Невъзможно е да си като мен! От екзистенциална гледна точка, ти си изцяло самоопределящо същество! Ти си този, когото създаваш!

ДЕМЕТРИЙ: Това е страхотно! Защото винаги съм искал да бъда висок колкото теб.

Преди да се потопим в екзистенциализма, трябва да хвърлим един поглед на хегелианския абсолютизъм от деветнайсети век - философски възглед, според който можем да получим вярна картина за живота само ако го наблюдаваме отвън навътре. Не беше ли Родни Дейнджърфийлд, който казва: „Голяма част от най-добрите комедии могат

gam намерени 6 напрежението между хегелианския абсолют и екзистенциалното отчуждение на човека". Сигдроне. Но ако го е казал, Родни вероятно е имал предвид следния класически виц:

2

ЕДИН човек прави любов с жената на най-добрия си приятел. Двамата чуват, че колата на съпруга спира пред къщата. Човекът се скрива в гардероба. Съпругът влиза, отваря гардероба, за да закачи самото си, вижда вътре приятеля си гол и пита:

- Лени, ти какво правиш тук?

Лени смутено свива рамене и отговаря:

- Човек все трябва да е някъде.

Това е хегелиански отговор на екзистенциален въпрос. Съпругът иска да знае защо точно Лени, от всички хора на света, е в тази конкретна екзистенциална ситуация - гол и в чужд гардероб! Но предполагаемият мд приятел Лени, по свои собствени причини, предпочита да отговори на друг въпрос: „Защо някой е някъде, вместо никъде?" - въпрос, който има някакъв смисъл само ако сте високопарен немски философ като Хегел.

Георг Вилхелм Фридрих Хегел твърди, че историята представлява развитие на „абсолютния дух" във времето. Духът на една епоха (например тесногръдият конформизъм от 50-те години на двайсети век) поражда собствената си антитеза (хипи движението от 60-те години на двайсети век) и сблъсъкът на тези две неща създава нова синтеза („пластмасовите хипита" от 70-те години, например банкерите от Уолстрийт с Бийтълс-прически).

И това продължава вечно, *диалектика* на теза/антитеза/синтеза (която се превръща в новата теза) и тъй нататък.

Хегел си мисли, че е изскочил извън историята и наблюдава отгоре „всичко там долу" от трансцендентална

гледна точка. Той нарича тази гледна точка Абсолют. А отвисоко нещата изглеждат добре. Войни? Само едно движение в диалектиката. Чума? Друго движение. Грижи? Не се тревожете. Диалектиката е в ход и не може да я спрете. Просто стойте и се наслаждавайте на пейзажа. Георг Вилхелм Фридрих си мисли, че наблюдава историята от гледната точка на Бог!

Спомняте ли си златния хит на Бет Мидлър „От разстояние", в който божествената мис М. си представя как наблюдава света отвисоко и всичко ѝ изглежда хармонично и готино. Точно от същото разстояние гледа и Хегел. Песента свършва не с кой да е, а с Бог, който застава зад Бет, докато тя обхваща с поглед голямата картина. Кой би си помислил, че Бет Мидлър ще се окаже хегелианка?

На сцената влиза съвременникът на Хегел Съорен Киркегор и само да можехте да го видите колко е сърдит. „Какво значение има, че всичко е наред от гледна точка на Абсолюта?" - пита Съорен. Това не е - и не може да бъде - гледната точка на *съществуващите индивиди*. С това твърдение се ражда екзистенциализмът. „Аз не съм Бог - казва Съорен. - Аз съм индивид. Кой го е грижа колко спокойно изглежда всичко отвисоко? Аз съм точно тук, сред цялата тази ограничена във времето бъркотия. Ај се тревожа. Ај се излагам на опасността да изпадна в отчаяние. Ај. И какво като вселената неизбежно върви напред - ај съм този, който може да бъде прегазен!"

Така че, ако Киркегор ви намери 6 своя гардероб и попита: „Какво правите тук?", не му отговаряйте: „Човек все трябва да е някъде". Съветът ни е следният: импровизирайте.

Жан-Пол Сартр, френски философ от двайсети век, подема идеята на Киркегор **за** страшната самота на индивида и развива детайлно последиците **за** човешката свобода и отговорност. Както се **изразява** Жан-Пол, „съществуването предхожда същността“, с което иска да **каже**, че хората нямат предопределена същност по начина, по който я има, например, закачалката в гардероба. Ние сме неопределени, винаги свободни да преизобретяваме самите себе си.

Жан-Пол Сартр е имал изцъклени очи и, общо **взето**, не е бил голям красавец. Поради това сигурно се е **изненадал**, когато неговият колега екзистенциалист, Албер Камю, разширява идеята **за** човешката свобода, като **казва**: „Уви, след определена възраст всеки човек носи отговорност **за** лицето, което има“. Странното в случая е, че Камю е приличал много на Хъмфри Богарт.

Ако разглеждаме себе си само като предмети с фиксирана идентичност, преставаме да бъдем, с главно Б. А един начин да разглеждаме себе си като предмети **е** като се идентифицираме със социалната си роля. **Това**, твърди Сартр, е *mauvaise foi*, или предателство към себе си. И не е хубаво.

Сартр наблюдава келнера в кафенето и **забелязва**, че да бъдеш келнер означава **да се преструваш, че** си келнер. Келнерите се учат как да станат келнери, като имитират поведението на келнера. Те ходят по определен начин, Заемат определена **поза**, избират някаква точка **между близост и** дистанциране от клиента. **Това** е добре, стига келнерът да съзнава, че тези неща са само роля. Но всички сме виждали келнери, които са наистина убедени, че са келнери, тоест, че по същността си са точно това. *Tres mauvaise foi!*

Вицовете **използват** склонността ни, **без 9** а се 3 а н е "

лим, да се идентифицираме с поведението и ценностите на своята социална група, като ни представят преувеличени примери **за** нещо, което само по себе си е философски гамбит: *reductio ad absurdum*.

Reductio ad absurdum е вид логически аргумент, който разширява определено твърдение до точката на абсурда и после посочва, че по тази причина трябва да е вярно обратното твърдение. Един аргумент от **ТОЗИ** тип, доста разпространен напоследък, гласи следното: „Ако разширим идеята **за** брака така, че да включва и съюза между лица от един и същ пол, какво би ни попречило да разрешим и браковете **между** хора и птичечовки?“

В следващия *reductio-вуц* Сол придава нов смисъл на предателството към себе си, произтичащо от идентифицирането с някаква група.

Ейб и приятелят му Сол се разхождат и спират пред католическа църква, където виждат надпис: „1000 долара за всеки, който приеме католицизма“. Сол решава да влезе и да види каква е тази работа. Ейб го чака отвън. Минават часове. Накрая Сол се появява.

- Е? - казва Ейб. - Какво стана?

- Приех католицизма - отговаря Сол.

- Без майтап? - възкликва Сол. - Дадоха ли ти хиляда долара?

Сол отговаря:

- Ау, що хора сте вие, само за пари мислите!

(Е, добре де, може и да не сме политически коректни. Ние сме философи. Дайте ни под съд, щом искате!)

От друга страна, предателство съм себе си е и да се разглеждаме като хора с безкрайни възможности *bei* никакви ограничения върху свободата си.

Две крави пасат на ливадата. Едната пита другата:

- Ти какво мислиш за болестта „луда крава“? |

- Какво ме интересува? - отговаря другата. - Аз съм хеликоптер.

М

За философите екзистенциалисти *истинската* тревога - онази, която наричат *angst*, защото само като произнесеш тази дума, усещаш толкова горчив вкус - не е симптом на заболяване, което може да бъде отстранено с терапия. Не, това е основна човешка реакция спрямо самите условия на човешкото съществуване - нашата смъртност, неспособността ни да реализираме докрай потенциала си и Заплахата, произтичаща от липсата на смисъл. Това е достатъчно, за да пожелаете да станете философ от течението „Нова епоха“, вместо екзистенциалист.

Екзистенциалистите много държат да отбележат разликата между „екзистенциалната тревога“, например тревогата, която буди смъртта, породена според тях от обусловеността на човешкото съществуване, и обикновената неврологична тревога, например тревогата на Норман:

Норман отива на преглед и започва да хипервентилира:

- Сигурен съм, че имам заболяване на черния дроб.

- Глупости - отговаря докторът. - Заболяването на черния дроб изобщо не се усеща. Не изпитваш никаква болка.

- Именно! - казва Норман. - Симптомите ми са точно такива.

Немският екзистенциалист от двайсети век Мартин Хайдегер би отговорил: „Ти на това тревога ли мд ви-

каш, Норман? Та ти още не си живял. И под „живял“ имам предвид да мислиш през цялото време за смъртта!“ Хайдегер отива още по-далеч, като заявява, че човешкото съществуване е *битие към смъртта*. За да живеем автентично, трябва да погледнем факта на собствената си смъртност право в очите и да поемем отговорността да водим смислен живот в сянката на смъртта. Не бива да се мъчим да бягаме от личните тревоги и личната отговорност и да отричаме смъртта като факт.

Трима приятели загиват в автомобилна катастрофа и се срещат на предварителния инструктаж в рая. Небесният инструктор ги пита какво най-много от всичко биха искали да чуят за себе си от приятелите и близките си, когато същите се покланят пред тленните им останки.

Първият казва:

- Надявам се хората да си кажат, че съм бил прекрасен лекар, добър съпруг и баща.

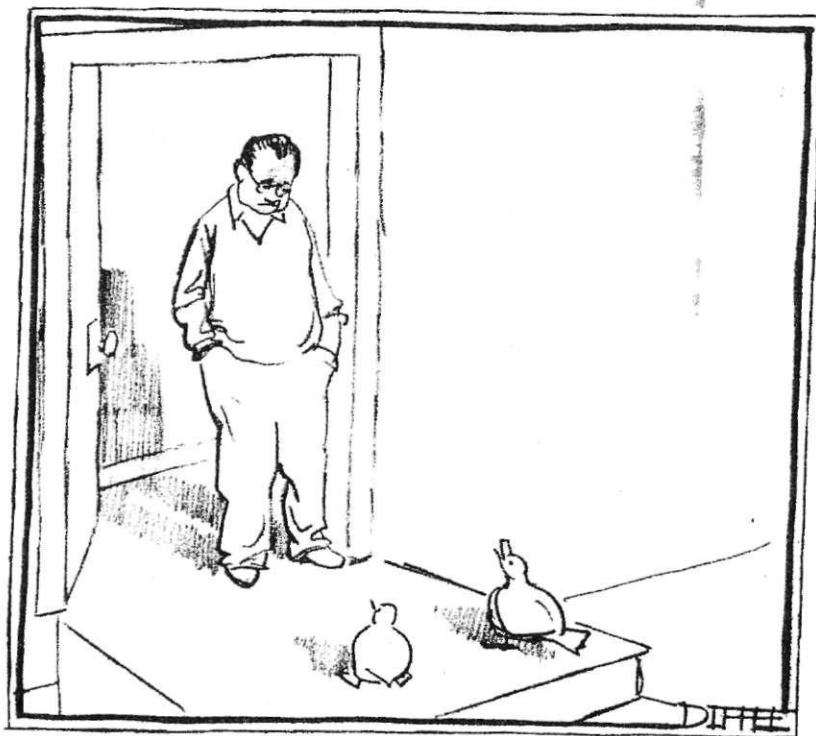
Вторият казва:

- Бих искал да си кажат, че като учител съм допринесъл много за живота на децата.

Третият казва:

- Бих искал някой да извика: „Погледнете, той мърда!“

За Хайдегер да живееш в сянката на смъртта е не само по-храбрият, но и единственият начин да живееш истински, защото редът ни може да дойде всеки момент.

– Замисляла ли си се някога дали да не станеш патица?

Тази карикатура илюстрира границите на нашата свобода. Човек може с известно основание да се замисли дали да не стане Свидетел на Йехова, но няма никакво основание да се замисля дали да не стане патица.

В карикатурата се крие и друг екзистенциален въпрос: „За какво, дявол да го вземе, се имат тези патици?“

126 ПЛАТОН И ПТИЧЕЧОВКАТА ВЛИЗАТ В БАРА.

Един човек пита гадателката какво представлява раят. Тя поглежда в кристалното кълбо и отговаря:

- Хм, виждам една добра и една лоша новина. Добрата новина е, че в рая има няколко игрища за голф, и всички са невероятно красиви.

- Браво! Страхотно! Каква е лошата? |

- Имаш резервация за 8:30 утре сутринта.

Още ли се съпротивлявате? Хайде да опитаме с този виц:

1

Художникът: Как се продават картините ми?

Собственикът на галерията: Ами имам една добра и една лоша новина. Дойде един човек и ме попита дали си художник, чийто творби ще поскъпнат след смъртта ти. Щом му казах, че според мен си точно такъв художник, купи всичките ти картини в галерията.

Художникът: Браво! Страхотно! Каква е лошата новина?

Собственикът на галерията: Оказа се, че купувачът е твоят лекар.

От време на време обаче чуваме разказ за смъртта, където разказвачът не се страхува да погледне и най-страшния *angst* право в очите и да му се присмее. След като ѝ е поставена диагноза терминален рак, Гилда Раднър намира сили да разкаже следната история пред публика:

Една жена, болна от рак, отива на преглед при онколога си, който ѝ казва:

- Е, боя се, че най-после стигнахме до края. Остават ви само осем часа живот. Приберете се вкъщи и ги използвайте по най-добрия начин.

Жената си отива вкъщи, съобщава новината на мъжа си и казва:

- Скъпи, нека просто се любим цяла нощ.

Мъжът отговаря:

- Знаеш как понякога имаш настроение за секс, а понякога нямаш, нали? Е, тази вечер аз не съм в настроение.

- Моля ти се - проплаква жената. - Това е последното ми желание.

- Просто не съм в настроение - отговаря мъжът.

- Моля те, скъпи!

- Виж какво - казва мъжът, - на теб ти е много лесно. Ти няма да ставаш сутринта.

Значението, което екзистенциалистите придават на необходимостта да се изправим очи в очи със страха от смъртта, е в основата на една нова мини индустрия – домовете за възрастни, където се прилага биоетичната философия на д-р Елизабет Кюблер-Рос (двайсети век), насърчаваща честното приемане на смъртта.

Клиент в ресторанта: Как приготвяте пилетата тук?

Готвачът: О, всъщност няма нищо особено. Просто им казваме, че ще умрат.

ТАСО: Защо се смееш? Тук говорим за страха от смъртта. В това няма нищо смешно.

ДЕМЕТРИЙ: Има и по-лоши неща от смъртта.

ТАСО: По-лоши от смъртта? Например какво?

ДЕМЕТРИЙ: А ти някога прекарвал ли си цяла вечер с

Питагор?

{VII}

Ф И Л О С О Ф И Я Н А Е З И К А

Бившият президент Уилям Лркефърси Клинтън отговаря на един въпрос така: „Зависи какво е определението ви^а „е“. В слутая той практикува философия на ејика. Възможно е да е практикувал и други неща.

ДЕМЕТРИЙ: Най-после започна да лли ставаш прозрачен, Тасо. Цялата тази работа с философията е само игра на думи!

ТАСО: Точно така! Ето че стигаме донякъде.

ДЕМЕТРИЙ: Значи си признаваш? философията е само семантика!

ТАСО: *Сасно* семантика? Как иначе можеш да се занимаваш с философия - с кикотене и грухтене?

философия НА ОБИКНОВЕНИЯ ЕЗИК

Лудвиг Витгенщайн и последователите му от Оксфордския университет в средата на двайсети век твърдят, че класическите философски въпроси - свободната воля, съществуването на Бог и тъй нататък - са озадачаващи само защото са изказани на объркан и объркващ език. Задачата им като философи е да разплетат лингвистичните възли, да перифразират въпросите и ако не успеят да решат загадките, то поне да ги отстранят.

Например Декарт още през седемнайсети век заявява, че хората се състоят от съзнание и тяло - при което съзнанието е като призрак в машината, философите след него векове наред се чудят какво „нещо“ е този призрак. Гилбърт Райл, ученик на Витгенщайн от Оксфорд, се изказва в този смисъл: „Погрешен въпрос! Той не е никакво нещо, защото изобщо не е нещо. Ако се вгледаме в начина, по който говорим за така наречените ментални събития, ще видим, че всъщност думите са само стенограма, с която описваме поведението. Няма да изгубим нищо, ако просто изхвърлим думата за „мястото“, откъдето се твърди, че произтича поведението“. Считай я за изхвърлена, Гили.

Младото семейство от следния виц очевидно трябва да формулира въпросите си по друг начин:

Младо семейство се нанася в нов апартамент и решава да смени тапетите в хола. Викат съседа си, който има хол със същите размери и го питат:

- Ти колко ролки тапети купи, за да облепиш хола?
- Седем - отговаря той.

Младото семейство купува седем ролки скъпи тапети и се захваща за работа. Когато свършват четвъртата ролка, виждат, че са облепили целия хол. Ядосани, двамата отиват при съседа и му казват:

- Последвахме съвета ти, но накрая ни останаха три ролки!

- Е, да - отговаря той, - същото се случи и с мен.

Каква изненада!

Поетесата Гъртруд Стайн лежи на смъртното си легло, а партньорката ѝ Алис Б. Токлас се навежда над нея и прошепва:

- Какъв е отговорът, Гъртруд?

Стайн отвръща:

- Какъв е въпросът?

Витгенщайн хвърля вината за всички грешки на западната философия върху нещо, което нарича „омагьосване от езика“. Той има предвид, че думите могат да ни подматят да категоризираме погрешно нещата. Ние сме пленници на граматичната форма на изреченията, в които са облечени философските въпроси. Например в своя магнум опус „Битие и време“ Хайдегер разглежда думата „нищо“, сякаш тя означава някакво особено *нещо*. Ето подобен пример за лингвистична бъркотия:

- Фреди, пожелавам ти да живееш сто години, плюс около три месеца.
- Благодаря ти, Алекс. Но защо са трите месеца?
- Не искам да умреш внезапно.

Ако мислите, че Алекс е омагьосан от езика, то какво ще кажете за Гаруд от следния виц:

Гаруд отива на преглед при психиатъра и се оплаква, че не може да си намери гадже.

- Нищо чудно! - казва психиатърът. - Вие миришете ужасно!

- Прав сте - отговаря Гаруд. - Това е заради работата ми - работа в цирка, ходя след слоновете и почиствам изпращанията им. Колкото и да се мия, миризмата си остава по мен.

- Напуснете тази работа и си намерете друга! - препоръчва психиатърът.

- Луд ли сте? - отговаря Гаруд. - Да се откажа от шоубизнеса?

Гаруд обръква значението на думата „шоубизнес“, която в неговия случай означава да чисти след слоновете, емоционалното съдържание на „шоубизнес“, където най-важно от всичко е да си под светлината на прожектора.

Според философията на обикновения език, езикът има повече от една цел и се използва различно в различен контекст. Оксфордският философ Джон Остин посочва, че да кажете „обещавам“ в лингвистично отношение е нещо съвсем различно от да кажете „рисувам“. Да кажете „рисувам“ не е все едно да рисувате, но да кажете „обещавам“ е все едно да обещаете. Използването на език, подходящ в един лингвистичен контекст в друг контекст, е причината за философските обръквания и псевдогатанки, известни още като история на философията.

Философите на обикновения език твърдят, че вековните философски борби около вярата в Бог произтичат от опитите този въпрос да се формулира като въпрос за някакъв факт. Според тях религиозният език е съвсем различен. Те посочват, че той е оценъчен, нещо като езика, с който си служат филмовите критици Ебърт и Ропър – „Вярвам в Бог“ всъщност означава само „Вярвам, че определени ценности са по-добри от всички останали“. Според други религиозният език изразява емоции - „Вярвам в Бог“ означава „Като си помисля за вселената, ме

побиват тръпки!“ Нито един от тези алтернативни езици не води до философската каша, в която изпадате, като кажете: „Вярвам в Бог“. Уф! Загадката е решена! И изхвърляме на боклука 2500 години философия на религията.

В следващата история Голдфингър и Мосю Файо разговарят в два различни лингвистични контекста. Това, че говорят на различни езици, затруднява допълнително нещата.

Голдфингър заминава на океански круз. Първия ден му се пада да вечеря на една маса с Мосю Файо, французин, който вдига чашата си към него и казва:

- Бон апети!

Голдфингър също вдига чашата си и казва:

- Голдфингър!

Това продължава на закуска, обед и вечеря почти през цялото пътуване, но накрая управителят на салона не издържа и обяснява на Голдфингър, че „бон апети“ на френски означава „добър апетит“.

Голдфингър се притеснява и едва дочаква следващото ядене, за да поправи грешката си. Още преди Файо да отвори уста, той вдига чашата си и казва:

- Бон апети!

А Файо отговаря:

- Голдфингър!

В историята, където героите преследват различни цели, намираме смешни аналогии за това как различният лингвистичен контекст внася обръкване в общването.

Томи отива на изповед и казва на свещеника:

- Благослови ме, отче, защото съгреших. Бях с развалена жена.

- Ти ли си, Томи? - пита свещеникът.

- Да, аз съм, отче.
- С кого беше, Томи?
- Предпочитам да не казвам, отче.
- С Бриджет ли беше?
- Не, отче.
- С Колин ли беше?
- Не, отче.
- С Меган ли беше?
- Не, отче.
- Добре, Томи, ще прочетеш четири "пъти „Отче ;Наш" и четири пъти „Пресвета дева Мария".

Томи излиза навън и приятелят му Пат го пита как е минало.

- Страхотно - казва Томи. - Даде ми четири пъти „Отче наш", четири пъти „Пресвета дева Мария" и три многообещаващи имена!

В следващата история свещеникът е затворен в собственото си разбиране за рамките на общуване в изповедалнята и не вижда възможности за друго.

ЕДИН човек влиза в изповедалнята, сяда зад пердето и казва на свещеника:

- Отче, аз съм на седемдесет и пет и снощи правих любов с две двайсет и пет годишни момичета - едновременно.

Свещеникът пита:

- Кога за последен път беше на изповед?

Човекът отговаря:

- Никога не съм бил на изповед, отче. Аз съм евреин.

Свещеникът казва:

- Тогава защо ми го разказваш?

Човекът отговаря:

- Разказвам го на всички, отче.

Много вицове се градят на *двуапелие*, поради което

дадена фраза, поставена в различен лингвистичен контекст, придобива коренно различен смисъл. Именно осъзнаването на разликата между двата контекста предизвиква смеха.

Пианистът в един бар има маймуна, която след всяка песен обикаля масите да събира бакшиши. Докато пианистът свири, майmunата скача на бара, избира си един клиент, кляка над чашата му и топва тестисите си в нея. Клиентът се ядосва, отива при пианиста и му казва:

- Знаеш ли, майmunата ти си топна тестисите в моето мартини?

Пианистът отговаря:

- Не, приятелю, но ако ми изтананикаш няколко такта, сигурно ще се сетя.

Много гатанки се мъчат да ни подмамят да допуснем, че сме в един лингвистичен контекст, докато всъщност се намираме в съвсем друг.

- Кое от изброените неща не спада към този списък: херпес, гонорея и луксозен апартамент в Кливлънд?

- Очевидно луксозният апартамент.

- Не, гонореята. Единствено от нея можеш да се отървеш.

Обвиняват философията на обикновения език, че е само игра на думи, но Витгенщайн настоява, че объркването на лингвистичния контекст може да доведе до фатални грешки.

БИЛИНГСЛИ отива да види приятеля си Хатфийлд, който умира в болницата. Той застава до леглото и точно в този момент състоянието на Хатфийлд рязко се влошава и той започва да прави отчаяни знаци да му даде нещо за писане.

Билингсли му подава химикалка и лист хартия, Хатфийлд със сетни сили надрасква няколко думи и веднага след това издъхва. Билингсли пъха бележката в джоба си, тъй като е обзет от скръб и не е в състояние да я прочете в този момент.

Няколко дни по-късно Билингсли разговаря на погребението с роднините на Хатфийлд и се сеща, че бележката още е в джоба на самото, с което е облечен. Той съобщава на близките:

- Хат ми даде една бележка малко преди да умре. Още не съм я прочел, но като го знам какъв беше, сигурно всеки от нас ще почерпи вдъхновение от думите му.

После я прочита на глас:

-„Стъпил си на кислородната ми тръба!“

Има ирония в обстоятелството, че философското течение, основаващо се на точната употреба на езика, се е зародило не къде да е, а сред британците, хора, които, ако се съди по вицовете им, най-често изпадат в абсурдни ситуации поради езикови недоразумения и грешки.

Енорийският пастор приема един от своите енорияши, който казва:

- Отче, наскоро научих един забавен лимърик, който може да ви хареса, но трябва да ви предупредя, че е малко нецензурен.

- А, няма нищо - отговаря пасторът. - От време на време обичам да чуя някоя неприлична шега.

- Добре, ето го:

*Младежът Скинър един предобед
поканил млада дама на обед.
Двамата седнали да обядват
в девет без четвърт
И до 9:45 вече бил в нея.*

- Кой бил в нея? - пита пасторът. - Обядът?

- Не, отче, Скинър. Скинър бил в нея.

- О, Боже господи, да. Бива си го! Много смешно.

След няколко седмици епископът пристига на посещение при пастора и той му казва:

- Ваше преподобие, научих смешен лимърик от един мой енорияш и много искам да ви го кажа, стига да не възразявате, че е малко неприличен.

- Кажете го.

Пасторът започва:

*Младежът Тапър още от вчера
поканил млада дама на вечеря.
Двамата първо пили чай
в три без четвърт,
а към 3:45 вече бил в нея.*

- В нея? - учудва се епископът. - Кой бил в нея? Вечерята?

- Не, Ваше преподобие. Всъщност в нея бил някакъв съвсем непознат човек на име Скинър.

Това ли са хората, които са ни дали философията на обикновения език?

/ || , (60) Силин

Не съм кажал: „Обичам те“. Казах: „Обичам
Ита голяма разлика.

Тук виждаме обезпокоителна дисконформация между Витгенщайн и една представителка на по-традиционната философия, която разпознаваме по класическата перлена огърлица. Забележете, че представителката на традиционната философия определено разглежда изреченията „Обичам те“ и „Обичам те“ като еднозначни.

Витгенщайн намира за необходимо да я поправи, като обяснява, че значението на думата се определя от правилата за използването ѝ. Тъй като двете изречения „Обичам те“ и „Обичам те“ се използват по съвсем различен начин в обикновения език, те имат съвсем различно значение и следователно съвсем различни социални импликации.

ЛИНГВИСТИЧНИЯТ СТАТУС НА СОБСТВЕНИТЕ ИМЕНА

ТЕСТ

През последните петдесетина години философията става все по-техническа, все по-малко се интересува от такива мащабни въпроси като свободната воля, или съществуването на Бог, и насочва вниманието си към въпроси, свързани с логическата и лингвистичната яснота. Няма да назоваваме имена, но някои от тези философи изглеждат вземат нещата много сериозно - например щма съвременни философи, които проявяват интерес към значението на собствените имена. Бърtrand РъсеА застъпва възгледа, че имената всъщност са съкратени описания. „Майкъл Джаксън" например е просто съкращение на „певец с розова кожа и необикновена пластична операция на носа".

За един съвременен философ, представящ се под името „Сол Крипке", имената на индивидите изобщо нямат описателна дефиниция. Те са „ригидни дезигнатори" (или казано на прост език, етикети); единствената връзка с лицата или предметите, които обозначават, е историческата верига на предаване, по която стигат до нас.

Когато влиза в шоубизнеса, Майрън Фелдстайн променя името си на Франк Уилямсън. За да отпразнува първата си главна роля на Бродуей, той прави голяма парти в своя пентхаус. Кани и майка си, но тя не се появява.

На другата сутрин той я намира във фоайето. Пита я какво прави там и защо не е дошла на купона.

- Не можах да намеря апартамента ти - казва тя.
- Защо не попита портиера?
- Повярвай ми, сетих се за това. Но да ти кажа право, забравих как се казваш.

Франк, или както би го нарекла майка му, Майрън, е прекъснал историческата верига, предаваща името „Майрън".

Чия теория за имената, на Ръсел или на Крипке, е залегнала в основата на следния виц:

Младеж претърпява корабкрушение и попада на пустинен остров. Един ден вижда, че някой плува към брега. Оказва се не друг, а Хале Бери! Само след няколко часа двамата вече са страстни любовници. Следват седмици пламенна любов. Един ден младежът казва на Хале:

- Ще ми направиш ли една голяма услуга?
- Каквото поискаш - отговаря красавицата.
- Хубаво. Искам да си подстрижеш косата съвсем късо и да ми позволиш да те наричам Тед.
- О-о, това ми се вижда малко особено - казва Хале.
- Направи го - моля те, моля те, моля те.
- Добре - съгласява се Хале.

Вечерта докато двамата се разхождат хванати ръка за ръка по плажа, младежът се обръща към нея и казва:

- Тед, никога няма да повярваш, ако ти кажа кой ми е гадже!

РАЗМИТА философия

Една съвременна техническа лингвистична концепция носи измамно баналното име „неяснота". „Неяснотата" е термин, използван от философите, наричащи се „фъзи логици", тоест „размити логици" (честна дума), за да опишат качеството на нещо, което „има стойност на истинност от едно до десет", вместо да бъде просто и абсолютно вярно или невярно. Например „Този човек е плешив" може да се отнесе към всекиго, като почнете от Майкъл Джордан

(който няма коса) и стигнете го телевизионния водещ Мат Лауър (който има). По отношение на Лауър твърдението е прекалено размито.

Някои философи разглеждат неяснотата като характерен недостатък на естествените езици - например шведски или сцахили — и призовават да се създаде изкуствен език, като математиката, за да се премахне всякаква неяснота.

В следващата история пазачът прави опит да смеси неясния естествен език с точен математически език, като резултатите са предвидими:

Туристи в Музея по естествена история се дивят пред скелета на динозавър. Един от тях пита пазача:

- Знаете ли на колко години е този скелет?

Пазачът отговаря:

- На три милиона, четири години и шест месеца.

- Това е изумително точна цифра - отбелязва туристът.

- Откъде знаете възрастта му с такава точност?

Пазачът отговаря:

- Ами когато постъпих на работа в музея, скелетът беше на три милиона години, а оттогава минаха четири и половина години.

Уилям Джеймс описва цял спектър от начини на мислене - като се почне от „гъвкави“ и се стигне до „безкомпромисни“. Повечето „гъвкаво мислещи“ философи подкрепят тезата, че неясните природни езици имат едно предимство в сравнение с математиката - предоставят ни повече място за маневри.

Осемдесетгодишна жена нахлува в мъжката занималия на старческия дом, размахва във въздуха стиснат юмрук и обявява:

- Всеки, който познае какво държа в ръката си,

довечера може да прави секс с мен!

Един старец се обажда:

- Слон?

Жената се замисля за миг и казва:

- Достатъчно точен отговор!

Възможно е безкомпромисно мислещите философи да предоставят на тази жена малко място за маневри, но те биха посочили и примери, където точността е важна и неяснотата на естествените езици може да се окаже катастрофална. Може би някои изкуствен език би предотвратил следната трагедия:

Диспечерката на бърза помощ получава обаждане от изпаднал в ужас ловец:

- Намерих окървавен труп в гората! Мъж е и ми се струва, че е мъртъв. Какво да правя?

Диспечерката спокойно отговаря:

- Всичко ще е наред, господине. Само следвайте инструкциите ми. Първо, оставете телефона и проверете дали е мъртъв.

Настъпва тишина, след което се чува изстрел. Гласът пак се обажда:

- Мъртъв е. Какво да правя сега?

В СВЕТА ЦАРИ НЕЯСНОТА!

Истински случай:

Гай Гома седи в рецепцията на Би Би Си и чака интервю за работа като специалист по информационна поддръжка. Влиза един телевизионен продуцент и го пита:

- Вие ли сте Гай Кюни?

Мистър Гома, който е от Конго и не познава в тънкости английския език, отговаря:

- Да.

Продуцентът го отвежда бързо в едно студио, където водещият на новините, излъчващи се на живо, трябва да интервюира бизнес експерт относно спора за търговската марка между Apple Computer и Звукозаписната компания Apple Corps.

- Изненадва ли ви днешното решение на |ъда? - пита водещият.

След момент на пълна паника мистър Гома решава някакси да се справи:

- Много съм изненадан от решението, защото не го очаквах - отговаря той.

- Голяма изненада - отбелязва водещият.

- Точно така - потвърждава мистър Гома.

Водещият пита дали това решение ще позволи на повече хора да свалят музика от интернет и мистър Гома изказва предположение, че в бъдеще все повече и повече хора ще свалят музика от интернет.

Времето изтича и водещият завършва интервюто с думите:

- Благодаря много!

ДЕМЕТРИЙ: Това изяснява всичко, за което си говорихме.

ТАСО: По какъв начин?

ДЕМЕТРИЙ: На това, което наричаш философия, аз му викам „виц“.

I Villi

ОБЩЕСТВЕНО-ПОЛИТИЧЕСКА ФИЛОСОФИЯ

Обществено-политическата философия изследва проблемите на справедливостта в обществото. Защо са ни нужни правителства? Как трябва да се разпределят богатата? Как да създадем справедлива обществена система? Някога тежи въпроси са се разрешавали, като по-силният удари по-слабия по главата с кост, но след векове обществено-политическа философия обществото най-после разбира, че ракетите са много по-ефективни.

ДЕМЕТРИЙ: Тасо, можем да си говорим за философия, докато посинеем, но предпочитам да не се блъскам в мелето и не искам нищо дрдго от живота, освен да си имам къщичка, една овца и да се храня три пъти на ден.

Тасо блъска Аеметрий.

ДЕМЕТРИЙ: Това ,ащо беше?

ТАСО: Кой може да ми попречи да не те блъсна - а и всеки друг - когато поискам?

ДЕМЕТРИЙ: Пазителите на Държавата, ето кой!

ТАСО: А те откъде знаят какво трябва да правят и защо?

ДЕМЕТРИЙ: Кълна се в Зевс, пак почваме да си говорим за

философия, нали? 1

|

ПРИРОДНО СЪСТОЯНИЕ

Политическите философи през седемнайсетиШх осемнайсети век, като Томас Хобс, Джон Лок и Жан-Жак Рдсо, изследват причините за възникването на държавата и ги откриват в чдвството за несигурност, произтичащо от живота в безразборното меле сред природата. Тези философи говорят не само за опасността от дивите животни; те говорят за беззаконието — за опасностите от двупосочното движение, шумните съседи, кражбата на жени, неща от този род. Именно тези неудобства подтикват мъжете и жените да се организират в суверенни държави. Те приемат ограниченията на личните си свободи като справедлива компенсация за ползите, които им носи държавата.

Хващат един див заек и го отнасят в лаборатория на Американския институт по здравеопазване. Когато пристига там, той се сприятелява с друг заек, роден и отгледан в лабораторията.

Една вечер дивият заек забелязва, че клетката не е добре затворена, и решава да избяга на свобода. Той кани лабораторния заек да тръгне с него. Лабораторният заек се колебае, тъй като никога не е бил извън лабораторията, но дивият му събрат накрая успява да го убеди.

Когато излизат на свобода, дивият заек казва:

- Сега ще ти покажа №3 в класацията на най-хубавите лехи.

Той го отвежда до леха с марули и след като се наяждат

до насита, дивият заек казва:

- Сега ще ти покажа №2 в класацията на най-хубавите лехи.

Този път го отвежда до леха с моркови и след като се наяждат до насита, дивият заек казва:

- Сега ще ти покажа №1 в класацията на най-хубавите лехи.

Той го отвежда в заешка бърлога, пълна с женски зайчета. Направо рай - цяла нощ нонстоп любов.

На разсъмване лабораторният заек заявява, че се налага да се върне в лабораторията.

- Защо? - чуди се дивият заек. - Показах ти леха №3 с марули, леха №2 с моркови и леха №1 с жени. Защо искаш да се връщаш в лабораторията?

Лабораторният заек отговаря:

- Повече не издържам. Умирам за една цигара.

Това са предимствата на организираното общество.

Описвайки какъв би бил човешкият живот без държава, Хобс разглежда положението на човека сред природата като „самотно, бедно, неприятно, животинско и кратко“. Доколкото ни е известно, Хобс не е бил голям комик, но списъците, където авторът изрежда разни неща и оставя най-смешното за накрая, винаги са забавни, също като онази жена, която се оплаква, че храната в хотела е „студена, недосварена, отворителна - и порциите са много малки“.

Една страна от човешката природа, която Хобс не вижда, е романтиката на живота сред природата, особено днес, когато толкова много от нас се мъчат да установят връзка със скрития в себе си дивак или дивачка.

Труди и Джозефин се записват на сафари в австралийската пустиня. Късно вечерта един абориген с набедрена превръзка се вмъква в палатката им, грабва Труди от

леглото и я отнася в джунглата, където „прави с нея, каквото пожелае“. Откриват я зашеметена под една палма чак на сутринта и я отвеждат в болница в Сидни, за да се възстановява. На другия ден Джозефин отива на свиждане и намира приятелката си напълно отчаяна.

- Сигурно се чувстваш ужасно - казва Джозефин.

- Разбира се, че се чувствам ужасно! - отговаря Труди.

- Вече минаха двайсет и четири часа и няма нито картичка, нито цветя - дори не се е обадил по телефона!

4

ПО-СИЛНИЯТ ВИНАГИ ИМА ПРАВО

Николо Макиавели, писател от шестнайсети век и автор на „Владетелят“, е известен като бащата на съвременното държавническо изкуство, защото съветва ренесансовите владетели да пренебрегнат общоприетите стандарти за добродетелности „да прибягват към злото, когато се налага“. За него няма по-висока инстанция от държавата и затова съветът му към владетелите звучи... как да кажем, макиавелиански. Още в самото начало той признава, че критерият мд за добродетелност включва всичко, което допринася за политическото оцеляване на владетеля. Макар за владетеля да е по-добре да бъде мразен, отколкото обичан, той трябва да избягва да бъде мразен, тъй като това може да застраши властта му. Най-добре е да преследва безмилостно властта, като външно си дава вид на справедлив. А именно:

Жена СЪДИ мъж за обида, като го обвинява, че я е нарекъл свиня. Съдът го признава за виновен и го осъжда да плати обезщетение. След обявяването на присъдата той пита съдията:

- Това означава ли, че вече не мога да наричам госпожа Хардинг свиня?

- Точно така - отговаря съдията.

- А означава ли, че не мога да наричам някоя свиня госпожа Хардинг?

- Не - казва съдията, - разрешено ви е да наричате свинята госпожа Хардинг. Това не е престъпление.

Мъжът поглежда госпожа Хардинг право в очите и казва:

- Довиждане, госпожо Хардинг.

Вицовете често показват, че всички се изкушаваме да прибягнем към макиавелианско коварство, особено ако сме достатъчно сигурни, че няма да ни хванат.

ЕДИН човек печели 100 000 долара в Лае Вегас и тъй като не иска никой да научи, занася парите вкъщи и ги заравя в задния двор. На другата сутрин отива на същото място и вижда само празна дупка. Забелязва следи, които водят към съседната къща, където живее един глухоням. Той се обажда на професора, който живее през няколко къщи на същата улица и знае езика на глухонемите, за да му помогне да се разбере със съседа. Взима пистолета си и двамата с професора чукат на вратата на глухонемия. Когато той отваря вратата, човекът размахва пистолета и казва на професора:

- Кажете ми, че ако не ми върне стотен хиляди долара, ще го убия на място!

Професорът предава съобщението на глухонемия и той признава, че е скрил парите в своя заден двор под черешата. Професорът се обръща към човека и превежда:

- Няма да ти каже къде са парите. Предпочита да умре.

Нищо чудно, че Макиавели е застъпник на смъртното наказание, защото изцяло в интерес на владетеля е да го разглеждат като жесток, вместо като милостив. С други думи, той е съгласен с циника, който твърди:

„Смъртното наказание означава, че никога вече няма да ти се наложи да кажеш: „Пак ли ти, бе!“

Колкото и почтени да изглеждаме на повърхността – и дори в собствените си представи - Макиавели е убеден, че всеки от нас по сърце е макиабелианец.

1

МИСИС Паркър е призвана да се яви като съдебен заседател, но моли да бъде освободена от това задължение, защото е против смъртното наказание. Прокурорът ѝ казва:

- Но, госпожо, делото не е за убийство, а граждански иск. Една жена съди бившия си съпруг, защото е проиграл на комар двайсет и петте хиляди долара, с които обещал да ремонтира банята като подарък за рождения ѝ ден.

- Добре, ще се явя като съдебен заседател - казва мисис Паркър. - Възможно е и да греша за смъртното наказание.

Само че почакайте. Възможно е ли шегата да е за наша сметка? Днес някои историци вярват, че Макиавели се е пошегувал, служейки с нещо като обратно макиавелианство – правел се е на лош, докато всъщност е изповядвал вековните добродетели. В крайна сметка дали Макиавели наистина е осмивал деспотизма? В есето си „Владетелят: политология или политическа сатира?“ историкът Гарет Матингли, носител на наградата „Пюлицър“, твърди, че Макиавели си е спечелил незаслужена репутация: „Представата, че тази книжка („Владетелят“) е била замислена като сериозен научен трактат за управлението, противоречи на всичко, което ни е известно за живота на Макиавели, за творчеството му и историята на неговата епоха“

С други думи, Матингли е на мнение, че Макиавели е овца във вълча кожа.

ФЕМИНИЗЪМ

Загадка, която от десетилетия измъчва всички:

ЕДИН човек става свидетел как синът му претърпява ужасяваща катастрофа с мотоциклет. Той грабва момчето, слага го на задната седалка в колата си и потегля към бърза помощ. Когато го вкарват в операционната, хирургът възкликва:

- О, господи! Това е синът ми!

Как е възможно това?

Много просто! Хирургът е майката на момчето.

Днес дори Ръш Лимбо не би се затруднил от отговора; броят на жените лекари в Америка бързо настига този на мъжете. И това се дължи на силата на феминистката философия от края на двайсети век.

Когато Би Би Си провежда анкета сред слушателите кой е най-великият философ в света, нито една жена не попада в списъка на първите двайсет. (Печели Карл Маркс). Жените учени от цял свят изпадат в ярост. Къде е гръцкият философ неоплатонист Хипатия? Или средновековният есеист Хилдегард фон Бинген? Защо е изключена Елоиз от дванайсети век, докато Абелар, който е научил от нея не по-малко, отколкото тя от него, събира гласове (макар че и той не влиза сред първите двайсет)? А какво да кажем за протофеминистката Мери Астел от седемнайсети век? И къде са съвременните Хана Аренд, Айрис Мърдок и Айн Ранд?

Дали академичните среди са безнадежно шовинистични, поради което публиката остава в невъведение за тези велики жени философи? Или мъжките шовинистични прасета от собствената им епоха

са виновни за това, че в миналото никои не приема тези жени насериозно?

Истинската феминистка философия се ражда през осемнайсети век и се свързва с произведението¹ на Мери Улстънкرافт „Защита на правата на жените“, което посява семето на феминизма (или може би, по-точно казано, „предоставя яйцеклетката“). В този трактат тя атакува не някой друг, а самият Жан-Жак Русо, който предлага по-лоша образователна система за жените.

Феминизмът получава екзистенциалистка реинтерпретация през двайсети век публикуването на „Вторият пол“ от Симон дьо Бовоар, философ (и любовница на Жан-Пол Сартр). Тя обявява, че няма такова нещо като присъща женственост, което според нея е усмирителна риза, надяната на жените от мъжете. Жените са свободни да създават своята собствена версия на това какво означава да бъдеш жена.

Но доколко разтеглива е представата за женствеността? Дали половите органи, с които се раждаме, нямат нищо общо със сексуалната ни ориентация? Някои феминистки след Бовоар са убедени в това. Те твърдят, че в сексуално отношение всички се раждаме като *tabula rasa*, или чиста плоча; сексуалната ни идентичност е нещо, което възприемаме по-късно от обществото и родителите си. Днес е по-трудно от всякога да разберем каква е сексуалната ни ориентация.

Двама гей мъже седят на един ъгъл и покрай тях минава много красива и стройна блондинка с прилепнала по тялото копринена рокля и дълбоко деколте.

Единият казва на другия:

- В такива моменти ми се иска да съм лесбийка!

Дали традиционните сексуални роли са само социален конструкт, изобретен от мъжете, за да държат жените в подчинено положение? Или ролите са биологично предопределени? Тази енигма продължава да разделя на два лагера както философите, така и психолозите. Някои дълбочени мислители застават твърдо на страната на биологично предопределените различия. Например когато фройд обявява, че „анатомията е съдба“, той използва телеологичен аргумент, за да докаже, че начинът, по който е изградено женското тяло, определя ролята на жената в обществото. Остава неясно какви анатомични атрибути има предвид, когато стига до заключението, че жените трябва да се занимават с гладене. Или да вземем друг биологичен детерминист, Дейб Бари, който посочва, че ако жената трябва да избира между това дали да вкара гол или да спаси детски живот, тя ще предпочете да спаси детето, вместо да хвърли поне един поглед към вратаря.

Възниква и въпросът дали мъжете не са също биологично предопределени. Например дали в резултат от анатомията си мъжете не са предразположени да прилагат примитивни критерии при избора на съпруга?

ЕДИН МЪЖ излиза с три жени и се мъчи да реши за коя да се ожени. Той дава на всяка по пет хиляди долара, за да види как ще изхарчи парите.

Първата променя напълно външността си - отива в скъп салон, прави си фризура, маникюр и грим, и си купува няколко нови тоалета. Казва му, че е направила всичко това, за да бъде по-привлекателна за него, защото много го обича.

Втората му купува различни подаръци - нов комплект стикове за голф, аксесоари за компютъра и скъпи дрехи. Казва му, че е изхарчила всички пари за него, защото много го обича.

Третата жена инвестира парите на борсата и умножава неколкосткратно петте хиляди долара. После му връща петте хиляди и внася остатъка в обща банкова сметка. Казва му, че иска да инвестира в бъдещето им, защото много го обича.

Коя жена си избира мъжът? I

Отговор: жената с най-големите цици.

ТЕСТ j

Дали горният виц, е антифеминистки или е насочен срещу мъжките шовинистични прасета? Обсъдете помежду си.

5

Ето още един текст, който застъпва тезата, че между мъжа и жената има вътреишо присъщи различия. Трябва да са присъщи, защото първият човек е бил свободен от социални конструи и следователно е имал вродена склонност да действа импулсивно.

Бог се явява пред Адам и Ева в райската градина и им съобщава, че има два подаръка, по един за всеки, и иска те сами да си изберат кой какъв подарък да получи:

- Първият подарък е способността да пикаеш прав.

Адам импулсивно изкрещява:

- Да пикая прав? Е, това е страхотно! Звучи много яко! Искам го.

- Добре - казва Бог, - давам ти го, Адаме. А, ти, Ево, получаващ другия - множествен оргазъм.

Обществено-политическите резултати от феминизма са легион: право на глас, закони за защита на жертвите на изнасилване, по-добро отношение на работното място и по-високо заплащане. Напоследък друга политическа по-

слевица от феминизма е острата реакция срещу мъжете. Оттук възниква нова категория вицове - политически некоректните.

Да наричат всеки виц, който се майтапи с феминизма, политически некоректен, придава ново измерение на вица - „Знам, че този виц противоречи на общоприетата либерална философия, но какво от това, забранено ли е да се шегувам?" Прибягвайки до тази уговорка, разказвачът показва непочтителност - качество, което може да направи вица още по-смешен и социално още по-опасен за него, както се вижда в следния погазващ всички норми виц:

При трансатлантически полет самолетът попада в силна буря. Турбулентността е ужасна и нещата непрекъснато се влошават, докато накрая светкавица удря едното крило.

Една жена напълно губи самообладание, застава в предната част на самолета и започва да крещи:

- Много млада съм да умра!

После добавя:

- И, ако ще се мре, искам да запомня последните си минути! Никой никога не е успял да ме накара да се почувствам жена! Омръзна ми! Няма ли поне един мъж на този самолет, който да ме накара да се почувствам жена?

За момент настъпва мълчание. Всички като че ли са забравили опасността и са приковали поглед в отчаяната жена в предната част на самолета. После някъде отзад се изправя един мъж. Той е висок, атлетичен, с приятен тен и гарваново черна коса. Мъжът тръгва бавно по пътеката и същевременно разкопчава ризата си.

- Аз ще те накарам да се почувстваш жена - казва той.

Никой не помръдва. Когато мъжът се приближава, жената изпада във възбуда. Той сваля ризата си. Мускулите на гърдите му заиграват, той протяга ръка, подава ризата на треперещата жена и казва:

- Изглади я!

В отговор на атаките среиш политическата некоректност възниква още една нова категория - вицове, които отначало започват като типичните шовинистични вицове от миналото, но после настъпва някакъв допълнителен обрат и жената взима превес.

]

Две отегчени крупиета в казиното ръководят играта на зарове на една маса. Пристига много красива блондинка и залага 20 000 долара на еднократно хвърляне. ^

- Надявам се, не възразявате - казва тя, - но имам чувството, че ми върви много повече, ако съм съвсемтола.

След тези думи тя се съблича, хвърля заровете и изкрещява:

- Хайде, мънички мои. Мама има нужда от нови дрехи! Когато заровете спират, тя започва да скача и да пищи:
- Да! Да! Спечелих! Спечелих!

Блондинката прегръща двете крупиета, прибира печалбата и дрехите си и бързо си тръгва. Крупиетата се спогледват напълно объркани. Накрая единият пита:

- Какво ѝ се падна?

Другият отговаря:

- Не знам - мислех, че ти гледаш.

Поука: не всички блондинки са тъпи, но всички мъже са мъже.

Ето друг пример от този неофеминистки жанр:

В самолета блондинка седи до адвокат. Той непрекъснато ѝ досажда, като настоява да играят на въпроси за обща култура и накрая предлага залог десет към едно. Всеки път, когато тя не знае отговора на някой негов въпрос, ще му плати пет долара. Всеки път, когато той не знае отговора на някой неин въпрос, ще ѝ плати петдесет долара.

Тя приема и той задава първия въпрос:

- Колко е разстоянието от Земята до най-близката звезда?

Без да каже нищо, тя му подава пет долара и после го пита:

- Какво се качва нагоре на три крака и слиза надолу на четири?

Той дълго мисли, но накрая признава, че не знае и ѝ подава петдесет долара.

Блондинката прибира парите в чантата си без коментар.

Адвокатът казва:

- Чакайте малко - какъв е отговорът?

Без нито дума блондинката му връща пет долара.

ИКОНОМИЧЕСКИ философски ТЕОРИИ

В първото изречение на класическото си произведение „Светските философи“, посветено на теоретиците на икономиката, авторът Робърт Хайлбронър признава, че „това е книга за неколцина мъже, прославили се по особени причини“. Да, дори икономиката си има свои философи.

Шотландският икономист и философ Адам Смит пише своя трдд „Изследване върху природата и причините на богатството на народите“ в годината, когато Америка обявява независимост, с което предоставя яйце-клетката (или може би трябва да кажем „посява семето“) за раждането на свободния пазарен капитализъм.

Според Смит едно от предимствата на капитализма е, че насърчава икономическата креативност. Изглежда, че личната заинтересованост, също като перспективата да бъдете обесени, съсредоточава ума.

ЕДИН човек влиза в банката и казва, че иска кредит от 200 долара, който ще върне за шест месеца. Банковият

инспектор пита каква гаранция ще предложи. Човекът отговаря:

- Имам ролс-ройс. Ето ключовете. Задръжете колата, докато изплатя заема.

След шест месеца човекът се връща в банката, внася 200 долара плюс 10% лихва и си взима ролса. Банковият инспектор го пита:

- Господине, разрешете да ви попитам, защо на човек, който кара ролс-ройс, му е нужно да взима кредит от 200 долара?

- Налагаше ми се да отида в Европа за шест месеца и къде другаде бих могъл да оставя колата за толкова време срещу 20 долара?

Според теорията на капитализма „пазарната дисциплина“ регулира икономиката. Например добрият контрол на стоките запаси може да донесе конкурентно предимство на фирмата.

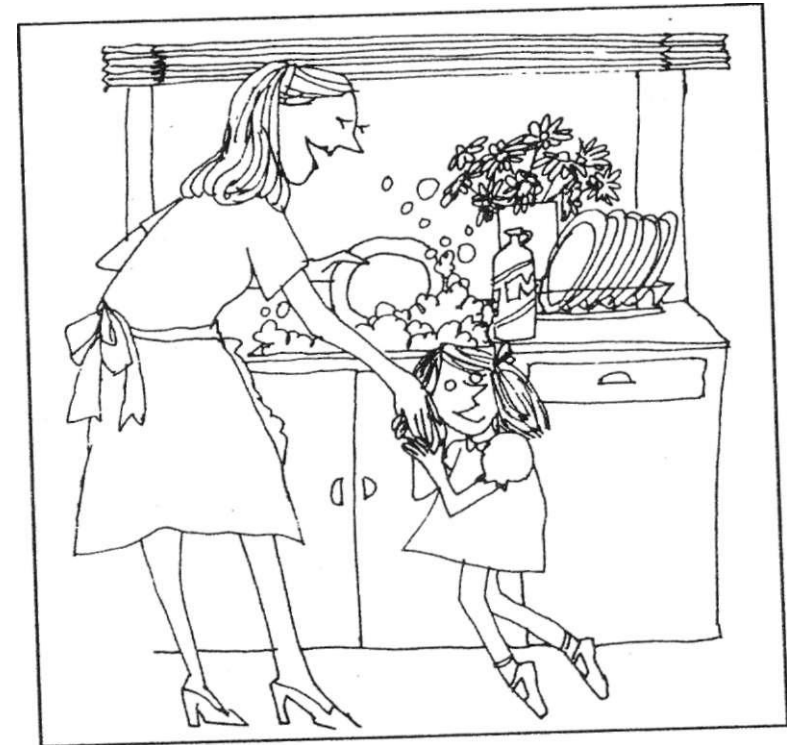
Журналист: Сър, през живота си сте натрупали значително състояние. Как спечелихте парите си?

Милионер: Спечелих всичко от търговия с пощенски гълъби.

Журналист: Пощенски гълъби! Това е много интересно! Колко продадохте?

Милионер: Продадох само един, но винаги се връщаше.

Капитализмът се разбива и се налага икономическата философия да го догонва. Иновациите на пазара водят до сложност, която Адам Смит и класическите икономисти не са и сънували. Здравното застраховане, например създава контекст, в който застрахованият има най-голям интерес да не получи сумата на застраховката. Да търгувате с фючърси за свинско шкембе очевидно е, така да се

- Ла, (пилигко, тата трябва да поддържа ръцете красиви, в слугай ге някой ден пак реши да работ като неврохиург.

каже, съвсем различно животно от това да търгувате с прасета. Едно такова нововъведение, където класическите закони на пазара като че ли не са в сила, е лотарията.

Жан-Пол, кейджън от Луизиана, отива да живее* в Тексас и си купува магаре за 100 долара от стар фермер, който обещава да му го доведе на другия ден.

На другия ден фермерът идва и казва:

- Съжалявам, но нося лоша новина. Магарето умря.
- Хубаво, просто ми върни парите.
- Няма как, вече ги похарчих.
- Добре тогава, дай ми магарето.
- Какво ще го правиш?
- Ще го разиграя на лотария.
- Не може да разиграеш на лотария умряло магаре!
- Може, може. Само гледай какво ще направя. Няма да казвам на никого, че е умряло.

След месец фермерът среща луизианеца и пита:

- Какво стана с умрялото магаре?
- Разиграх го на лотария. Продадох 500 билета по 2 долара и спечелих 898 долара.
- Никой ли не се оплака?
- Само човекът, който спечели. Затова му върнах двата долара.

Класическите икономисти не обръщат особено внимание на това, което сега наричаме „скрита стойност“ - например безвъзмездния тръд, полаган от майките, които си стоят вкъщи и гледат децата. Следната история илюстрира идеята за скритата стойност:

ГОЛЯМ колекционер на произведения на изкуството се разхожда из града и забелязва проскубана котка, която лочи мляко от паничка пред вратата на един магазин. Колекционерът се вглежда, вижда, че паничката е изключително стара и много ценна, влиза с нехаен вид в магазина и предлага да купи котката за два долара.

чително стара и много ценна, влиза с нехаен вид в магазина и предлага да купи котката за два долара.

Собственикът отговаря:

- Съжалявам, но котката не се продава.

Колекционерът казва:

- Моля ви се, много ми трябва гладна котка да лови мишките вкъщи. Ще ви платя двайсет долара.

- Добре - казва собственикът и му подава котката.

Колекционерът продължава:

- Дали срещу двайсетте долара не бихте ми дали и тази стара паничка? Котката е свикнала с нея и няма да се налага да ѝ търся нова.

Собственикът отговаря:

- Съжалявам, приятелю, но паничката ми е късмет. Тази седмица продадох трийсет и осем котки.

За чест на Адам Смит, той предсказва някои недостатъци на нерегулирания капитализъм, например развитието на монополите. Но едва Карл Маркс през деветнайсетти век успява да изгради икономическа философия, която атакува неизбежно неравното разпределение на богатата, присъщо на самата структура на капитализма. Щом веднъж дойде революцията, казва Маркс, управлението на обикновените хора ще премахне неравенството между бедни и богати - неравенство, което обхваща всичко - от собствеността до кредитите.

Неотдавна прескочихме до Кдба, за да си купим някои ембаргови стоки, отбихме се в един комедиен клуб в Хавана и чухме следния скеч:

Хосе: Какъв откачен свят! Богатите, които могат да купуват в брой, купуват на кредит. Бедните, които нямат пари, трябва да плащат в брой. Нали Маркс е казал, че трябва да е обратното? На бедните трябва да се позволи да купуват на кредит, а богатите нека да плащат в брой.

Мануел: Само че собствениците, които дават стоки на кредит на бедните, скоро също ще станат бедни!

Хосе: Още по-добре! Тогава и те ще могат да купуват на кредит!

1

Според Маркс гуктамграма на обикновените хора, настъпваща след революцията, на свой ред ще бъде последвана от „отмиране на държавата“. Според нас той заслужено си е спечелил славата на радикален анархист.

ТЕСТ

Кой Маркс е по-голям анархист? Карл, който казва: „Угнетените маси неизбежно ще се надигнат и ще разкъсат оковите си“. Или Граучо, който казва: „Извън кучето, книгата е най-добрият приятел на човека. Вътре в кучето е прекалено тъмно за четене“.

Възможно е да си задавате въпроса: „Каква по-точно е разликата между капитализма и комунизма?“ Възможно е и да не си го задавате. Все едно, работата е много проста. При капитализма човек експлоатира ближния си. При комунизма е точно обратното.

Тази главоблъсканица води до компромис между капитализма и социализма, известен като социалдемократия, където хората, които са неспособни да работят, получават компенсации и се въвеждат закони, защитаващи колективното договаряне. Но компромисът принуждава някои левичари да се примирят със странни другари по легло.

Профсъюзен деец пристига на конференция в Париж и решава да посети публичен дом. Той пита мадам:

- В този публичен дом има ли профсъюз?

- Не, няма - отговаря тя.

- Колко изкарват момичетата? - пита профсъюзният деец.

- Вие ми плащате 100 долара, домът получава 80, а момичето - 20.

- Това е жестока експлоатация! - казва профсъюзният деец и разгневен си излиза.

Накрая намира публичен дом, където мадам му казва, че има профсъюз.

- Ако платя 100 долара, колко ще дадете на момичето?

- То ще получи 80 долара.

- Прекрасно! - казва деецът. - Искам Колет.

- Не се и съмнявам - отговаря мадам. - Само че Терез е с по-дълъг трудов стаж и има предимство по старшинство.

Икономическата теория страда от особено предразположение да цепи косъма на дбе. Например има ли наистина някаква принципна разлика между социалните грижи за бедните и намаляването на данъците на богатите?

В следващия виц мистър Фенуд намира стопанска цзго да там, където такава липсва:

Мистър Фенуд има крава, но няма къде да я води на паша. Затова отива при съседа си мистър Потър и предлага да му плаща по двайсет долара на месец, за да пуска кравата в неговото пасище. Потър приема. Минават няколко месеца. Кравата пасе в пасището на мистър Потър, но мистър Фенуд не му плаща нищо. Накрая мистър Потър отива да говори с мистър Фенуд и казва:

- Знам, че имате финансови затруднения, но нали се договорихме? Кравата пасе при мен вече десет месеца, значи ми дължите 200 долара. Според мен горе-долу толкова струва кравата. Хайде да я взема и ще сме квит.

Фенуд мисли една минута и отговаря:

- Хайде да остане да пасе още един месец и сме квит.

философия на правото

философията на правото, или юриспруденцията, се занимава с такива важни въпроси, като: „Какво е предназначението на законите?“

Съществуват няколко основни теории. „Юриспруденцията на добродетелите“, произтичаща от етиката на Аристотел, застъпва възгледа, че законите трябва да допринасят за развитието на добродетелен характер. Привържениците на юриспруденцията на добродетелите например биха посочили, че предназначението на Закона за благоприлично поведение на обществените места (с който се забранява пикаенето на площада като обществено място) е да допринася за изграждането на по-високи морални стандарти във всички групи, особено в групата на хората, които обичат да пикаят на обществени места (само че групата на хората, които обичат да пикаят на обществени места, може и да не се съгласи с това).

Деонтологията е възглед, застъпван от Имануел Кант - според него предназначението на законите е да кодифицират моралните задължения. За деонтолозите законът срещу пикаенето на обществени места (ЗСПОМ) задължава всеки гражданин да зачита чувствата на другите.

Джеръми Бентам, основоположник на утилитаризма от деветнайсети век, твърди, че предназначението на законите е да водят до най-добри последици за най-голям брой хора. Утилитаристите например биха посочили, че ЗСПОМ носи повече добри последици за повече хора (градските жители), отколкото са негативните последици за малцината любители на пикаенето на обществени места, които ще трябва да променят старите си социални навици.

Но както често се случва във философията, първият въпрос, който обикновените хора биха задали на тези теоретици, е: „Има ли някаква практическа разлика -

например според съдия Джуди от едноименното телевизионно шоу – между симпатичните ви теории?“ Всяка от тези три теории може да се използва не само в подкрепа на Закона за благоприлично поведение на обществени места, но и на много други утвърдени правни принципи, например идеята, че налагането на наказание за определено престъпление връща везните на правосъдието в равновесно положение. Възможно е да оправдаете наказанието от гледна точка на изграждането на добродетели (рехабилитация), от деонтологична гледна точка (наказване на нарушенията на гражданските задължения) или от дилитарна гледна точка (предотвратяване на лоши последици в бъдеще).

Сигурно нефилософите ще попитат: „Ако всички сме съгласни за крайния резултат, какво значение има да налагаме наказанията?“ Единственият практически въпрос е как да намерим правилното съотношение между някакво незаконно действие – например обида на служебно лице в съда – и наказанието – да речем, двайсет долара. Какви се стрдва следното съотношение?

ЕДИН човек чака цял ден в съда за ПЪТНИ нарушения, но когато най-после идва неговият ред да застане пред съдията, той му казва да дойде утре, защото съдът преустановява работа за днес. Човекът се ядосва и се озъбва на съдията:

- Защо бе, дявол да го вземе?

Съдията не му остава дължен:

- Двайсет долара за неуважение към съда!

Човекът вади портфейла си. Съдията казва:

- Не е нужно да платите веднага.

Човекът отговаря:

- Само проверявам дали ще ми стигнат парите да ви кажа още две думи.

Друг добре известен правен принцип е ненадеждността на косвените улики. Тук отново и трите абстрактни теории предлагат доказателства. Привърженикът на юриспруденцията на добродетелите би казал, че високият стандарт за справедливост в съдебната зала служи като модел за добродетелност за цялото гражданство. За деонтологиста косвените улики биха могли да нарушат всеобщото задължение да бъдем крайно справедливи към другите. За утилитариста използването на косвени улики може да доведе до нежелателната последица в затвора да бъде вкаран невинен човек.

И в този случай по-практичните сред нас биха попитали: „Кой изобщо го е грижа *jaur* се отнасяме предпазливо към косвените улики?“ На практика ни е достатъчно само да знаем, че те са ненадеждни, както постъпва жената в следната история. (Обърнете внимание колко ловко си служи с *reductio ad absurdum*).

ЕДНО семейство отива на излет край езеро. Докато мъжът си дремва следобед, жената решава да излезе с лодката в езерото и да чете книга. Тя се излежава в лодката на слънце, когато пристига местният шериф, също с лодка, и казва:

- Госпожо, риболовът тук е забранен. Налага се да ви задържа.

- Но аз не ловя риба - отговаря жената.

- Госпожо, виждам, че имате всички необходими принадлежности. Ще трябва да ви арестувам.

- Ако го направите - казва жената, - ще ви обвиня в изнасилване.

- Но аз изобщо не съм ви докоснал - казва шерифът.

- Знам - отговаря жената, - но имате всички необходими принадлежности.

Оказва се обаче, че бсе пак *съществуват* правни принци-

пи, където има голяма разлика коя теория ще възприемем, както показва следната история:

Съдията вика адвокатите на двете страни в кабинета си и им казва:

- Причината да ви повикам е, че и двамата ми дадохте подкуп.

Адвокатите започват да се гърчат от смущение на столовете си.

- Ти, Алън, ми даде 15 000 долара - продължава съдията, - а ти, Фил, ми даде 10 000 долара.

Съдията подава на Алън чек за 5000 долара и добавя:

- Сега сте наравно и мога да взема решение по същество.

Ако единствената цел при забраната на подкупите е да направи незаконно нарушаването на дълга да третираме равноправно всички, то бихме могли да се съгласим със съдията, че приемането на еднакви подкупи има същия резултат като неприемането на подкуп. Същото би могло да се каже, ако целта на забраната е да се гарантира безпристрастност при утилитарното постигане на добри последици. Но много по-трудно е да се твърди, че приемането на еднакви подкупи укрепва добродетелите както на съдията, така и на адвокатите.

Видяхте ли каква съдържаност проявихме, като стигнахме чак дотук, без 9' ® разкажем нито един виц за адвокати? Но в края на краищата и ние сме хора.

Адвокат изпраща писмо на клиента си:

„Уважаеми Франк,

Стори ми се, че вчера те видях в центъра. Пресякох улицата, за да те поздравя, но не беше ти. Една десета от един час: 50 долара“.

ДЕМЕТРИЙ: Ти ме вдъхнови, Тасо. Реших да се кандидатирам за инспектор по спазването на благ#приличие на обществени места. Мога ли да разчитам на твоя глас?

ТАСО: Разбира се, приятелю. Стига изборът да е с тайно гласуване.

{IX}

ОТНОСИТЕЛНОСТ

*Какво можем да кажем? Този термин о^нагава рајНи неща
за разни хора.*

ДЕМЕТРИЙ: Бедата ти, приятелю, е, че живееш прекалено затворен в себе си.

ТАСО: В сравнение с кого?

ДЕМЕТРИЙ: Например в сравнение с атлета Ахил.

ТАСО: А в сравнение със Сократ?

ДЕМЕТРИЙ: Добре, пак печелиш. В сравнение със Сократ си страшен купонджия.

ОТНОСИТЕЛНА ИСТИНА

Относителна ли е истината или абсолютна?

Древният даоистки философ Чуанг Дзъ сънува, че е пеперуда, събужда се и се чуди дали пък наистина не е пеперуда, която сега сънува, че е Чуанг Дзъ?

В съвременния западен свят относителността на познанието спрямо знаещия се е превърнала в нещо като маниа за философите. Както посочихме, Джордж Бъркли дори твърди, че „физическите предмети“ съществуват само по отношение на съзнанието.

През двайсети век един харвардски професор експериментира с психеделични вещества и е поразен от относителността на прозренията си. Не, не говорим за Тимоти Лиъри. Това се случва много преди него - става дума за Уилям Джеймс. Джеймс вдишва райски газ - мисли, че е видял висшето единство на всички неща, но след като въздействието на райския газ отслабва, не може да си спомни космическите си прозрения. Ето защо - според легендата - следващия път, когато вдишва райски газ, той привързва писалка към ръката си и оставя дневника си отворен пред себе си. И наистина, пак му идва някаква блестяща мисъл и този път успява да я запише. Няколко часа по-късно, в нормалното си състояние, той прочита философското прозрение, което е записал: „Всичко ми мирише на нефт!“

Професор Джеймс отначало е разочарован, но бързо възвръща самообладанието си на философ. Истинският въпрос, осъзнава той, е дали: а) идеите, които му изглеждат блестящи под влиянието на райския газ, всъщност не са банални; или б) блестящият мисъл на „Всичко ми мирише на нефт!“ не може да бъде правилно разбран, ако човек не е под влиянието на райски газ.

В анализа на Джеймс има нещо, което определено намирисва на шега.

ОТНОСИТЕЛНОСТ НА ВРЕМЕТО

Много вицове илюстрират относителността на възприятието ни за време. Например:

Две костенурки нападат и пребиват един охлюв. Когато полицията го разпитва какво се е случило, охлювът отговаря:

- Не знам. Всичко стана толкова бързо.

И ето още нещо за същия охлюв:

На вратата се чука, но когато жената отваря, вижда само един охлюв. Тя го вдига и го хвърля в двора. След две седмици на вратата пак се чука. Жената отваря и пак вижда охлюва. Охлювът пита:

- И защо беше всичко това?

Относителността между земното ни съществуване и вечността е основна тема на философската мисъл, а оттам и основна тема за вицове.

ЕДИН човек се моли на Бог.

- Боже, нека да те питам нещо.

Бог отговаря:

- Няма проблем. Питай.

- Боже, вярно ли е, че един милион години за теб са като миг?

- Да, вярно е.

- Ами какво са един милион долара за теб?

- Един милион долара за мен са като един цент.

- Боже, ще ми дадеш ли един цент?

- Разбира - отвърща Бог. - Почакай само миг.

ОТНОСИТЕЛНОСТ НА СВЕТОГЛЕДИТЕ

Ето цяла лавица вицове, които илюстрират относителността на различните гледни точки:

Писто от издателството:
 "Не можем да публикуваме книгата ви
 „Животът на едnodневката: автобиография“
 Защото е дълга само една страница".

Французин влиза в бара. На рамото си носи папагал, облечен с фрак. Барманът казва:

- Ау, много е готин. Къде го намери?

Папагалът отговаря:

- Във Франция. Там има милиони като него.

Американският философ от двайсети век У.В.О. Кдайн пише, че светогледът зависи от родния ни език - той е рамката, от която не можем да излезем, за да погледнем нещата от дрдга гледна точка. Не можем да знаем със сигдрност как да преведем термин от чджд език на нашия. Виждаме, че човекът, говорещ на чужд език, казва „гавагай" и посочва същия предмет, който посочваме и ние, когато казваме „заек", но не можем да сме сигурни дали има предвид „съчетанието от заешки части", последователността на заешките фази или нещо друго Заешко.

Двама евреи обядват в китайски ресторант, предлагаш кашер ястия. Докато преглеждат менюто, келнерът китаец си приказва с тях на идиш, а после взема и поръчката им на идиш. На излизане от ресторанта те споделят със собственика, също евреин, колко приятно изненадани са останали от това, че са си поприказвали с келнера на идиш.

- Шшш! - казва собственикът. - Той си мисли, че учи английски.

В то,и виц намираме съвсем точна аналогия със схващането на Куайн относно проблема на радикалния превод. Келнерът китаец може да подреди всички думи на гдиш

не по-лошо от еврейските си клиенти. Но във *всичките* му познания по идиш има важна *системна* грешка: той си мисли, че говори английски!

Самата представа какво означава чужд език понякога е относителна за говорещия. Да вземем за пример следната история от света на международната търговия:

Мултинационална корпорация пуска обява, че търси секретарка. За длъжността кандидатства златен рехривър, който издържа теста по машинопис и се явява на интервю. Мениджърът по човешките ресурси го пита:

- Владеете ли някакви чужди езици?

Златният ретривър отговаря:

- Мяу.

ОТНОСИТЕЛНОСТ НА ЦЕННОСТИТЕ

В наши дни Мишел фуко се насочва към друг вид относителност – относителността на кдлтдрните ценности спрямо социалната власт. Нашите кдлтурни ценности, особено онези, които считаме за морални, определят и на свой ред са определени от начина, по който обществото упражнява контрол. Кой ще бъде сметнат за психично болен? Кой определя това? Какво означава да бъдеш диагностиран като психично болен за онези, които получават такава диагноза? Какво означава за хората, които упражняват контрол върху тях? И *кои* хора получават право на такъв контрол? Отговорите на тези въпроси се променят с времето според пролляната на структурата на властта в обществото. В една епоха контролираща група са свещениците; в друга – лекарите. Това има значение, а начина, по който се отнасяме към така наречените психично болни. В крайна сметка ценностите, които разглеждаме като неизменни и абсолютни, всъщност са в процес на не-

прекъсната историческа промяна, зависеща от това кой държи властта и как я използва.

Пат: Майк, обаждам ти се от магистралата по новия си мобилен телефон.

Майк: Карай внимателно, Пат. По радиото току-що казаха, че един откачен тип кара в насрещното движение.

Пат: Един откачен? Тук има стотици такива!

От гледна точка на чистата логика, Пат е точно толкова прав, колкото и човекът от радиото. По отношение на него всички други карат в насрещното движение. И така, защо вицът е виц, вместо да бъде сблъсък между две гледни точки? Поради тезата на фуко, която е, че в крайна сметка държавата решава коя е правилната посока на движение.

Друг проблем пред философите от Платон до днес е относителността между преходните и вечните ценности. И в този случай виждаме нещата в перспектива с помощта на един виц:

Имало едно време един богаташ, който умирал. Било му много тъжно, тъй като бил спечелил парите си с много труд и искал да ги отнесе със себе си на небето. Ето защо започнал да се моли да му позволят да вземе поне част от парите.

Един ангел чул молитвата и му се явил:

- Съжалявам, но не можеш да вземеш богатството си.

Човекът помолил ангела да говори с Бог и да види дали Той няма да разреши едно изключение от правилата.

Ангелът се върнал и съобщил, че Бог е решил да направи изключение и му разрешава да вземе един куфар със себе си. Крайно зарадван, човекът избрал най-големия си куфар, напълнил го с кюлчета чисто злато и го поставил до леглото си.

Скоро след това умрял и пристигнал пред седефените врати на рая. Свети Петър видял куфара и казал:

- Чакай, не можеш да влезеш тук с куфара!

Но човекът му обяснил, че има разрешение и го помогнал да пита Бог, за да се убеди, че казва истината. И наистина, след малко Свети Петър се върнал и казал:

- Прав си. Разрешава ти се да влезеш с един брой багаж, но съм длъжен да проверя съдържанието, преди да те пусна.

Свети Петър отворил куфара, за да провери светските вещи, които за този човек били толкова важни, че не искал да ги остави, и възкликнал:

- А бе ти павета ли носиш?

АБСОЛЮТНА ОТНОСИТЕЛНОСТ

Много философски грешки произтичат от факта, че разглеждаме относителните гледни точки като абсолютни. Томас Джефърсън, заемайки идеите на английския философ Джон Аок, смята, че правото на живот, свобода и преследване на щастието е „очевидно само по себе си“, вероятно защото според него тези неща са всеобщи и абсолютни. Но за човек от друга култура това явно не е толкова очевидно само по себе си - например за радикален ислямист който е убеден, че именно преследването на щастието характеризира неверника.

Възможна е и обратната грешка. Възможно е да припишем относителност на нещо, което е абсолютно:

Дежурният на боен кораб забелязва светлина отдалеч на борд. Капитанът му нарежда да сигнализира на другия кораб: „Веднага променете курса си с двайсет градуса“.

Получава се отговор: „Веднага променете курса си с двайсет градуса!“

Капитанът се ядосва и изпраща сигнал: „Аз съм капитанът. Държете курс на сблъсък. Променете го с двайсет градуса веднага!“

Идва отговор: „Аз съм моряк втори клас и настоятелно ви моля да промените вашия курс с двайсет градуса“.

Капитанът изпада в неописуем гняв и сигнализира: „Аз съм боен кораб!“

Идва отговор: „Аз съм фар“.

Припомнете си тези дълбоки размишления върху относителността следващия път, когато си поръчвате китайска храна - или, както я наричат китайците, храна.

ДЕМЕТРИЙ: Значи, Тасо, ти си един от онези хора, които мислят, че няма абсолютна истина, че истината винаги е относителна.

ТАСО: Точно така.

ДЕМЕТРИЙ: Сигурен ли си?

ТАСО: Абсолютно.

{X}

МЕТАФИЛОСОФИЯ

философия на философията. Аа не се обърква с философия на философия на философията.

ДЕМЕТРИЙ: Вече наистина започвам, да схващам тънкостите, Тасо.

ТАСО: Тънкостите на какво?

ДЕМЕТРИЙ: На философията, разбира се!

ТАСО: Ти на това философия ли му викаш?

Представката „мета“, чието основно значение е „извън и включително всичко по-долу“ непрекъснато се явява в уелия философски дискурс, а също и в .метаезика — езикът, който се използва за описание на елика. Или б метаетиката, която изучава откъде произтичат нашите етически принципи и какво означават. Така че е било само въпрос на телявреме, и метафилософията да се появи на сцената.

Метафилософията се бори с парливия въпрос: „Що е философия?" Сигурно ще си кажете, че философите, дори насън да ги бутнете, би трябвало да знаят отговора. Откъде иначе биха знаели, че искат да станат философи? Никой не е чувал фризьорите да размишляват върху въпроса: „Що е фризьорство?" Ако един фризьор досега не е разбрал що е фризьорство, значи трябва да си търси друга работа. А ако е така, ние със сигурност не бихме му поверили прическите на жените си. t

Въпреки това съвременните философи непрекъснато променят определението за философия. През'двайсети век Рудолф Карнап и логическите позитивисти изключват от това определение голяма част от философията, като обявяват метафизиката за безсмислена.. Те твърдят, че единствената задача на философията е да анализира научните изречения.

Лудвиг Витгенщайн, съвременник на Карнап и баща на философията на обикновения език, отива още по-далеч. Той смята, че първият му значителен труд слага край на историята на философията, защото доказва, че всички философски твърдения са безсмислени - *включително и собствените ти*. Той е толкова дълбоко убеден, че е затворил книгата на философията, че става начален учител. След няколко години обаче Лудвиг пак отваря книгата на философията с нова концепция за целта ѝ – терапия, колкото и невероятно да ви звучи. Под терапия той има предвид, че ако приведем 6 ред объркания си език, ще се излекуваме от меланхолията, която предизвикват безсмислените философски въпроси.

В наше време „модалните логици" - логици, които правят разграничение между едни твърдения, които са *евентуално* верни и други, които са *непрелгено* верни – се тревожат към коя категория трябва да отнесат собствените си твърдения. Това предизвиква подозрение, че надолу има само метатвърдения.

Точно в тази традиция на метафилософията попада Шеймъс.

Шейлтъс се кани да отиде за пръв път на среща с момиче и иска съвет от брат си, който е голям свалач.

- Посъветвай ме за какво да говоря.

- Ето каква е тайната - обяснява брат му. - Ирландските момичета обичат да говорят за три неща - ядене, семейство и философия. Ако попиташ момичето какво обича да яде, показваш, че се интересуваш от него. Ако го попиташ за семейството му, показваш, че намеренията ти са почтени. Ако говориш за философия, показваш, че цениш интелекта му.

- Много ти благодаря - казва Шеймъс. - Ядене, семейство, философия. Ще се оправя.

Шеймъс отива на срещата и първите му думи са:

- Обичаш ли зеле?

- Не - отговаря учудено момичето.

- Имаш ли брат? - пита Шеймъс.

- Не.

- Е, ако имаше брат, той дали щеше да обича зеле?

Това е философия.

Съвременният философ Уилям Валисела пише:

„Метафилософията е философия на философията. Самата тя е клон на философията, за разлика от философията на науката, която е клон на науката, или от философията на религията, която не е клон на религията".

Именно този тип твърдения са причина всеки да иска да покани Валисела на гости.

182 ПЛАТОН И ПИЩЕЧОВКАТА ВЛИЗАТ В БАРА..

Дълбоката теза, залегнала б основата на тази книга, отново се оказва вярна. Щом има метафилософия, трябва да има и метабицове.

Търговски представител пътува из страната и* колата му се разваля. Той върви няколко мили пеш до близката ферма и пита фермера дали може да го подслони за нощта.

- Разбира се - отговаря фермерът, - жена ми умря преди няколко години, едната ми дъщеря е на двацет и една, а другата на двацет и три години, и двете са студентки в града, така че съм сам и имам много стаи, в които мога да ви настаня.

Без да каже нито дума, търговският представител се обръща и тръгва обратно към шосето.

Фермерът се провиква след него:

- Не чухте ли какво казах? Имам много стаи.

- Чух - отговаря търговският представител, - но ми се струва, че съм сбъркал вица.

А ето и метабицът, от който тръгват всички други:

Слепец, лесбийка и жаба влизат в бара. Барманът ги поглежда и казва:

- Какво е това - да не е виц?

И накрая един политически некоректен метабиу. Точно както метафилософията изисква от метафилософа да знае какво най-общо се разбира под философия, така и метабицовете изискват да знаете какво най-общо се разбира под виц - в случая, полски виц.

ЕДИН човек влиза в претъпкан бар и се провиква, че иска да разкаже страхотен полски виц. Но още преди да започне, барманът се обажда:

- Чакай, приятелче. Аз съм поляк.

Човекът отговаря:

- Добре, ще го разказвам много, много бавно.

ДЕМЕТРИЙ: Значи, прекарахме целия следобед във философски дискусии и ти още не си разбрал що е философия?

ТАСО: Защо питаш?

SUMMA TIME: ЗАКЛЮЧЕНИЕ

*Състоятелен и всеобхватен преглед на всичко,
което научихме днес*

Тасо взема микрофона в комедиен клуб „Акропол“.

ТАСО: Съвсем сериозно, приятели... Чували ли сте за английския емпирик, който казал на жена си, не тя е само набор от сетивни данни?

„О, така ли? - отговорила жената. - А как според теб се чувствам аз, като всяка вечер си лягам с мъж, който няма *Ding an sich*?

Без майтап, едва на десетата година от брака си осъзнах, че жена ми е само битие и никаква същност. Имам предвид, че нейното *esse* се оказва само *percipi*.

Какво има, приятели? Тук стана толкова тихо, че човек може да чуе как в гората пада дърво... дори да *не се налгира* там! Шопенхауер казваше, че ще има такива вечери.

Ами днешните деца? Онзи ден синът ми иска ключовете от колата, а аз му казвам:

- Синко, в най-добрия от всички възможни светове, ти би имал собствена кола.

Той отговаря:

- Само че, татко, това не е най-добрият от всички възможни светове.

А аз му казвам:

- Тогава отиди да живееш при майка си!

Между другото, тази вечер, като идвах насам, се случи нещо чудно - стъпих в една и съща река...
два пъти

Хей, а знаете ли този виц - Платон и птичечовката влизат в бара. Барманът поглежда подигравателно философа, а Платон отговаря:

- Какво да ти кажа? В пещерата ми се видя по-хубава.

ДЕМЕТРИЙ (от публиката): Изхвърлете го от сцената!

ВЕЛИКИ МОМЕНТИ В
ИСТОРИЯТА НА ФИЛОСОФИЯТА

530 г. пр.н.е. На осемдесет и третия ден под дървото на познанието Буда се усмихва загадъчно на един виц от типа: „Чук-чук“; "Кой чука?"

Гаутама Буда, 563-483 г. пр.н.е.

Зенон Елейски, 490-425 г. пр.н.е.

Сократ, 469-399 г. пр.н.е.

381 г. пр.н.е. Платон вижда сенки на стената на пещерата и ги тълкува като знак, че зимата ще продължи още шест седмици.

399 г. пр.н.е. Сократ пие чаша бучиниш с газирана вода и неочакван обрат.

Платон, 427-347 г. пр.н.е.

Аристотел, 384-322 г. пр.н.е.

Стоици - от 4 век пр.н.е.

399 г. пр.н.е. Вестник „Александрийска аспида“ публикува статия, в която нарича неоплатонизма на Хипатия .chick-lit*.

Свети Августин, 354-430 г. пр.н.е.

Хипатия, 370-415 г. пр.н.е.

**6 век
пр.н.е**

**5 век
пр.н.е**

**4 век
пр.н.е**

**4 век
пр.н.е**

1328 г. Уилям Окам изобретява „Gillette Mach 3“.
Уилям Окам, 1285-1347

1504 г. Шегаджия залепва на каляската |
на Ник Макиавели стикер „Постъпвай |
добре дори с непознати“: 1
Пиколо Макиавели, 1469-1527

1650 г. Рене Декарт за секунда престава
да мисли и умира.

1652 г. Паскал отива на хиподрума в
Лоншон, залага на кон с името Mon Dieu
и губи.

Томас Хобс, 1588-1679

Рене Декарт, 1596-1650

Блез Паскал, 1623-1662

Барух Спиноза, 1632-1677

Джонлок, 1632-1704

Готфрид В. фон Лайбниц, 1646-1716

1731 г. Епископ Бъркли прекарва тридесет дни в камера за
сензорна депривация, напълно изолиран от външния свят, и
излиза със същите възгледи.

1754 г. Имануел Кант има непосредствена среща с едно *ding an
sich*, но казва, че „не може да говори за това“.

1792 г. Вестник „Манчестър гардиън“ публикува статия, в която
нарича „Защита на правата на жените“ от Мери Улстънкraft „ск-
lit“.

Джордж Бъркли, 1685-1753

Дейвид Хюм, 1711-1776

Жан-Жак Русо, 1712-1778

Адам Смит, 1723-1790

Имануел Кант, 1724-1804

Мери Улстънкraft, 1759-1797

1818 г. По-големите братя Чико, Граучо, Гъмо, Харпо
и Зепо посрещат на бял свят братчето си Карл.

1844 г. Тъй като му омръзва постоянно да го наричат
„меланхоличния датчанин“, Киркегор прави опит да
смени гражданството си.

1900 г. Ницше умира; Бог умира шест месеца по-
късно от скръб.

Джеръми Бентам, 1748-1823

Г.В. Ф.Хегел, 1770-1831

Артур Шопенхауер, 1788-1860

Джон Стюарт Мил, 1806-1873

Сьорен Киркегор, 1813-1855

Карл Маркс, 1818-1883

Уилям Джеймс, 1842-1910

Фридрих Ницше, 1844-1900

Едмунд Хусерл, 1859-1938

14
век

16
век

17
век

18
век

19
век

1954 г. Жан-Пол Сартр зарязва философската си кариера, за да стане келнер.

1958 г. „Льо монд“ публикува статия, в която нарича „Вторият пол“ на Симон дьо Бовоар „literature des chicks“.

1996 г. Крипке започва втора работа като професионален кечист в World Wrestling Entertainment и официално променя името си на Ригиден дезигнатор.

РЕЧНИК

АВС...

Алфред Норт Уайтхед, 1861-1947 1

Бъртранд Ръсел, 1872-1970 j

Лудвиг Витгенщайн, 1889-1951

Мартин Хайдеггер, 1889-1976

Рудолф Карнап, 1891-1970

Гилбърт Райл, 1900-1976

Карл Попър, 1902-1994

Жан-Пол Сартър, 1905-1980

Симон дьо Бовоар, 1908-1986

У. В. О. Куайн, 1908-2000

Джон Остин, 1911-1960

Албер Камю, 1913-1960

Мишел Фуко, 1926-1984

Сол Крипке, 1940-

Питър Сингър, 1941-

Ding an sich: нещо в себе си, за разлика от сетивната репрезентация на същото нещо. Тук идеята е, че един предмет е нещо повече от сбора на сетивните данни за него (тоест как изглежда, звучи, мирише, какъв е на вкус и на пипане) и че зад всички тези сетивни данни има някакво „нещо в себе си“, различно от тези данни. Според някои философи тази представа спада към категорията на еднорозите и Дядо Коледа.

post hoc ergo propter hoc: погрешен извод, означаващ буквално „след това, следователно поради това“; неправилното заключение, че тъй като А предхожда В, следователно А трябва да е причина за В. В книгата „фрийкономика“ се посочват купища такива грешки, особено в отношението на родителите към децата. Майката казва: „Детето е умно, защото му пусках Моцарт, докато го износвах in utero“, но всъщност между двете неща няма никаква връзка. Детето най-вероятно е дumno, защото има родители, които са чували за Моцарт (с други думи, образовани и следователно евентуално умни).

АБВ...

аналитично твърдение: твърдение, което е вярно по дефиниция. Например „Всички патици са птици“ е аналитично твърдение, защото част от това, което разбираме под „патица“ е, че тя спада към семейството на птиците. От друга страна, „Всички птици са патици“ не е аналитично твърдение - „патешкото“ не е част от определението за „птица“. Очевидно „Всички патици са патици“ е аналитично твърдение, както и „Всички птици са птици“. Окриляващо е, че философията е огттакава практическа полза за други научни дисциплини, например орнитологията. Срв. синтетично твърдение.

апостериори: известно от опита; известно по емпиричен път. За да знаете, че някои бира имат приятен вкус, без да са тежки, трябва да изпробвате/обърнете поне една бира, която има приятен вкус, без да е тежка. Срв. априори.

априори: известно преди опита. Например, знаете преди изобщо да сте гледали предаването, че всички участници в „Американ айдъл“ са убедени, че могат да пеят, защото „Американ айдъл“ е състезание по пеене за хора, които - по причини, известни само на тях - са убедени, че могат да пеят. Срв. апостериори.

аргумент за безкрайния регрес: аргументът, че предлаганото обяснение е незадоволително, защото поражда необходимост от безкрайна серия такива „обяснения“. Например, обяснение за съществуването на света, което допуска идеята за „създател“, поражда въпроса как да обясните съществуването на създателя. Ако допуснете съществуването на друг създател, изниква въпросът: „Кой е създал този създател?“ И тъй нататък, *ad infinitum*. Или *ad nauseam*, според това кое от двете ще настъпи първо.

висш категоричен императив: основният морален принцип на Имануел Кант, според който човек трябва да действа, придържайки се единствено към максимите, които със силата на волята може последователно да превърне в универсален закон. Нещо като златно правило с умлаути, но не съвсем.

дедуктивна логика: начин на разсъждение, при който въз основа на набор от предпоставки се стига до заключение, логично произтичащо от тях. Основна форма на дедуктивна логика е силогизмът, например „Всички комици са философи; Лари, Мо и Кърли са комици; следователно Лари, Мо и Кърли са философи“. Срв. индуктивна логика.

деонтологична етика: етика, основана на теорията, че моралните задължения почиват на дълга (от грц. деон), каквито и да са практическите последици от действията. Например, политически лидер, който вярва, че негов най-висш дълг е да брани обществеността от терористични атаки, твърди, че за да изпълни този дълг, трябва да постави скрити микрофони във всяка спалня, независимо от последиците за сексуалния ви живот.

екзистенциализъм: философско учение, което се стреми да опише по-скоро действителните условия на индивидуалното човешко съществуване, отколкото абстрактните, универсални човешки качества. Определението на Сартр е, че „съществуването предхожда същността“, което означава, че за нас най-важният факт е собственото ни съществуване; ние създаваме собствената си същност. Това има дълбоко значение за екзистенциалната етика, която ни призовава да живеем винаги „автентично“, като изцяло съзнаваме смъртността си и не се заблуждаваме при вземането на решения - накратко, става дума за онзи вид тревоги, които се поддават най-добре на обсъждане

6 някое парижко кафене на кафе и цигара, вместо на конвейера 6 автомобилен завод 6 Детройт.

емотивизъм: етическа философия, според която моралните съждения не са нито верни, нито погрешни, а изразяват само нашето одобрение или неодобрение за дадено действие или индивид, който извършва дадено действие или поредица от действия. Според този вид философия твърдението „Саддам е злодей“ означава само „Саддам не ми допада. Кой знае защо, този човек никога не Ми е бил симпатичен“.

емпиризм: възгледът, че опитът, особено сетивният опит, е основният - или единственият - път към познанието. „Откъде знаеш, че има еднорози?“ „Току-що видях един 6 градината!“ Ето, това наричаме краен емпиризм. Срв. рационализъм.

есенциализъм: философия, където предметите имат същност (есенция) и същностни (есенциални) качества, които са различни от техните несъщностни или случайни качества. Например, есенциално качество на женения мъж е, че има жена (която може и да е мъж). Но носенето на брачна халка за женения мъж е само случайно качество. Той си остава женен и без 9' " " " халка, въпреки че жена му може да изрази несъгласие по въпроса.

Закон за непротиборечието: логически принцип на Аристотел, според който един предмет не може да бъде едновременно А и не-А 6 едно, и също отношение. Пример за вътрешно противоречие е да кажете: „Запалил ти се е панталонът и, нещо повече, панталонът ти не се е запалил“. (При тези обстоятелства и независимо от закона на Аристотел, няма да ви навреди да се облечете с бода).

индуктивна логика: начин на мислене от частни примери към общи заключения, които са по-широки, отколкото би могло да се заключи логично от примерите. Например наблюдението ни, че слънцето изгря днес, вчера и всички предишни дни, които са ни известни, боди до заключението, че слънцето изгрява, и ще продължи да изгрява всеки ден, макар и това да не може да бъде логично изведено от известните ни примери. Забележка: този пример не е подходящ за читателите ни на Северния полюс. Срв. дедуктивна логика.

коан: в дзен будизма вид гатанка, чиято цел е да ни шокира и да ни донесе внезапно просветление. „Какво се чува, като пляскате с една ръка?“ ще подейства. „Какво се чува, като пляскате с две ръце?“ няма да подейства. Вж. сатори.

ноуменален: термин, отнасящ се за нещата такива, каквито са сами по себе си, за разлика от това какви изглеждат за сетивата ни. Вж. Ding an sich... но пък, от друга страна, как бихте могли да го видите, нали така? Срв. феноменално.

парадокс: а) съждение, което почива на привидно здрава логика и привидно валидни предпоставки, но все пак води до противоречие; б) всеки двама лекари.

прагматизъм: философска школа, която набляга върху връзката между теория и практика. Според Уилям Джеймс искиа теория например е полезната теория, или теория, „а, която поражда по-нататъшни познания. Едни хора намират определението на Джеймс за полезно; други - не.

рационализъм: възгледът, според който разумът е първичният - или единственият - път към познанието. Често се «равнява с емпиризма - друг възглед, според който сетив-

ното възприятие е първичният път към познанието. По традиция рационалистите предпочитат разума, защото сетивата са крайно ненадеждни и следователно познанието, основано на сетивата, е несигурно. Те предпочитат безусловната сигурност на твърденията, основанц на разума, например „Този е най-добрият от всички възможни светове“. Сякаш имате някакъв друг избор...

сатори: б дзен будизма преживяване на просветление, при което изведнъж виждаме истинската си природа и истинската природа на света. Ако си послужим с цитат от групата Hot Chilli Peppers, „Щом питаш, значи не знаеш“.

синтетично твърдение: твърдение, което не е вярно по дефиниция. Например, „Майка ти носи войнишки ботуши, англ. *You mama wears army boots*“ е синтетично твърдение; то прибавя информация, която не се съдържа в думите „Майка ти, англ. *You mama*“. Това важи и за извода: „Йо Йо Ма носи войнишки ботуши“. Срв. аналитично твърдение.

телос: вътрешна цел. *Телосът* на жълъда е да се превърне в дъб. По същия начин *телосът* на завършващия философия студент е да получи професорски пост в Харвард. Това е неговата или нейната вътрешна цел, въпреки че вероятността за кариера във веригата супермаркети Wal-Mart е много по-голяма.

утилитари,ъм: морална философия, според която правилни са тези действия, които носят по-големи блага на Засегнатите от тях хора, отколкото всяка друга алтернатива. Ограничената полза на тази морална философия проличава, когато в Деня на благодарността се опитате да угодите едновременно на майка си и на тъщата си.

феноменален: който се отнася до сетивното възприятие на предметите. „Това е червена шапка“ се отнася до сетивното ни възприятие за предмет, който ни се вижда червен и ни прилича на шапка. От друга страна, ако изкажете същото като „Ау! Червената ти шапка е феноменална!“, си служите с нещо, което на английски се нарича „червена херинга“, или средство за изместване на темата. Срв. ноуменален.

феноменология: метод на изследване, който се стреми да опише действителността така, както човешкото съзнание я възприема и разбира, за разлика, да речем, от научното описание. Например, феноменологията описва феномена „изживяно време“ или времето, което преживяваме, и го разграничава от „часовниковото време“. Във филма „Манхатън“, когато Уди Алън казва: „Почти никога не правим любов - само два пъти седмично“, той изразява „изживяното време“; същото се отнася и за думите на съпругата му във филма: „Той *Винаги* иска да правим любов – нещо като два пъти седмично!“

философия на обикновения е.ик: философско течение, което се стреми да разбере философските концепции, като изследва употребата на обикновения език. Според философите от тази школа много въпроси, които от хилядолетия объркват великите мислители, изглеждат объркващи само поради двусмислието и логическите грешки, съдържащи се в самите въпроси. Това бележи края на Епохата на объркването.

БЛАГОДАРНОСТИ

Не познаваме никой друг освен нас двамата, готов да поеме отговорност за идеята на тази книга, но искаме да благодарим на двама майстори на шегата, Гил Айснър и Хърб Клайн, които ни предоставиха някои от най-добрите вицове.

Професор Робърт Улф, нашият преподавател по философия в Харвард, заслужава благодарност за това, че ни научи да мислим като философи... горе-долу.

Бил Хъз и Стефан Билънс, фотографи от изключителна класа, направиха така, че да изглеждаме много по-умни и по-забавни, отколкото сме в действителност.

Никоя себеубажаваща се страница с благодарности не би била завършена, без да изпратим искрени въздушни целувки в посока на съпругите и дъщерите си. Вие знаете кои сте. А ако не знаете, то въздушните целувки са за Елоиз и Фреки, за Естър и Самара (чиято помощ далеч надхвърли границите на синовния дълг).

Изказваме особена благодарност на нашия литературен агент Джулия Лорд от Julia Lord Literary Management, изумително интелигентна и остроумна жена, а да не говорим колко търпелива.

Сваляме колективната си шапка пред нашия редактор Ан Трайстман, която непрекъснато ни насърчаваше да

подобрим този ръкопис въпреки съпротивата ни.

Дейвид Роузън, вицепрезидент и издател на Abrams Image, подкрепяше тази книга от самото начало и беше главната мажоретка за отбора „Платон“. Благодарим ти много, Дейвид.

Накрая искаме да поднесем позакъснелите си извинения на Имануел Кант за това, че никога не сме го разбирали напълно. Съчувстваме ти, Мани.

1
ТУК / ДМК
5

ЗА АВТОРИТЕ

Том Каткарт и Дан Клайн следват обичайната кариера на хора, завършили философия в Харвард. Том работи с улични банди в Чикаго, записва се да учи и бива изключван от различни богословски факултети. Дан пише хумор и сценарии за видни комици и за "Скрита камера" и съчинява трилъри. Всеки живее със своята жена в Ню Ингленд.

ДРУГИ ЗАГЛАВИЯ ОТ ЕКСЛИБРИС

СИЛАТА НА НЕВЪЗМОЖНОТО МИСЛЕНЕ
*Променете бизнеса на своя живот и
живота на своя бизнес*
Джери Уинд и Колин Крдк

ФАНТАЗИИ И СЪНИЩА/ГРАДИВА
Психоанализа на един ролин
Зигмунд Фройд/Вилхелм Йенсен

ТРЕТАТА РЕВОЛЮЦИЯ
*Как да създадем безпрецедентно богатство и
щастие за всички през новото хилядолетие*
Ричард Кош

МИР МЕЖДУ ЧАРШАФИТЕ
Легение чрез любов
Марния Робинсън

ВУДУ В ГРАДСКИ УСЛОВИЯ
Ръководство по афро-карибска магия
С. Джейсън Блек и Кристофър С. Хаят

СГЪСТЕН ХАОС
Увод в хаос /тагията
Фил Хайнс

ИЛЮСТРОВАНА ГОЕТИЯ НА АЛИСТЪР КРОУЛИ
Сексуална евокация
Лон Майло Дюкет и Кристофър С. Хаят

ЗВЕЗДНИЯТ ЧОВЕК
Херметическа философия
Джон Бейнс

ДРУГИ ЗАГЛАВИЯ ОТ ЕКСЛИБРИС

НИЩО В ГАЗИ КНИГА НЕ Е ВЯРНО,
НО ВСИЧКО Е ТОЧНО ТАКА
Езотеричният смисъл на паметниците на Марс
Боб Фрисъл

В ТАЗИ КНИГА ИМА НЕЩО ВЯРНО
Официалното продължение на „Нищо в тази книга...“
Боб Фрисъл

ТИ СИ ДУХОВНО СЪЩЕСТВО С ЧОВЕШКО ПРЕЖИВЯВАНЕ
Боб Фрисъл

МОНАХЪТ, КОЙТО ПРОДАДЕ СВОЕТО ФЕРАРИ
Робин Шарма

УРОЦИ ПО ЛИДЕРСТВО ОТ МОНАХА,
КОЙТО ПРОДАДЕ СВОЕТО ФЕРАРИ
Робин Шарма

ОТКРИЙ СЪДБАТА СИ С МОНАХА,
КОЙТО ПРОДАДЕ СВОЕТО ФЕРАРИ
Робин Шарма

СЕМЕЙНА МЪДРОСТ ОТ МОНАХА,
КОЙТО ПРОДАДЕ СВОЕТО ФЕРАРИ
Робин Шарма

СВЕТЕЦЪТ, СЪРФИСТЪТ И КОРПОРАТИВНИЯТ ДИРЕКТОР
Робин Шарма

НАРЪЧНИК ПО ВЕЛИЧИЕ
202 *тайни за лигно и професионално усъвършенстване*
Робин Шарма

ПЛАТОН И ПТИЦЕЧОВКАТА ВЛИЗАТ В БАРА..
Томас Карткарт и Даниъл Клаин

Цена 10 лб.

, Екслибрис
Тел. 9522841
София 1408, п.к. 17
exlib@abv.bg